

M
188.445
OSZK

GÖNDÖR FERENCZ:

I L O N K A

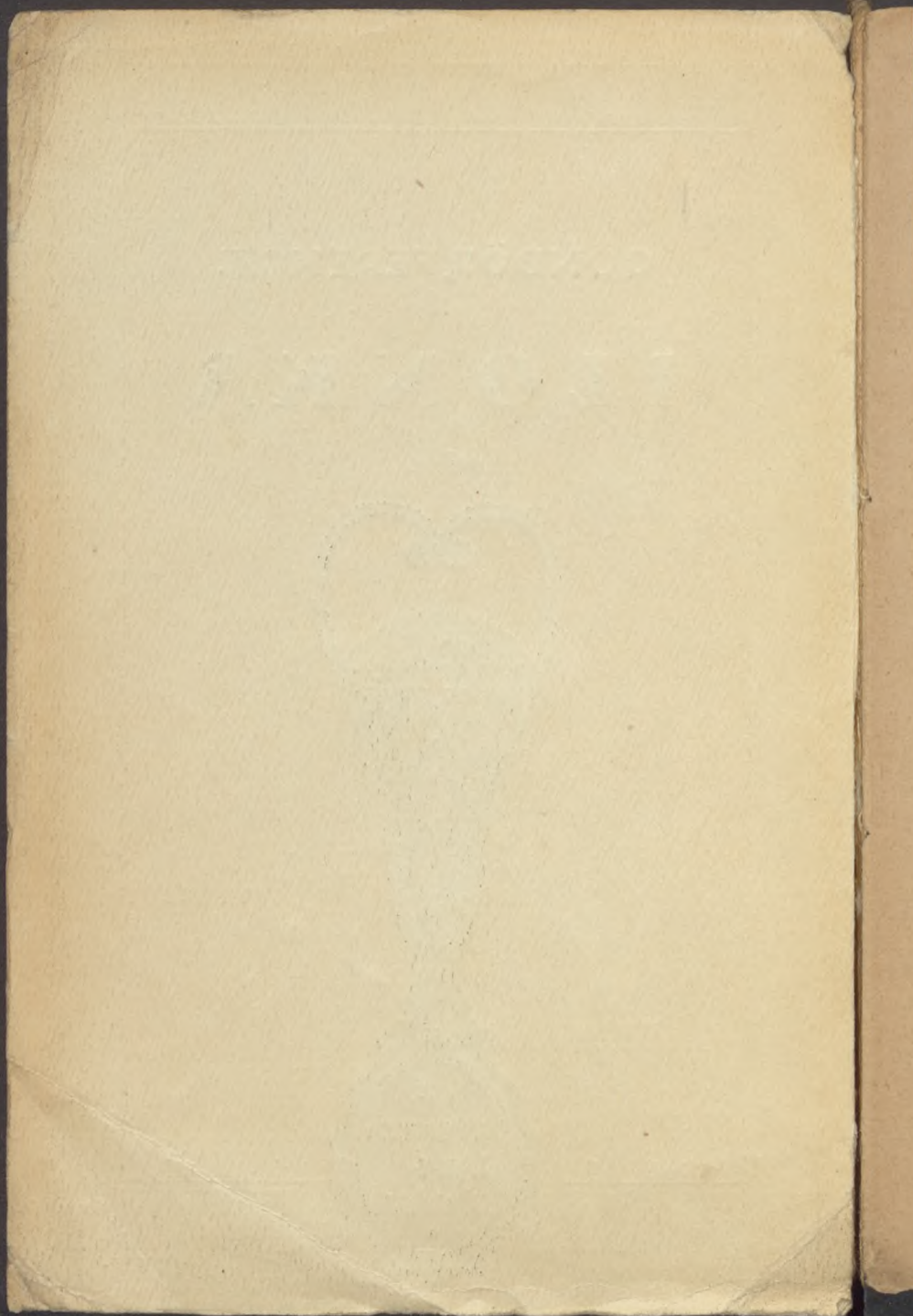
1

9

1

9

Leiden, 1883

ILONKA

ÍRTA

GÖNDÖR FERENC

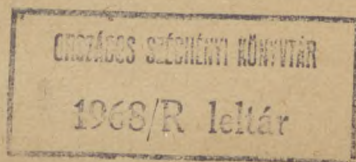
BUDAPEST

AZ ATHENAEUM IRODALMI ÉS NYOMDAI R.-T. KIADÁSA

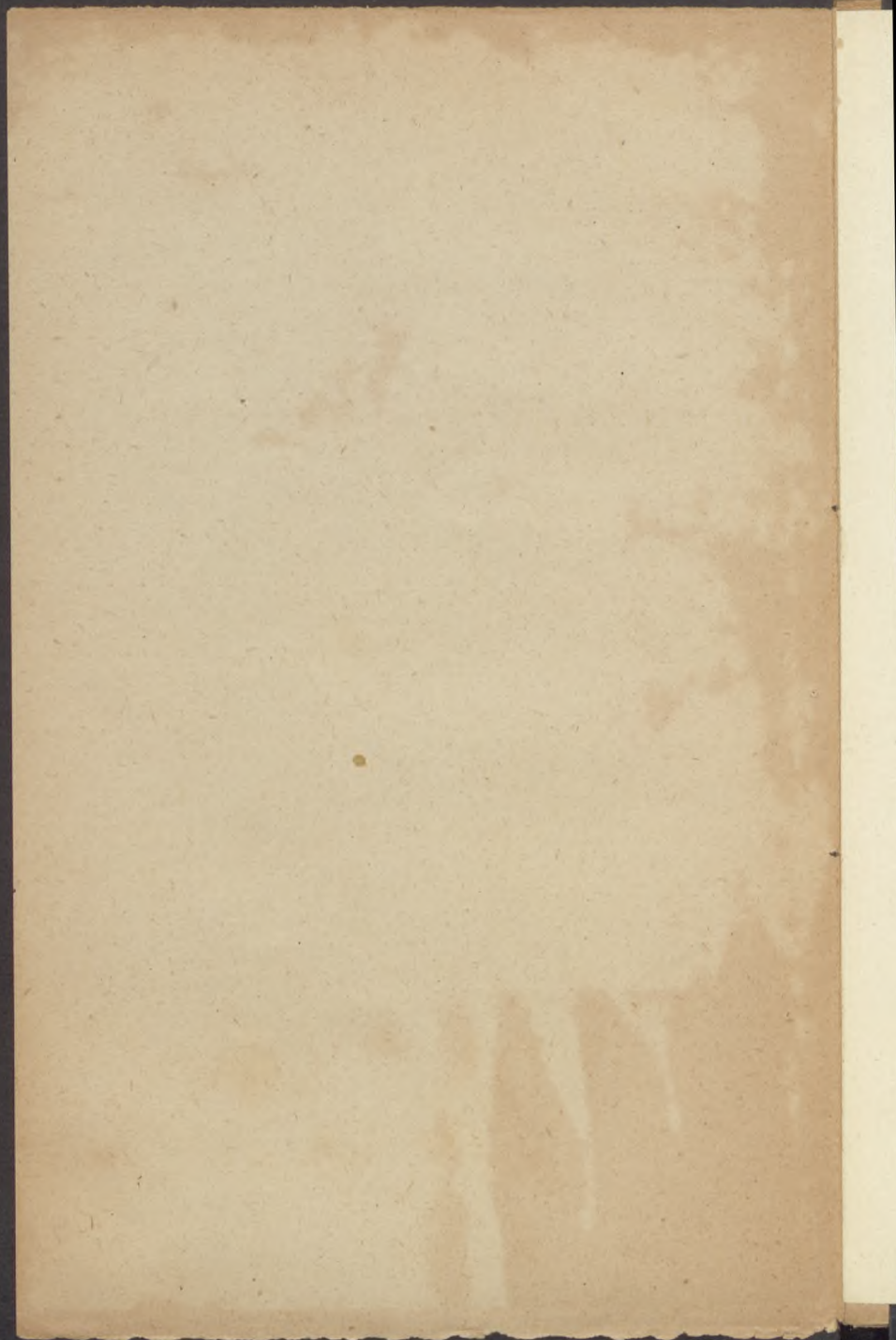
1919

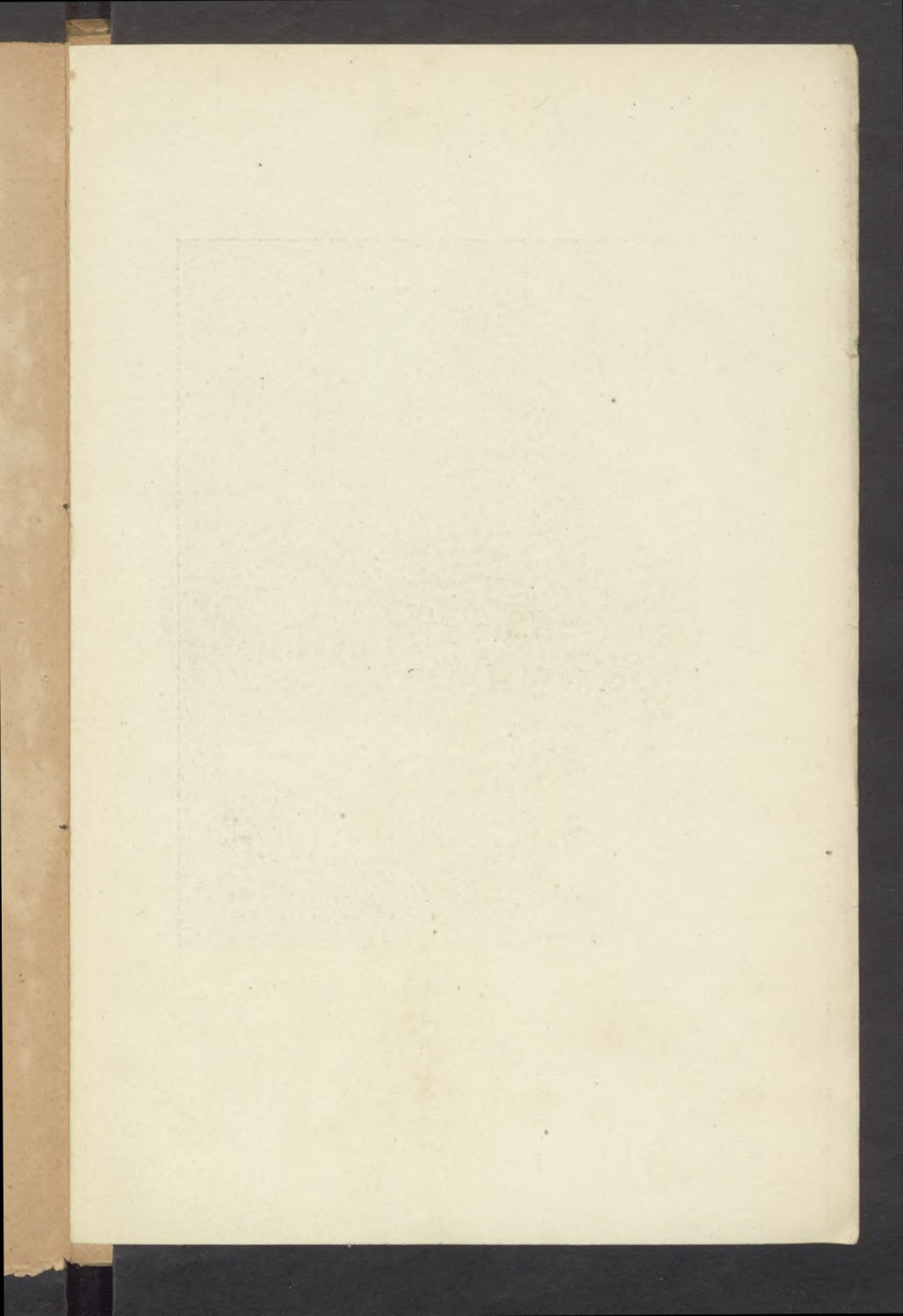
M 188. 445

9210. — Budapest, az Athenaeum könyvnyomdája.

BÚCSUZÓ

Örökre elment 1918. évi szeptember hó 27-én.
Szent emléke áldott legyen.

Ilonkám,

aki már nem is az enyém, mert elvették tőlem, tétovázva, könnyes szemmel, reszkető kézzel el akarok itt búcsúzni Magától. Aki a legjobb, a legkülönb és a legnemesebb volt itt mindenki között, akinek finom és szent kezét ha még egyszer megcsókolhatnám, tán újjászületne megroskadt és megöregedett életem. Meghatott, simogató, szomorú nézéssel nézegetem minden este, ha egyedül maradok, drága és megdicsőült arcát és olvasgatom fájdalmas, gyönyörű leveleit és sokszor és újra elolvasom ezek között a legbúsabbat, a legbánatosabbat, a legutolsót. Ilonkám, Maga elment és engem, meg a kettőnk kis fiát itt hagyott örökre. Megbékülni, megnyugodni nem lehet soha, mert ha jól szétnézek magam körül, mindig rámszakad a bánatos érzés, hogy én mindent, mindent elvesztettem és bizony nagyon magamra maradtam.

Emlékszik, drágám, hogy nekem mindig, mindenkiel szemben, az egész világgal szemben

igazam volt. Egészen biztos, hogy igazam volt, mert hiszen Maga igazat adott. Maga volt ezen a világon a legigazabb és legszebb lélek és ha én rólam volt szó, akkor nem kérdezett, nem kutatót semmit, csak behunyta azt a két, okos, szép szemét és kihirdette, hogy nekem igazam van. És Maga volt az én legfelsőbb bíróságom és mit törődtem én, ha mindenki ellenem volt, ha az egész világ mondotta volna is, hogy nincsen igazam, addig, amíg boldogan gondolhattam rá, hogy Maga igazat ad nekem, hogy mellettem van, velem tart és szövetségesem nekem, addig én nyugodt és biztos voltam, addig az én meggyőződéselem és hitem szilárd volt. Hittem a magam dolgában, mert hiszen Magában hittem. Maga volt az én életem egyetlen hite, aki, hogy elmúlt, összedőlt az én világszemléletemnek erős vára, én már nem vagyok olyan biztos a dolgomban és én már nem is hiszem mindig, hogy igazam van. Hiszen Ilonka elment.

Én mindent, mindent Magának köszönhetek. Hiszen sokszor elmondottam ezt akkor, amikor még úgy beszélhettem Magához, hogy a Maga sohasem felejtethető, szelíd, drága hangján felelhetett nekem. Maga tudta, mert hiszen azt én nagyon sokszor mondtam, hogy az erőmnek, a bátorságomnak a titka és a lényege Maga, csak Maga. Most, hogy Maga elment, mi maradt

nekem? Egyedül vagyok és senki sem árvább ezen a világon, mint én. Istenem, hányszor nyujtom ki a kezemet és keresem Magát, hányszor akarok valamit mondani Magának, csak Magának, hogy ha valami meglepetés, vagy élmény, vagy öröm, vagy akármi történik velem, rögtön meg akarom Magának mondani, mert minden élményem csak akkor vált igazán élménnyé és örömöm örömmé csak akkor lett, ha Maga is megtudta, ha Maga is résztvett benne. Nagyon hozzám tartozott, Ilonkám, és Maga nélkül most olyan gyámoltalan, olyan gyöngé vagyok. És azóta is, hogy elment, minden gondolatom, minden hangulatom mélyén földereng a Maga jóságos, hű arca. Mindig látom a szemét, hogy féltve, óva, aggódón és bízva rám néz. Mindig hallom a hangját, ahogy gyöngéden, melegen, elfelejthetetlenül hozzám szól. És ha a nap süt, megrázkódom a boldogtalanságtól, hogy a napsugarak fénye seholsem törik meg a Maga selyem haján és törékenyen a karomba kapaszkodva, valami halk és bánatos álmatagsággal nem imbolyog mellettem az áldott nap-sütésben. És ha elborul és fellegtől terhes a levegő, akkor fáj a szívem, mert nem áll mellettem a bús szürkességben. És ha köd gomolyog, megrázkódom, hogy a temető most búsabb, mint valaha és ha szállingózva esik, hulldogál a hó,

csöndesen sírni kezdek, mert a kandalló mellől, a szobából nem nézhetem Magával együtt a fehérló világot. A hideg, fagyos szél sohasem dermesztett úgy meg, mint most, amikor lázadozva és kétségbeesve és átkozódva gondolkodok rá, hogy Maga, a huszonnyolc esztendő tiszta, áldott, drága és szent életével odakint fekszik már a fagyos rögök alatt.

És haragszom a virágokra, amelyeket nem vihetek többé Magának, aki úgy szerette őket és akkor én is szerettem. És fojtogatja a boldogtalanság a torkomat, amikor látom, hogy azért minden tovább úgy folyik, mintha Maga el se ment volna, hogy hiszen semmi, de semmi nem változott, csak én siratom Magát minden este és minden éjszaka, amikor egyedül vagyok, amikor nem lát senki és amikor körülrajzanak a Maga áldott életének szentséges, gyönyörű és szomorú emlékei. Ilonkám, ilyenkor mindig azt hiszem, hogy én többet tán ki sem megyek a szobámból, hanem itt maradok abban a gyászos és nekem ezerszer drága levegőben, amely a Maga elmúlt, fiatal életéből sugárzik vissza rám. Ilyenkor azt hiszem, hogy én nem tudok többé soha semmit csinálni, hogy én örökre összegorogtam és tán még erre a kis fiúra, a Maga szent életének folytatására sem tudok többé vigyázni. Pedig Maga milyen áhítatos bízalom-

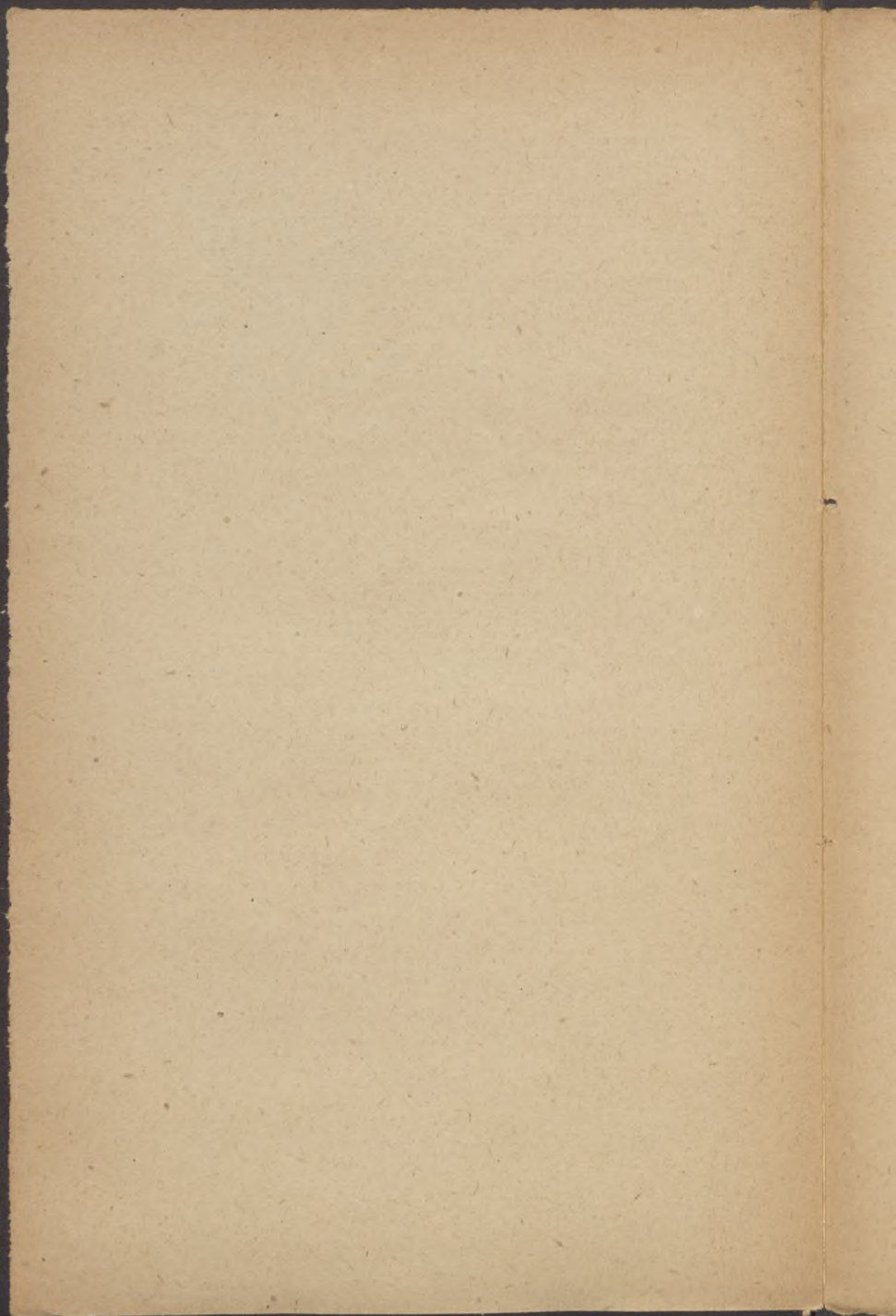
mal hagyta rám, pedig én, hogy megigértem ezt Magának. Elaludni olyan nehéz, az álom messze elkerül és én nem tudom, de azóta, hogy Maga elment Ilonkám, én ritkán alszom valamit. És csudálatos, hogy reggel mégis mindig föl tudok kelni, el tudok menni és újra tudom kezdeni az én hajszolt, verekedő életemet. Amikor napközben csatázom, még olykor olyan biztossággal teszem, mintha csak Maga itt volna még mellettem. Ilyenkor nem félek senkitől és semmitől, ilyenkor azt hiszem, hogy én még mindig olyan vagyok, mint régen. Csak amikor föleszmélek és keresni kezdem Magát és nem találom, akkor elsápadok és megijedek. Ha tudná, hogy ilyenkor milyen gyöngé és nyomorult vagyok...

Ilonkám, milyen furcsa, hogy ebbe a könyvbe búcsúzólevelet írok Magához. És milyen keserves és milyen kiheverhetetlen nagy-nagy szerencsétlenség, hogy Maga ezt a levelemet már nem olvashatja és nem lapozgathat ebben a könyvben. Hiszen, hogy ez a könyv megszületik, azt is Maga akarta. A Maga gyöngéd és hűséges keze szedegette össze és gyűjtötte könyvbe ezeket a nyolc-tíz esztendő előtti mélézgatásokat, rajzokat, riportokat és novellaféléket. Maga szerette volna mindig, hogy én csak mélézgassak, novellákat és verseket írjak és regényeket és

szindarabokat, és mondta és hitte, hogy ez az én igazi arcom és az a szigorú, verekedő ábrázat, amivel végigrohanok a városon, az álarc. Milyen túlbecsülő szeretettel gyűjtötte össze Maga ezeket az itt következő, régi írásokat és évek óta, hogy verekedett velem megjelentetésükért. És milyen szeretettel mélyedt a végre nyomdába adott írások levonatainak olvasásába és beteg szívével, egyre halványuló arcával, hogy foglalkozott velük és nekem, még nekem sem akarta elhinni, hogy ezek a rég született, emberfürkésző írások nem is komoly, nem is olyan fontos dolgok. Ebben az egy dologban nem adott nekem igazat és várta és sürgette a könyv megjelenését. És íme, a könyv megjelenik és Maga nincs itt és a könyv első lapjai könnytől harmatosak, szomorúságtól fojtott szavúak, mert hiszen Magától búcsúzom örökre, Magától, aki a legjobb, a legdrágább, a legszentebb és a legkülönb volt az egész világon. Odakint robog, süvölt a világforradalom vihara, recsegeve alakulnak új világok, országok, a térkép percről-percre változik, szabad népek szabad dalától visszhangzik a levegő és én összerogyva, árván, egyedül, könnytől fátyolos szemekkel nézek, csak nézek egy arcképet, amelyhez hasztalan szólok könyörgő, zokogó, fuldokló szavakkal, nem tud nekem felelni. A fénykép nem szól, mert hiszen a fény-

kép a Magáé, drága, jó Ilonkám és Maga a huszonnyolc esztendőös, áldott életével odakint fekszik egy korai sírban és a hó szállingózva hull, csak hull a sírra, ahol az én elmúlt életem pihen. Hiába olyan szép ez az új világ, én mindig az elmúlt világot siratom. Magát, Ilonkám.

Budapest, 1918 december havában.

TRISTIA

Itt két csudálatos levél következik, amelyeket élete utolsó hónapjában vetett papírra. A kis fiúnk születése napján írta be naplójába a második helyen kiadott levelet és 1918 szeptember hó 9-én megírta áldott életének utolsó levelét, amelyben elbúcsúzik, mert úgy érzi, hogy nem bírja tovább a szenvedéseket, amelyeknek erőszakos úton is véget szeretne vetni. Nem került rá a sor, elment csöndesen még abban a hónapban és én, ~~híj~~ fájdalom, novemberben már elkesereghettem a »Valaki nincs itt« című megemlékezésemet. A két utolsó levele itt van, istenem, milyen szívszagatóan szép levelek...

Az utolsó levél.

Drága, jó Ferim! Rettenetesen boldogtalan vagyok. Ezt most meg kell írni Magának, panaszkodni kell, rossz az én sorsom, Drágám, úgy érzem, nem tudok többé magamhoz térni, már egészen elveszett minden útam, ami visszavezetne engem az életkedvhez, csak köd mindenfelé, a fájdalom köde eltakar mindent szegény szemeim elől. És ha dereng is arrafelé, amerre Maguk vannak, Maga és a Miklós, már nem tudok elindulni, már nem tudok akarni. Már nem kell semmi. Drágám, talán búcsúzó sorok ezek, nem tudom, de meg kell írnom. Drágám, olyan egyformán fáj nekem, akár búcsúzni kell, akár maradni. És mégis könnyebb elmenni és mégis nehéz, olyan rettenetesen nehéz maradni. Hányszor próbáltam, újra kezdtem, letörtem és küzdöttem megint, hogy legyen kedvem élni. Nincs szebb, nincs jobb, nincs drágább, mint az élet és nincs nehezebb, mint élni. Hogy élhet az ember, az maga fölér minden

küzdelemmel. De ha nincs a küzdéshez semmi erő, ha annyi erőm sincs, hogy élni tudnék, akkor hiába minden, akkor hiába az én életimádásom is, hiába biztatás és vigasztalás. Úgy szeretném, ha megértene, úgy szeretnék mindent megmagyarázni. Ha én itt tudnám egyszer hagyni Magukat, ma vagy máskor, úgy-e érzi, úgy-e érti, hogy ez mit jelent, a lelkem összes szenvedését kellene elsorolni, ha tudnám. Milyen túláradó fájdalom a szívemben, hogy nekem, aki Magukat kaptam meg, két ilyen drága embert a gyönyörű élettől, el kell hagyni Magukat és az életet. De hát nem bírom, nem bírom, drágám. Úgy-e elhiszi, hogy már lehetetlen újra kezdeni. Hiszen úgy akartam mindig Magukért maradni, Maga drága, mindig gyönyörű szépen tudott beszélni nekem arról, hogy fontos az életem Maguknak, Magának is külön, olyan jó és nemeslelkű volt, ezt hittel és meggyőződéssel mondta, tudom, de tudom azt is, hogy mindig nehezebb lesz nekem elhinni azt, hogy fontos nagyon, hogy Maga mellett maradjak. Én nem tudok örülni az életemnek és sokáig hittem, hogy lehet örülnöm a Maguk életének, de mindig csalódnom kellett. Közbe mégis a magam életét is élni kellett és ha néha elfelejtettem, hogy nekem nem szabad már örülni és nevettem, vagy jókedvű voltam önfeledten és ritkán magamért,

minden ilyen felejtkezésből olyan kegyetlenül rázott föl az én kegyetlen sorsom. Drága Ferim, már megint úgy odavágott a Sors, olyan kíméletlenül, hogy még a Maga simogató keze sem tud többé — úgy érzem — elnyugtatni, a Maga gyöngédsége és jósága sem vigasztalhat meg, a Maga erős karja sem tud fölemelni többé, a Maga szeretete sem tud visszahívni. Szegény, ezerszer összefoltozott lelki erőm most talán utoljára törött össze újra, nem lehet újra kezdeni, erőt gyűjteni, nehéz munka lenne, mert már nem tört lélek szegény elkínzott lelkem, már egészen összezúzódott tegnap óta a Sorsom kegyetlen, durva kezében. Föladom a harcot, én nem tudok tovább küzdeni, nem lehet, nem tudok, nem akarok. Jobb így elmenni, a szívem túlrad a szeretettől és a fájdalomtól Magukért, így jobb elmenni, mint megvárni, míg újra eljön a nagy látogató és rám teríti a közönyt és el kell felejteni a szeretetet és nem engedi, hogy utoljára Magukért fájhasson a szívem. Egy utolsó búcsúzás Maguktól örökre és a szívem tele szeretettel és fájdalommal. Így szép a búcsúzás, ha szomorúság van benne, bánatos lemondás és megnyugvás abban, hogy ezt éreznem lehet Magukért, az utolsó pillanatban is Magukra szabad majd gondolni, Magára Feri és a kis fiunkra, Miklóstra.

És elmegyek nyugodtan, — fájdalommal és szomorúsággal van tele a szívem, hiszen Maguktól kell válni, — de nyugodtan megyek mégis, mert tudom, Maguk ketten egymásért a legszebben és a legjobban tudnak majd élni. A Miklóst Magára bízom és Magát a Miklóstra. És érzem, hogy mind a ketten így jól el vannak helyezve az egymás kezében. Drágám, úgy-e megért és tudja, hogy tovább már nem bírtam. Ne tartson hálátlannak, hiszen olyan szívesen élnék, de nem bírom, nem bírom. Nincs tovább. Pedig mennyit szeretnék még beszélni, írni arról is, hogy mért megyek el és arról is, milyen szép volt itt lenni Maga mellett, olyan jó, hogy egyszer szép volt az életem nagyon és azt Maga tette széppé. Többé már nem jönnek szép napok, és a rossz napok nem kellenek. Drágám, minden szeretetemet a Maguké.

Kaposvár, 1918. szeptember 9.

Miklóska születésnapján.

Miklós kám, drága kis fiam, ma van a te születésnapod, ma írok először ebbe a könyvbe a te hetedik, szép születésnapodon. Milyen nagy fiú vagy már, te édes, csöpp kis fiam. Úgy szeretnék ünnepelni, a kedvedben járni ma, felolvasni neked a legszebb tündérmeséket. Szeretném ma minden kívánságodat teljesíteni. Nem tudom, kis fiam. Ma én megint ágyban fekszem, fáradt vagyok és beteg, te tudod ezt, Miklós kám, és most csendesen játszol, hogy én pihenhessek nyugodtan. Látod, nem lehetünk együtt ma sem egész nap, én fekszem ebben a szomorú szobában, hogy vágyódom utánad hét éves, okos, jó, kis fiam, milyen jó volna ma együtt nagy sétára indulni, a kis kezedet fogom és jókedvűen sietnénk mi ketten ezen a szép, eső utáni délutánon valahová. Tudod, elvinnék téged oda abba a kis erdőbe, — ott a Honvéd-tér végén, amit láttál, — már sokszor emlegetted, mennyire szeretnél elmenni abba a

kis erdőbe. Ma biztosan elvinnélek és megmutatnám neked a kedves, kis ösvényeket, amelyeken sokat jártunk valamikor ketten : a Peji meg én. De akkor a mi jó, kis Pejink még nem volt ám Peji, mert még te sem voltál akkor és a Peji nevet tőled kapta, már akkor régen mi sokat sétáltunk a kis erdőben, a Honvéd-téren, sokfelé. A Peji majd egyszer elvezet téged mindenfelé, ahol mi voltunk ketten. Én nem mehetek veletek, de a Peji majd elmondja, milyen jó barátok voltunk már akkor is mi ketten : a Peji és a te kis mamád, akik akkor még nagyon boldogok és jókedvűek voltak. A te szegény, beteg, kis mamád, akkor fiatal és friss volt, boldog és büszke arra a kedves, okos, jó fiúra, aki olyan hűségesen tudott mellette járni. Miklóskám, látod, csak sírva tudok emlékezni az életem legszebb korszakára. Mi maradt meg belőle? Semmi, semmi más csak a fiatalságom, a többi oda van és ez szomorú, nagyon szomorú és néha úgy érzem, nem tudom elviselni. Mert a kilenc év előtti gyönyörű boldogságom és büszkeségem ma százszoros lehetne, mert ti ketten százszorosan boldoggá és büszkévé tudnátok tenni. És hogy mégsem vagyok az, nem ti rajtatok múlik, ti drágák. Én, egyedül én vagyok az oka minden szomorúságnak és sikertelenségnek, bennem van a hiba, hányszor vádolom magam mind-

ezekért, de néha az is eszembe jut, hogy én sem tehetek róla, hiszen olyan szegény vagyok. A legszebb gazdagságom mellett olyan nagyon szegény.

Ma nem szabad többet sírni, hiszen a te születésed napján öröm illik még az én legszomorúbb arcomhoz is, úgy-e, édes, kis Miklóskám.

És ha elgondolom, hogy te édes, egyetlen fiam, egyszer majd éppen olyan derék, jó és becsületes, éppen olyan nemesen érző, erős akaratú, éppen olyan okos, gyöngéd és lelkes ember leszel, mint az édesapád, akkor én is tudok örülni ma nagyon.

És hogy minden akaratoddal ő hozzá hasonlítani törekedj, ez az én legforróbb kívánságom ma, a születésednapján és mindenkoron, Miklóskám.

Kaposvár, 1918 augusztus 27.

Valaki nincs itt.

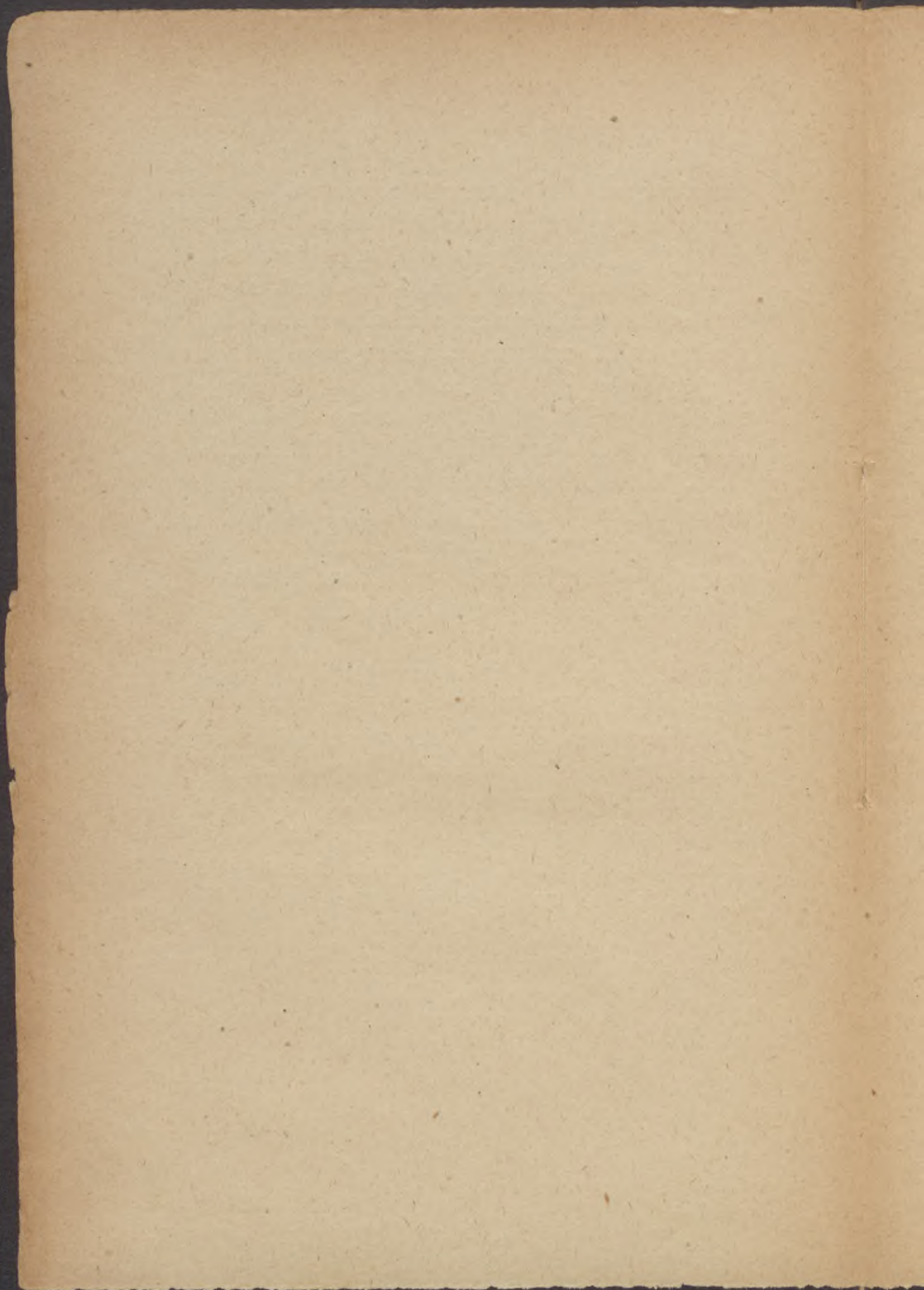
A túlradó öröm fojtogatja a torkomat és a szememből könny szivárog, látván a régi világ megdőltét, királyok és hatalmasságok romlását. Tehát mégis csak megbűnhődtek azok, akik rászabadították a világra a háború minden irtózatát. Ahogy elszoruló szívvel, bandukolva kísérem és követem az eseményeket, valami mélységes szomorúság köde borong körül. Sok-sok fájdalom reszket át rajtam, amíg tétova tekintettel keresek valakit, aki elment, aki nincsen itt, akiről hiszen tudom, hogy hiába keresem. Örömöm legszebb napsütését is befelhőzi az a nagy bánat, amely rámszakadt azzal, hogy elment.

Világok omlanak össze és változnak át most és az egyes ember életének értéke olyan elenyészően kicsi. Forradalom dübörög és a magánember érzései bizony nem érdekelnék senkit. És én nem tehetek róla, ha az ujjongó és megifjodó utca egy-egy zugában mégis révetegen,

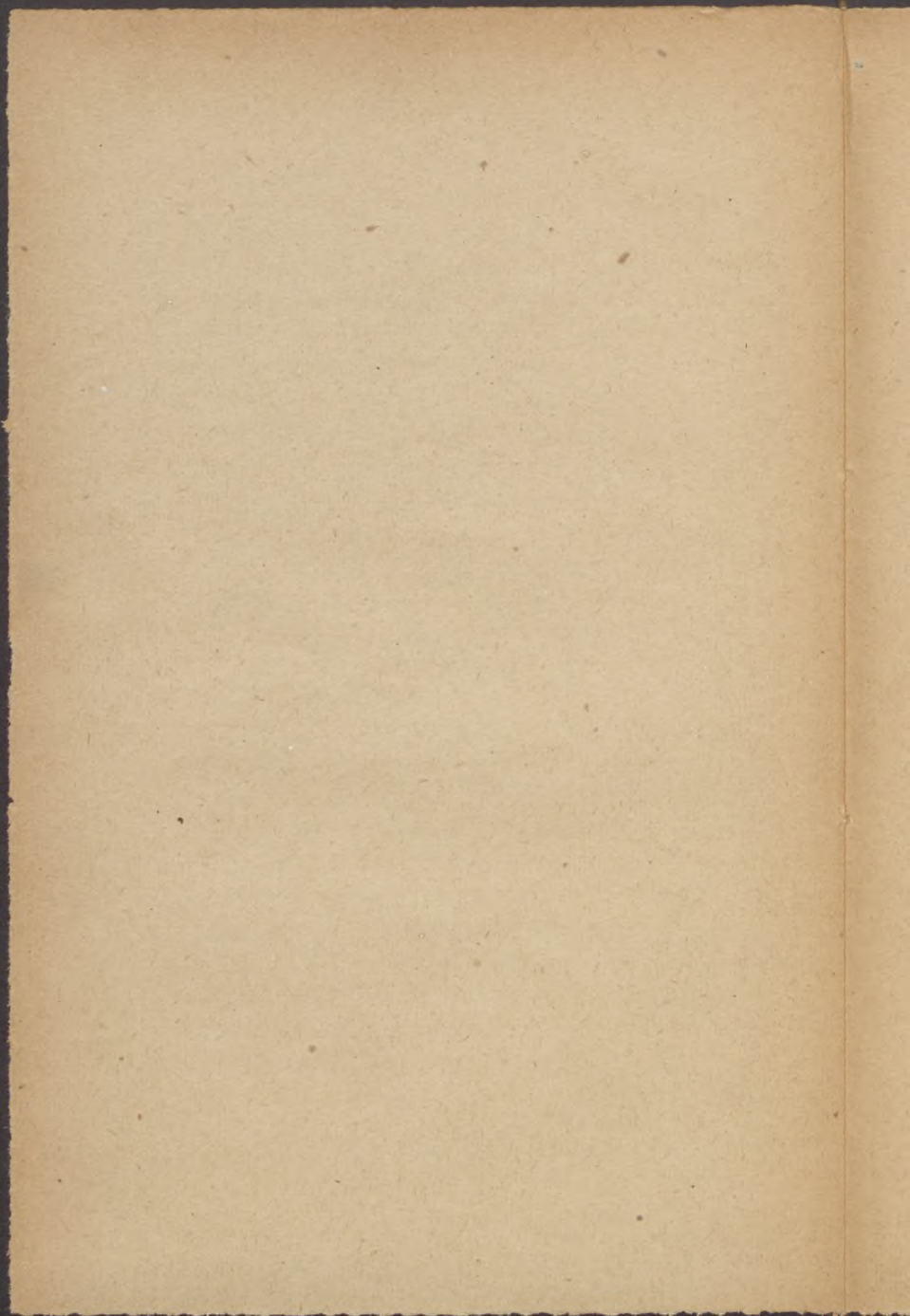
tétovázva megállok olykor és keresem őt és fáj a szívem, hogy mindazt, ami itt most történik, ő nem látja, nem hallja, nem tudja, pedig milyen nagyon szeretne volna látni. Soha nem haragudott senkire, csak azokra a hatalmasokra, akik a világot a háború szerencsétlenségébe sodorták. Legjobb szíve volt az egész világon, de a császárokat gyűlölte és bús betegszobájában is fohászkodott a szenvedő népek fölszabadulásáért. Áldott, beteg szíve utolsó dobbanásáig izgatott türelmetlenséggel, szinte fuldokolva kérdezte mindig, hogy nincsen-e már béke és nem zavarták-e még el a népek zsarnok uralkodóikat. Anya volt ő is és együtt sirt minden anyával, akinek gyermekét elrabolta a háború. Azután elfáradt nagyon és csöndesen meghalt és itt hagyta a kis fiát és itt hagyott engem.

Mindig keresni fogom őt, de most, ezekben az időkben százszorosan szomorú, hogy nincs itt, hogy nem látja, ami most történik. Ezek a nagy dolgok talán meggyógyították volna azt a jó szívét és nem kellett volna neki huszonnyolc esztendősen örökre elmenni.

Budapest, 1918 november havában.

A MI ADYNK

Akkor én még nagyon fiatal voltam, Váradon a Malom-utcában egy kis ház kicsiny szobájában álmodtam sok minden szépről és bejártam minden reggel a reálba, amelyik a Körös partján szomorkodott és szórakozottan bámultam ki az ablakon a Körös vizébe és versek rítmusát latolgattam az ujjaimon, amíg Istenben boldogult Petry Gyula professzor úr lelkesen magyarázta a matematika örök törvényeit. Isten látja lelkemet, nem érdekelt és halálosan untatott engem, ami idebent az osztályban történt és izgalomba az hozott, lázba az ejtett, amit reggel, mielőtt elindultam volna az iskolába, otthón a Malom-utcában elolvastam a Nagyváradai Naplóból. Amit elolvastam és ami megrészegett, az Ady Endre aznapi írása volt. Ekkoriban Ady Endre a Nagyváradai Napló című politikai napilap felelős szerkesztője volt és Pesten nem is tudták, hogy a világon van, de én áhítattal és lenyűgözve olvastam minden íhletes sorát.

Még ma sem tudják azt, hogy Ady Endre milyen örökbecsű ujságírómunkát végzett Nagyváradon. A Nagyvárad Napló című lapban a legszebb magyar vezércikkek jelentek meg esztendőkön keresztül. Amit Ady Endre zsenije vezető cikkek, alcikkek, színházi cikkek, karcolatok, rímes és rímtelen apróságok megírásában produkált, az olyan nagyszabású és maradandó értékű költői munka, amit részletesen, apróra ismernie kell annak, aki Ady Endre korszakos költői pályáját az irodalomtörténet számára méltatni fogja. Emlékszem rá, hogy Ady Endre a Nagyvárad Napló hasábjain csatázott Bartha Miklóssal, aki a Magyarország élén mennydörögte bele az országba a maga vélt igazát. Bartha Miklós akkor ereje teljében álló híres publicista volt, Ady Endre pedig ismeretlen, vidéki hirlapíró. És Ady ujságcikkei írói erő, stílusművészet, lendület és költői szépség dolgában messzire fölötte állottak Bartha Miklós híres cikkeinek. Én tudom, mert én szívdobogva és boldogan olvastam Ady Endre minden sorát és diákos rajongással naplót vezettem még akkor, emlékszem, hatalmas, vaskos, keménykötésű naplóm volt és aranybetűkkel volt ráírva a fedelére, hogy ez a könyv az én naplóm. Ebben a naplóban, a vaskos könyvnek minden lapján sokkal többször fordult elő Ady Endre

neve, mint a malom-utcai rendőrbiztos gyönyörű lányának a keresztnéve. Pedig a malom-utcai rendőrbiztos lányába halálosan szerelmes voltam...

*

Ady Váradon sokáig lakott a Szent János utcában és én, aki akkor még csak a Malom-utca mélyéből tisztelhettem őt, nem beszélhettem vele, de az utcán gyakran meglestem és messziről, elfogódott áhítattal kísértem és úgy irigyeltem azokat, akikkel az utcán szóbaállott. Azt hiszem, az ötödik reálba jártam akkor és ezerszer megesküdtem magamban arra, hogy ez a fekete hajú, fénylő szemű, helyi hirlapíró Magyarország legnagyobb élő költője. Nem sokan osztották ebbeli nézetemet és emlékszem, hogy az önképző-körben, ahol Arany Jánostól, Ábrányi Emiltől, Kiss Józseftől volt szokás költeményeket szavalni, én olyan vakmerőségre vetemedtem, hogy Ady Endrétől szavaltam verseket. Lett is belőle olyan parázs botrány, hogy hetekig egyébről sem beszéltek a váradi főreálban. A helyi skribler zavaros és értelmetlen verseit szavalni, nohát, ez sehogysem ment a tanár urak vaskalapos fejébe és bizony, szigorúan elbántak velem a kritikusaim. Nem törődtem vele, fanatizálva voltam és tovább írtam bele a naplómba rajongásomat Ady Endre

iránt és tovább kísértem az utcán a Szigligeti Színház kapujáig, amelynek irodájában dél-előttönként a kommunikét szerkesztette olcsó koronáért a másnapi lapok számára. Mert Ady Endre költő és felelős szerkesztő úr, szegény ujságíró-proletár volt, akinek még ilyen irodai munkát is vállalnia kellett, mivelhogy kevés volt a pénze. Emlékszem egy lelkes, nagy tüntetésre, amelyet Ady Endre vezetett a váradi kövezeten a klerikális ifjúság ellen, amikor ott szorongtam kisdíák létemre a nagy költő mögött, aki gyujtogató beszédben hívta föl harcra az ifjúságot a klerikalizmus és a reakció ellen. Másik nevezetes akciója az volt, amikor Halász Lajost, akkor még váradi hirlapírót, aki tiszt létére a Gotterhalte hangjaira tüntetőleg nem vette le a kalapját, megfosztották tisztí rangjától, amire Ady óriási tüntetést rendezett a városban és a Nagyváradi-Naplóban »Nem vesszük le a kalapot« címmel olyan hatalmas vezércikket írt, hogy minden szava lángolt, lobogott és robbantott. Gyönyörű, nagyerejű cikk volt, mint Adynak minden leírt sora. És emlékszem arra a lázas és boldog estémre, amelyet a Szigligeti Színház diákhelyén szorongva éltem át, amikor Ady Endre »A műhelyben« című egyfelvonásos színművét mutatták be Biró Lajos »Leányok« című egyfelvonásosá-

nak és egy helyi szerző egyfelvonásosának társaságában. Emlékszem rá, hogy a szerkesztőségi élet kínjait, szenvedéseit, izgalmaait és boldogtalanságait írta meg ebben az egyfelvonásosában. Ady Endre a legszebb verssorok csodálatos tűzijátékán keresztül. Véresre tapsoltam a tenyereket ott a diákhelyen, a váradi színházban, sok-sok esztendővel ezelőtt, amikor hej, én még olyan nagyon fiatal voltam és olyan szépeket, olyan merészeket álmodtam. És emlékszem arra a fojtogató, gyönyörűsége izgalomra, amely elfogott, amikor egy reggel, mielőtt iskolába indultam volna, mohón nekiestem a Nagyvárad-i Napló friss számának, amelynek tárcarovatában olvastam Ady Endre mélyzergésű, hatalmas versét, amelynek első sorai így szólnak :

Mit bánom én, ha utcasarkok rongya,
Csak elkísérjen egész a síromba.
Mit bánom én, ha kitagadott céda,
Csak a lelkébe nézhessek be néha.

Igen, Váradon a helyi lapban látott napvilágot legelőször a magyar költészetnek ez az örökbecsű drágagyöngye, éppen úgy, mint még igen sok hatalmas verse Ady Endrének. Ünneppnapja volt az életemnek, amikor egy sugaras, gyönyörű tavaszi délelőttön Haraszthy Lajos költő bevezet-

tett Ady Endre körös-utcai, kis szobájába és végre megismerhettem személyesen azt a férfiút, akit Magyarország legnagyobb költőjének tartottam. Diákkorom legnagyobb izgalma, felejthetetlen élménye marad mindenkor Ady Endre nagyváradi szereplése. Könnyezve, elborongva gondolkodok rá vissza most, amikor a költő eltávozott örökre.

*

Ady elkerült Váradról és a Budapesti Napló hasábjain jelentek meg ezentúl a legszebb magyar versek és a legérdekesebb prózai írások. Én is elkerültem a váradi főreálból és a sorsom, amely meglehetősen nehéz volt, elsodort Amerikába. New Yorkban éltem ebben az időben nagyon szegény és nyomorult életet és szédülten támolyogtam a Broadway őrjítő lármájában nap-hosszat és fiatal szívem mélyen elszorult, amikor az 5. Avenue előkelő palotasorai között fölnéztem a boldog milliárdosok előlem örökre elzárt, titokzatos világa felé, ahol a függönyök mögül legendás amerikai missek mosolyogtak le az utcára, ahol én árván, egyedül kóboroltam. És a Central-park hatalmas fasorában ijedten és nagyon szomorúan láttam elrobogni a milliárdosok autóit, amíg én gyalogosan bandukoltam a new-yorki nagy varázserdőben és nem

volt senkim és én voltam Amerikában a leg-
 árva és leghazavágóbb, szenvedő magyar.
 Egy nap az egyik utcai újságárusnál megpillan-
 tottam a Budapesti Naplót és azt a néhány
 példányt, ami ott volt, mohón megvásároltam.
 Mindjárt az első oldalon, a tárcarovatban
 Ady Endre neve tűnt föl előttem egy vers alá
 írva. A versre magára már pontosan nem emlék-
 szem, de mégis úgy tűnik fel nekem, hogy Ady-
 nak egyik legszebb verse volt, ezek a sorok
 csengnek vissza a fülembbe :

»Repülj, hajóm,
 Én nem leszek a szürkék hegedőse.«

Azt hiszem, ez a vers volt, lehet, hogy más,
 hiszen majdnem tizenöt esztendő emlékek kö-
 zött kutatgatók, de azt biztosan tudom, hogy
 amikor elolvastam ott a new-yorki utca lármás
 forgatagában a verset, ömölni kezdtek a köny-
 nyeim és életemnek tán a legmélyebb hangula-
 tát éltem át. Az első föleszmélés volt ez new-
 yorki kába csavargásaim közepette, amikor már
 régen lemondottam magamról és azt hittem,
 hogy a legszegényebb, a legnyomorultabb és
 a legelveszettebb ember én vagyok az egész
 világon. Ady versének föllobogó szépségei föl-
 ébresztettek engem, mélyen, a szívem legmélyéig

megindítottak és visszaadták a hitemet, az öntudatomat és valósággal életre ráztak alélt, szomorú helyzetemből. Nem tudom most már elemezni akkori hangulatomat, de úgy gondolom, hogy valami olyasfélét éreztem naivan, hogy még sem lehetek én olyan egészen a legutolsó ember, ha itt a new-yorki utcasarkon így szíven talált a nagy költőnek ez a verses üzenete, amely, úgy éreztem akkor, hogy egyenesen nekem szól. Hiszen én megértem Ady költészetének csodálatos zenéjét, én ismerem a költőt, egyszer valamikor fogtam is a kezét, hát nem fogok talán elveszni itt a new-yorki nagy temetőben. És újjongva, a könnyeim között tovább lapoztam a Budapesti Napló többi számát és az egyikben megtaláltam Ady másik versét, erre már pontosan emlékszem, így zuhogtak rám a sorok :

Mennyi öröm zúg és mind a másé,
Mennyi minden van, mennyi szent minden,
És mind a másé.

Istenem, nincsetlen helyzetemben a jólét, a gazdagság, a kényelem, a bőség árnyékában csavarogva, istenem, hogy át kellett éreznem Ady Endre versének csodálatos és igazságos szépségeit. Hiszen a new-yorki nagy palotákban gazdagok dőzsöltek és selyembe, csipkébe öltö-

zött dámák suhogtak és nekem üres volt a zsebem és nem ismertem NewYorkban egyetlen nőt sem és szegény voltam és egyedül voltam és láttam azt a sok mindent és mind a másé volt. Nekem nem volt semmim és senkim és körülöttem mindenkinek mindene volt és hajsztolt ez a keserves, nehéz hangulat és Ady Endre, ime, milyen megrázóan, milyen gyönyörűen, milyen zúgó erővel szólaltatta meg az én mély fájdalomamat. Soha sem fogom elfelejteni, az életem legmélyebb benyomását éreztem akkor és ettől fogva mindennap elmentem abba a new-yorki utcába és kerestem a sarki ujságárusnál a Budapesti Naplót és kerestem benne az Ady Endre kezenyomát. Amíg New-Yorkban csatangoltam, valóban Ady Endre tartotta bennem a lelket.

*

Ady Endre szinte óráról-óra nőttön-nőtt, minden sora eseménye volt a magyar litteraturának és én kívülről megtanultam minden írását és idehaza, amikor megjöttem tengeren túlról és a magyar vidéken kezdtem ujságíró-tollal verekedni, gyönyörködve láttam, hogy az én diákkori rajongásom ott a körösparti Párisban, hogy igazolódik és már az egész ország figyel a költő szavára. Kaposváron vagy tíz évvel ezelőtt Ady-délutánt rendeztem. Ady Endre,

Reinitz Béla és Mikes Lajos jelentek meg a hívásomra Kaposváron és Ady verseket olvasott föl, Reinitz Ady-dalokat, a maga szomorú és zokogó muzsikáját zongorázta és énekelte és Mikes tanulmányt olvasott föl Ady Endréről. A Korona-szálló nagytermében a kaposvári közönség lelkesen és szeretettel ünnepelte akkor Ady Endrét és én boldog és büszke voltam, hogy ezt a délutánt megrendeztem. Estefelé, amikor a vonathoz kimentünk, hogy Adyékat elküldjük, megjelentek a pályaudvaron a kaposvári lányok, hogy tisztelettel elbúcsúzzanak a költőtől. Mély megindultsággal gondolok rá, hogy a lányok között a pályaudvaron ott volt az én menyasszonyom is.

*

Pesten éveken át Ady Endre közvetlen környezetében éltem. A »Három holló« című kocsmá kis szeparéjában éjszakákon át ott ültem Ady Endre mellett és a Meteor-kávéházban mennyi szép délutánt vertünk együtt agyon. Emlékszem rá, hogy egy körúti kávéházban, ahová Adyval kissé mámorosan botlottunk be reggel felé, nagy vita támadt Szász Zoltánnal. Ady meglehetősen goromba volt és Szász Zoltán sem volt éppen választékos és én neki akartam esni Szász Zoltánnak, hogy megverjem, amiért Adynak ellent mert mondani. Reinitz Béla beszélt le harcias

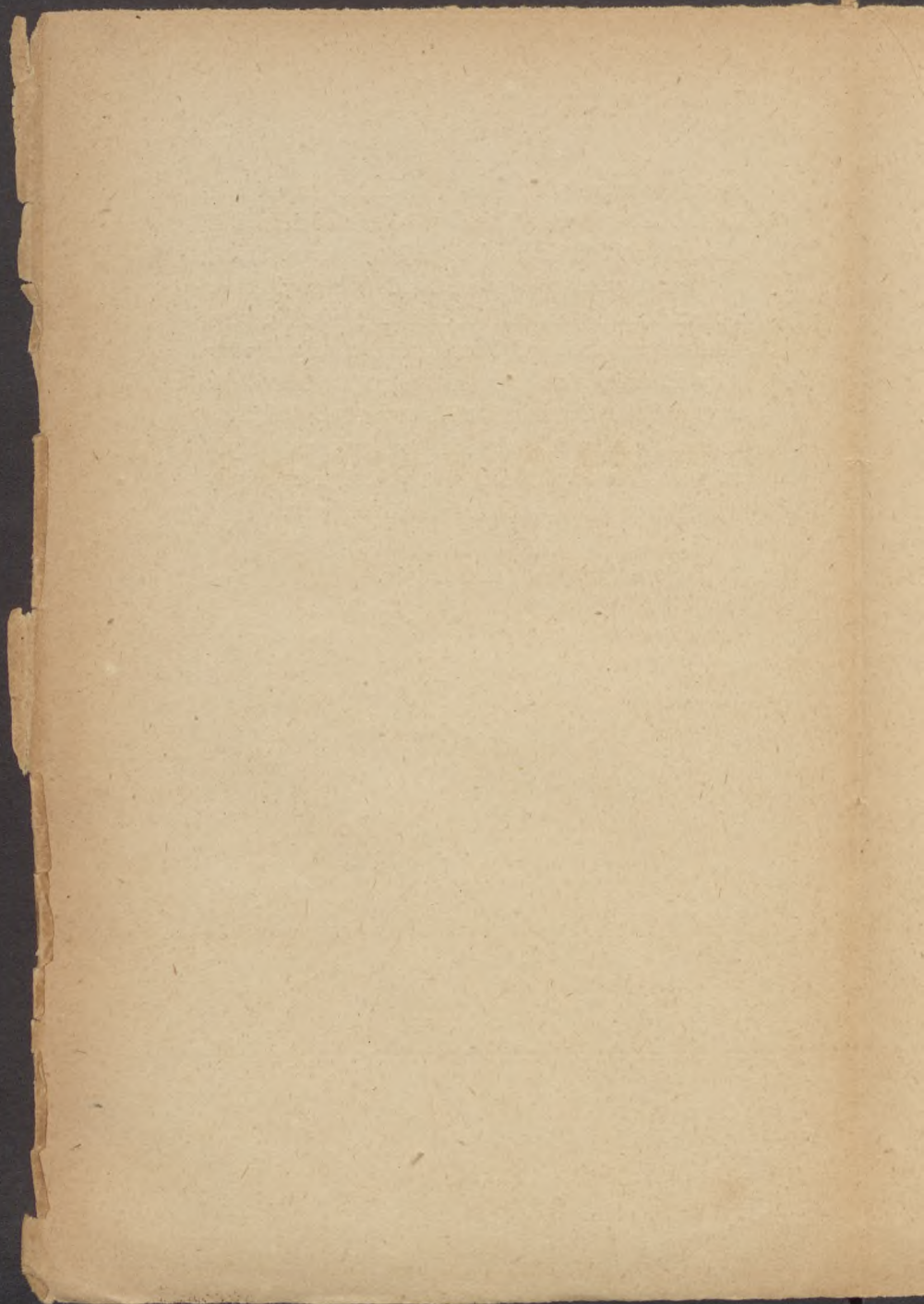
szándékomról. Az utóbbi években már nem igen láttam Adyt. De ha lehet, még közelebb hozott hozzá valami, amiről néhány megatott szót kell itt ejtenem. Ady Endre minden könyve ott volt állandóan az én feleségem betegágya mellett. Azt hiszem, hogy a nagybetegek, akik tudják, hogy meghalnak, enyhe vigaszt, biztatást és enyhülést találnak Ady verseiben, amelyben a halálról, az életről beszél valami sohasem halott, szomorú, zokogó hangon. Én nem tudom, hogy így van-e, mert én még sohasem voltam nagyon beteg, de az én legnagyobb és legdrágább betegem mindig Adyt olvasta és boldog volt, ha a maga egyre gyöngülő, elfelejthetetlen hangján Ady-verseket olvashatott föl nekem. Senki sem ismerhette és érthette Ady költészetét jobban, mint ő, tán soha senki nem merült úgy el ennek a költészetnek szépségében és szomorúságában, mint az, aki én hozzám a legközelebb állott a világon. Adyt évekig nem láttam, de személyében is egyre közelebb hozta őt hozzám az, hogy az én szenvedő, drága és egyetlen szövetséges társamnak ő a vigasztalója és anélkül, hogy tudná, az ápolója, mindenesti szomorú, bús és drága olvasmánya. Régi szerelmemen kívül ezért önmagában is örökké háládatos lennék Ady Endrének, mert a verseivel annyiszor megríkatta és annyiszor megvigasztalta azt a

szentet, aki, mert angyal volt, fölszállott és elment innen. Amikor engem a legnagyobb csapás ért, ami az életben érhetett, Ady még Csucsán volt és megindító levélben próbált engem vigasztalni. Ugyanezekben a napokban írta Ady a legutolsó cikket az életében. »Búcsú Virágos Pétertől« volt a címe és nekem küldte a cikket »Az Ember« számára.

Utoljára a köztársaság kikiáltásának napján láttam. A képviselőházban találkoztam vele, ekkor már nagyon beteg volt és a karomon hoztam ki a képviselőházból azt a férfiút, aki ennek az új világnak akkor volt a prófétája és ihletett lelkű költője, amikor még ezért csak gúny és üldözés járt. A forradalom nagy költőjét a forradalom már haldokolva találta itt és nem lehet soha elfelejteni azt, amikor Adyt kocsiba ültettem a képviselőház előtt és elhoztam a lakásomra, oda, ahol most ezeket a szomorkás sorokat papírra vetem. Itt feküdt a díványomon, símogatta a kis fiam haját, vigasztalt, amikor könnyes szemekkel beszéltem neki a kis fiam édesanyjáról, aki már nincsen és tompuló fényű szemeivel szomorúan nézett rám, amikor már keservesen dadogta, hogy neki már vége, ő egy nyomorult, beteg ember és én biztosan unom őt, hogy itt van nálam. Hazudtam neki, hogy minden rendbe jön még, ő erős lesz újra és össze-

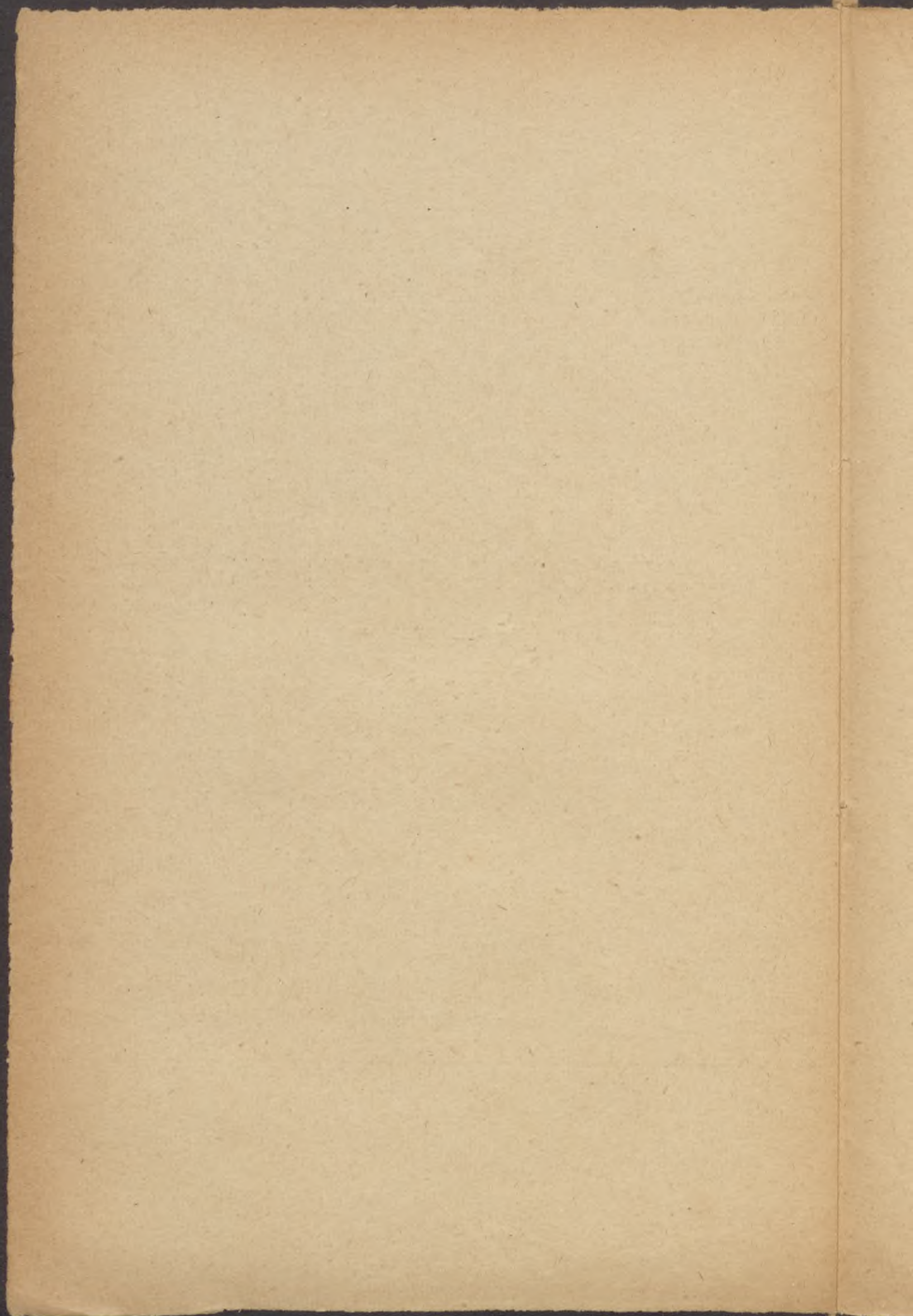
szorult a szívem, amikor a haldokló zsenít néztem. Órákon keresztül volt nálam, késő délutánig elbeszélgettünk és a felesége jött el érte. Szinte a karomon vittem le az emeletről és besegítettem a kocsiba. Alig akart elbúcsúzni tőlem. Hosszan néztem az elrobogó kocsi után, amely elvitte Ady Endrét, akit nem láttam azóta és nem is fogom őt látni soha többé és tovatűnő alakjával az én életemben is lezárul örökre egy kor, amelyik szép volt, amelyért érdemes volt élni és amely után talán már semmi sem következik.

Budapest, 1919 január végén.

HÁBORÚS EMLÉKEK

(1915—1917)

Szénrajzok.

Süket sötétség, kísérteties mozdulatlanság, a mozdony sípoló tüdővel egyre gyöngébben lélezkzik, már olyan régen állunk a kis erdélyi falu állomásán és ki tudja, hogy mikor megyünk majd tovább. Így, kikapcsolódva a világból, mindentől és mindenkitől messze, egy kis falusi állomás reménytelen sötétjében várni, várni, mindig csak várni — ezt is a háború hozta és már két és fél év óta hányszor, de hányszor csigázott halottfáradttá ez a céltalan, sorvasztó várakozás. Konok mozdulatlansággal tapadnak a vonat kerekei a halott sínparra, az állomáson néhány kézzubonyos vasuti munkás lézeng, egy fáradt kar olykor meglóbbál egy pislákoló lámpát, de nem történik, nem változik semmi és senki nem tudja, hogy mikor fog már valami történni, mikor fogunk továbbmenni. Úgy látszik, hogy ezt a kis állomást és ezt a mi vonatunkat kifelejtették az egész forgalomból, kifelejtették a világból, senki sem tudja, hogy

mi itt várunk. És mindig így lesz ez már ezentúl, hogy mi mozdulatlanul itt állunk és várunk, csak várunk.

A katonáknak, akik összepréselve, összegémberedve itt ülnek, állnak, kuporognak és fetrengenek a hideg és bűzös vagonokban, ezeknek az elcsigázott, alélt, sarokba zuhant tetszhalottaknak utóvégre mindegy, hogy éjszakákon át áll-e a vonat vagy döcög előre. Ők sohasem tudják, hogy hová mennek, ők sehova sem mennek, őket mindig csak viszik és biztos, hogy ahova viszik, ott sem várja őket puha, mennyezetes ágy, oh, egészen más várja ott őket. Nekik nem sürgős, azaz hogy nem nekik sürgős... Itt, ezen a hideg sín páron már háború van, idő eloszlik, tér szétfolyik, itt semmire nem lehet már gondolni, csak az öldöklő, undok háborúra. Most a háború az, hogy süket sötétségben, kísérteties mozdulatlanságban egy hideg és bűzös vasúti kocsiba préselődve, elhagyatott, kis erdélyi falu sivár állomásán roskadtan, ájultan várunk, mindig csak várunk. . . .

*

Hajnalban, pár órával éjjél után, háborúdúlta erdélyi városkába érkezünk. Még sötét van, a vastag novemberi ködöt is csak érezni

lehet, látni nem, néhány csillag tompa fénye dereng alá, a hold eltűnt valahová, tán valami kósza felleg mögé. A vasuti kocsikból többen lekászolódnak a csomagjaikkal, öregek, asszonyok, gyerekek érkeztek vissza az otthonukba, álmosan, gyűrötten leszállnak a néma és sötét állomáson és izgatott beszélgetés közben indulnak befelé a városkába, a hosszú, kanyargós mezei úton. Asszonyok, gyerekek, öreg emberek háta görnyedez, válla roskadozik a nehéz útipoggyászok súlya alatt, de azért fürgén, gyorsan lépkednek, valami kábult, boldog izgalmában sietnek az éjszakában, olyan hamar jutnak előre, hogy szinte alig lehet követni őket, lihegve ér az ember a nyomukba.

Hazasietnek. Az éjszakai és hajnali otthonkeresők ezek, akiket az ellenséges áradat kivetett a földjükről, a házukból, a vackukból és most, hogy az ellenséget kiszorították, sietnek haza, már ide is értek és amig lázasan igyekeznek befelé a házuk tájára, ezer kérdést váltanak, csendes, halk ujjongással tanácskoznak arról, hogy hát milyen is lehet most a régen látott otthon, a szobák, a bútorok, az egész földúlt tűzhelyük vajjon milyen is lehet. És mennek az otthonkeresők és zarándokolnak a hazatérők, a tépett, űzött vándorcsapat — mint hazaszálló darvak bolygó csapata — feke-

tén húz el a sötétben, közös mámor részegíti lüktető fejüket és nemsokára könnyes szemmel ott állnak földült otthonukban, a hideg, kopár falak között, a régi tűzhely romjain és dideregve ott surrannak el a jól ismert utcák néma házsorai között és — újra egybeverődve — búgnak a Fő-tér ködös, zuzmarás szürkületében...

*

Este lett, mire a harcterről visszabotorkáltunk egy kis faluba, ahová már nem igen ért el a harci zaj. Az ojtózi harc vonalnak a kötőzőhelye van a faluban, egy református tábori pap vezetett el oda. Magán a fronton is van természetesen néhány rögtönzött kötőzőhely, ahol avatott kezek lehetőleg bekötnek minden vérző sebet, de az első segélynyújtás után minden sebesült idekerül, ebbe a nagyarányú kötőzőbe; a falunak egy egész részét kötőzőhelynek rendezték be. Itt eltávolítják az első, hevenyészett kötést, itt minden sebet gondosan megvizsgál-
nak, bekötöznek, itt operálnak, itt szakadatlan munkában vannak a vágó, szűrő, tisztogató orvosi műszerek. S a kis falusi ház szobájában, iskolák poros pádimentumán fetrengenek most sebesült, hörgő katonák. Ha az ember néhány órát itt tölt a kötőzőhelyen, annyit tud meg a

háborúból, az emberi szenvedéseknek, a mártíriumoknak olyan pokolbeli sokadalma zúdul elébe, hogy még az álmai sem lehetnek többé zavartalanok soha.

A képek, ahogy elibém vánszorognak...

Homályos kis szoba, a közepén egy műtőasztallá alakított faalkotmány, az asztalon viaszsárga arcú katona fekszik, fehérköpenyes orvos föléje hajolva, egy odatartott lámpa világánál mossa, majd fehér vattával átköti a sebet, amit gránátszilánk ütött a fején. Szanitécek segédkeznek az orvosnak, ott sűrögnek-forognak a sebesült körül, a szoba homályba boruló négy sarkában egyre érkező tántorgó sebesültek sáros-véres csapata. Most harcok folynak a fronton és a csata megroncsolt testű áldozatai egymásután szédelegnek be ide, ilyenkor szakadatlanul idáig szivárog a pár kilométernyire patakokban ömlő vér.

Az orvos bekötözte a műtőasztalon fekvő sárga arcú katona megsebzett fejét és a szanitécek már viszik hordágyon a szomszéd házba. Az orvos mondja:

— Nem súlyos. Meggyógyul.

És már a másik katona fölé hajlik, akit odafektettek közben az asztalra. Szakállas, trabális öreg, bajor közkatona, srapnel vágott a lába

szárába, összeszorított fogai között fájdalmasan szíszeg, amíg sebesült lábát húzigálják, kötözik, majd két fasínbe pólyálja az orvos. Fáradt, nagy teste minden ízében remeg, amikor megkérdezi az orvostól:

— Nem kell amputálni?

Az orvos megnyugtatta, hogy semmiféle operáció nem szükséges, a seb egészen veszélytelen és a lába teljesen ép marad. A boldogság széles és kínok között születő mosolya terjed szét a bajor katona sáros, szakállas arcán és a következő percben még ott, a műtőasztalon — elalszik. Ki tudja, mióta nem aludt szegény?

Székely katonát fektetnek az asztalra. A szeme lehunyva, egész teste mozdulatlan. Olyan mint egy hulla. Haslövése van. Az orvos munkába veszi. Nem kell elaltatni, ájultan fekszik, lehet vagdalni, operálni. A műszerekről csöpög a vér, amely lecsurog az asztalról és hallani, ahogy koppanva lefolydogál a szoba padozatára. Az orvos vagdal, operál, kötöz, azután megcsóválja a fejét és a mozdulatlanul vérző székelty vizsik el — meghalni.

— Ezen a szegény fiún nem lehet segíteni, — mondja, szinte magának mormolja az orvos és már vizsgálja a következő székely borzalmasan szétroncsolt arcát, amely csupa sáros vér. Az első kezdetleges kötést lefejtí, a katona fáj-

dalmasan fölördít, az arca annyira eltorzult — srapnel égette össze — hogy nem lehet fölismerni rajta: gyerekember arca-e, vagy pedig aggastyáné. Nem bírom nézni a kínlódását, odamegyek az egyik sarokba és nézem a sebesülteket, akik dideregve, reszketve várják, amíg rájuk kerül a sor, amíg ők is odakerülnek az asztalra. A legtöbbnek átszivárog a vére az első kezdetleges kötésen. Sápadt képű, fiatal magyar baka előtt megállok és megkérdem, hogy mi a baja.

— Tüdőlövéssem van, — feleli elhaló, gyöngé hangon.

Elmondja azután, hogy az elmúlt éjszaka sebesült meg, ülni és feküdni nem tud, mert akkor nem kap levegőt. Könnyes szemmel, végtelenül bánatosan mondja azután:

— Csak egyszer szeretném még élve meglátni a feleségemet meg a két kis családomat, azután nem bánom, akármi lesz is.

Mellette felkötött karral — piros és sáros a kötés — deresedő székelő közvitéz áll és fájdalomtól eltorzult arccal néz a műtőasztal felé. És körülötte jobbról-balról bekötött fejjel, karral, lábbal, átlőtt tüdővel állnak némán és hősieken szenvedve. Nyílik az ajtó és új sebesült támológ be véresen és sárosan és mind reménykedve, mint felsőbb lényre néz föl az or-

vosra, akitől az életet remélik és a szenvedések végét. És egymásután mind odakerülnek a műtőasztalra és vérvesztetten, sárgán, lázasan és halottan viszik őket a szanitécek a szomszéd házakba. Az orvosi szobában, az asztal fölött pislákoló lámpa gyér sugarai között nehéz gyógyszerszag birkózik az embervér átható szagával...

*

A késő esti órákban az orvossal és a tábori pappal átmegyünk a szomszéd házikóba, amelynek szalmával behintett padlózatán ott fetrengek a sebesültek, akik már keresztülmentek a műtőasztalon. Mindegyiknek gondos kötés a sebén. A szalma itt-ott azért véres. Itt nyöszörgnek, ott jajgatnak, odébb valaki lázában félrebeszél és a szomszédaszobából hörögés hallatszik ki. Átmegyünk: itt a súlyosabb sebesültek vannak, néhányan fuldokolva hörögnek, vagy három — megmutatja az orvos — épen most haldoklik. Ezek szegények nem kerülnek haza soha, hiába várják sírva őket.

A szomszéd ház iskola volt, most mindegyik szobájában sebesült katonák hanykolódnak. A hörögés a kínos nyöszörgéssel összevegyül, összegémberedett mozdulatlanság mellett görcsös fetrengés, rémes vonaglás, ijesztően

kapálózó, véres kötések, meztelen össze-vissza-
kötözött felső test, hátracsüngő verejtékes,
sárga, szomorú fejjel...

... És itt valamikor iskola volt és egészsé-
ges, pirosarcú, drága kis gyermekeket taní-
tottak itt minden szépre, jóra, tudományra ...
Valamikor ...

Haditudósítás — harmadik karácsonyra.

Hegymászóbotom szűrős végével szórakozottan rajzolgattam a sárba ábrákat és nem tudtam odafigyelni, mikor csinos kis harctéri bravúrokat meséltek el, amikor praktikus háborús berendezéseket magyaráztak és mutogattak, mert arra kellett gondolnom, hogy hiszen azért a háború mégis csak tart és még most sincsen vége. Ezt gondoltam már az első nehéz hónapokban is és fásult voltam és szomorú és nem tudtam lelkesülni, amikor pedig körülöttem mindenki lelkesedett, az én szememet könnyek homályosították el, amikor mámoros lázban csillogott mindenki szeme. Magányos és elhagyatott vándora voltam a háborúnak, minden és mindenki idegen volt nekem, sohasem tudtam azt érezni, amit mások éreztek, nem tudtam én másra gondolni, mint azokra, akik kint állanak az árokban és azután lebuknak véres,

meleg arcukkal a hideg sárba, a kemény, fagyos rögre, a síma fehér hóba.

És így volt ez már az első karácsonykor is. És most már a harmadik karácsony van itt. A harmadik...

*

Pedig valamikor valaki, aki nagyon hatalmas, akinek a szavára milliók figyelnek, azt a boldogító mondást mondotta, hogy: mire a levelek lehullanak... És lehullottak a levelek és újra lehullottak, már harmadszor hullottak le azóta. És még most sincsen vége. Pedig a legszebb és legerősebb életek is lehullottak, — csak úgy, mint a levelek, — a sárba, a fagyba, a hóba...

*

Istenem, mi van e három karácsony mögött, mi mindenre kell gondolni, mire kell emlékezni a harmadik karácsony előestéjén. Az első karácsonykor is tüskés és szenvedésbarázdálta arcuk volt a katonáknak az árkokban, milyen lehet ma? Amikor másodszor gyulladtak ki a karácsonyfákon a színes gyertyák, amikor másodszor énekelték a betlehemi dicsőítésére, hogy mennyből az angyal eljött hozzátok..., akkor is láttam a katonákat az ő homályos árkaikban; ki tudja, hol vannak már ők, akiket akkor

láttam? A második karácsony már kétségbeejtő volt és senki sem gondolt rá odakint, hogy még egy harmadik karácsony is lehetséges. És most — itt van!

*

Hogy mi ment végbe e között a három karácsony között, arról kellett volna a háború bolyongó krónikásának számot adni. De lehetett-e, szabad volt-e? Nem lehetett, nem volt szabad, ereje sem igen volt hozzá az embernek. Az úton, amelyet ez alatt az idő alatt megjártam, vér volt, könny volt, szenvedés volt és minden kanyarulatnál ezer új rémület leskelődött. Feldult csataterek az ő csöndes és örökre elnémult halottaikkal, kötözőhelyek, az ő vánszorgó, vérző, hörgő sebesültjeikkel, haldoklók soha el nem felejthető, eltorzult arca, összegémberedett teste, végtelenbe nyúló földalatti üregek ijesztő és rossz szagú félhomálya: ezek a képek kísérik és riasztgatnak még álmaimban is.

Elfoglalt és visszafoglalt városok 'halotti csöndje és fölszabaduló ujjongása, földönfutó, hajléktalan menekülők vánszorgása a kígyózó és reménytelen országutakon és egymást határoló, egymásba olvadó, sehol nem végződő katonatemetők, földből kiütköző fakesztek végtelenbe menő útja: ez jelzi ezt a szomorú, há-

rom karácsony közötti időt. Ki tudná fölmérni a szenvedést, ki tudná számontartani a kint, a könnyet és a vért, amely múlt emberi életekből olyan gyászos bőségben omlott ezekben az úgynevezett történelmi időkben? A háború bolygó krónikása, ha számadást tart önmagával, ha visszanéz egy kicsit, be kell vallania, hogy nem tudott elhozni magával semmit abból, amit vérző szívvel, könnyező szemmel, reszketve és megdöbbenve látott és nem tudott megéreztetni semmit abból, amit magában roskadva, kétségbeesve érzett. Azt csak látni lehetett és azt csak érezni tudta az ember.

*

És amit senki sem mert volna hinni, az, ime, szörnyű valóság: a katonák már a harmadik karácsonyt töltik a lövészárkokban. Hogy milyen a rajvonalba harmadik karácsony, azt jó volna látni azoknak a nagyrangú férfiaknak, akik jól fűtött szobáikban, kényelmes foteljükben még most is arról tartanak vérszomjas szónoklatokat, hogy a háborút pedig folytatni kell tovább, mindig csak tovább... Ha ezek a bátor lordok, márkik és egyebek kifáradnak meg nézni, hogyan fest a szeretet ünnepe a lövészárkokban, akkor nem lesz tán szívük és nem lesz merészségük útjába állni a béke megváltó

gondolatának, amely végre — nagyon későn — elindult és amelyet most lelketlen útonállók föl akarnak tartóztatni.

Pedig már a harmadik karácsonyt töltik a katonák az árokban és milyen nagyok, milyen szélesek, milyen mélyek már a katonatemetők. És mennyi özvegy és mennyi árva gubbaszt a karácsonyfák árnyékában. A karácsonyfáknak most csak árnyékuk van, hiába ég a sok színes gyertya, nincsen fényük. Hazug ez az ünnep, mert a Megváltó elfelejtette megváltani az emberiséget. A szenvedő és gyászba borult emberiséget a béke válthatná meg. Ha majd ez eljön végre, a háború bolyongó krónikása is le-róhat tán valamit nagy adósságából: megpróbálja elbeszélni, hogy is volt az, mi is volt az, amikor nem volt béke. Most nem lehet . . . Most nem tehet az ember mást, mint hogy megindult szívvel, könnybelábbadó szemekkel néz, csak néz a hazug karácsonyi fény mögött sötétlő lövészárkok felé.

Görzi kisgyerekek.

A néma, méla utca hosszán
Tipegve lépked kicsi lábuk,
Mosoly-szivárvány a szemükben
És kis kezükben színes bábuk ...
Kicsi szívük maga a jóság,
Ártatlanság a drága lényük,
És nem tudják, hogy minden zugból
A bús enyészet int felénk.

A boltíves kapuk homálya
Ólalkodik itt settenkedve,
S a kapuk aljából kiharsog
Az ő kis szívük drága kedve.
Új élet fáklyafényeiként
A romokon ragyogva járnak.
Tavaszt dalol a pillantásuk :
S fölöttük leskelődő árnyak.

Ők nem bántanak soha senkit,
Hiszen ők mindenkit szeretnek.
Ők maguk a szent megbocsájtás,
Kispapjai a szeretetnek ...

Az út porában játszadoznak
 S a gyászban ők kacagva állnak,
 Hisz' nem tudják, hisz' nem is sejtik,
 Hogy a felnőttek mit csinálnak !

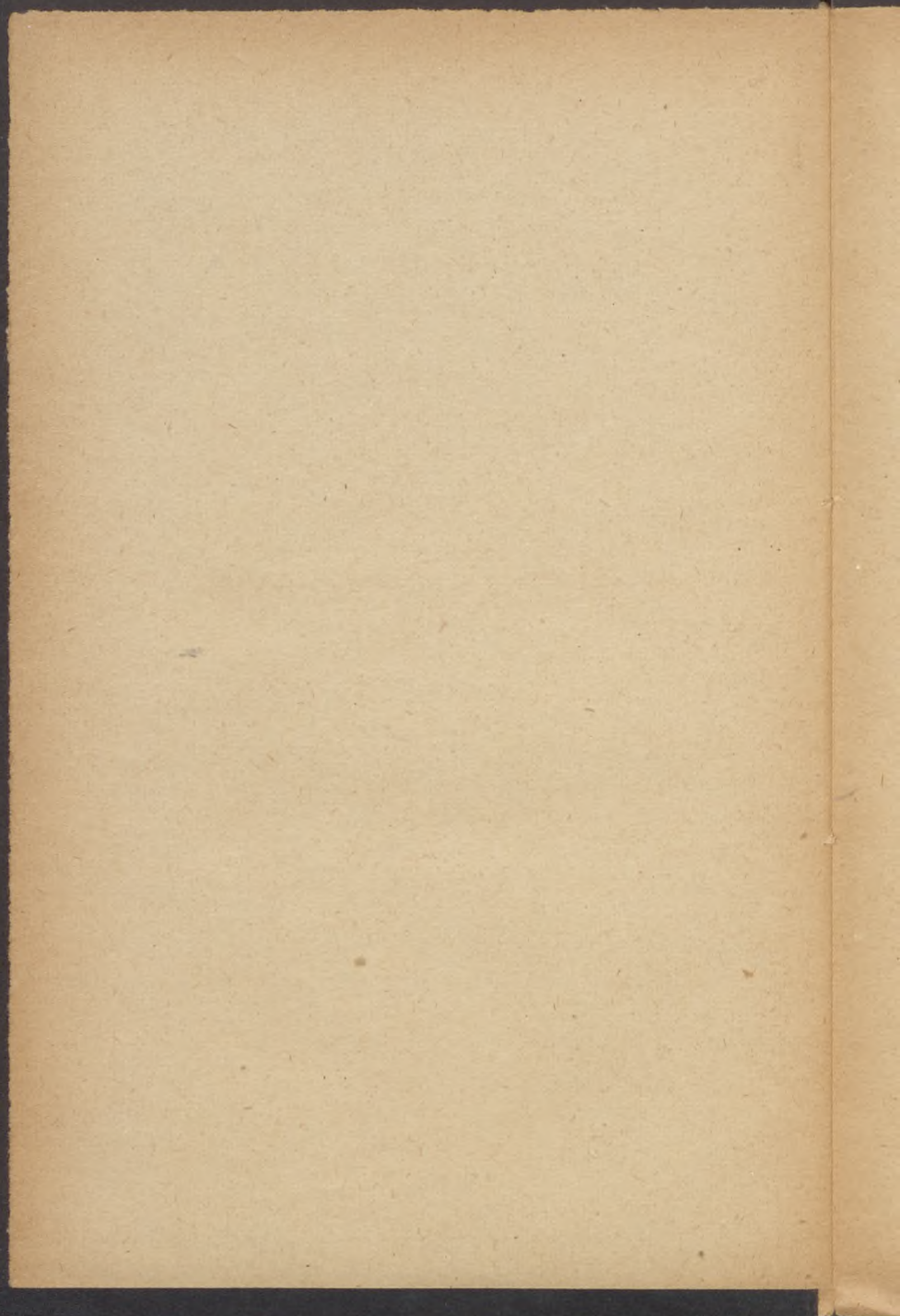
Valami régi-régi álom
 Igézetének súlya rajtuk,
 S a derű örök napfényében
 Fürdik a kicsi, drága arcuk.
 S a véres porban még tipegnek,
 A szemükből az élet ragyog,
 És sohasem fogják megtudni,
 Hogy mit műveltek itt a nagyok ...

Gyanútlan mennek, mendegélnek
 A zord, kietlen pusztulásban,
 S fejük fölött a végzet sóhajt
 Ezernyi kínban, vészben, lázban.
 S az elmúlás szimfóniája
 Könnyezve, halkán száll felőlük
 S míg bábuikkal játszadoznak,
 Már készül is a szemfedőjük ...

A néma, méla utca hosszán
 Tipegve lépked kicsi lábuk,
 Mosoly-szivárvány a szemükben
 És kis kezükben színes bábuk ...

Kicsi szívük maga a jóság,
Ártatlanság a drága lényük,
És nem tudják, hogy minden zugból
A bús enyészet int feléjük.

Görz, 1916 július.

NOVELLÁK ÉS VÁZLATOK

(1904—1912)

*Novellák, vázlatok, rajzok, riportfélék,
amik itt következnek. A szerző érzi, hogy
mentegetésre szorulnak, tehát ideírja: ezek
az írások 1904. és 1912. évek között
születtek meg. Amikor a szerző még
nagyon fiatal volt és komolyan hitte, hogy
író lesz...*

Simon mészáros.

A nagy pillanatokra be kell tudni rendezkedni. És a nagy pillanatokra nem tud mindenki be rendezkedni. Vannak emberek, akiknek sohasem volt részük nagy dolgokban. Ezek gyávák és ezek reszketnek a nagy dolgoktól. Talán nem igaz, de azt tartják, hogy ezek a szerencsétlen emberek.

*

Simon ilyen volt. Ilyen volt kezdettől fogva. Neki semmi sem sikerült és neki minden rosszul állt. Már az óvodában kezdődött a kálváriája. A kövér óvodáskisasszony utálta Simont. Utálta vörös, szeplős arcáért és rekedtes, vékony hangjáért. A kis Simon tudta ezt és nagy fájdalmakat érzett.

Naiv gyermekszíve összevonaglott a félő keserűségtől. Megrándult kis, vézna teste, ha az óvodáskisasszony dühös tekintetével találkozott félénk bágyadt nézése. És azért került is mindig a kisasszonyt és bujdokolt a többi gyer-

mekek elől, akik csúfolták, kinevették őt. És Simon nem haragudott a többi gyerekekre, valaminthogy a kisasszonyra sem haragudott, mert úgy érezte, hogy ő ezt a bánásmódot megérdemli, azoknak igazuk van. Hiszen — látta, mikor titkon a tükörbe nézett, — olyan csúnya, szeplős arca volt.

Ezért Simon mindig bűnösnek érezte magát. Ha rövid időre békében hagyták, forró hálával telt meg a szíve, mert úgy érezte, hogy most elnézők, kíméletesek vele szemben. Simonnak már kisgyerek korában nagyon erős érzései szoktak lenni ilyenképpen. Nagyon szerencsétlennek és nagyon bűnösnek érezte mindig magát és mélységes, nagy irigységet érzett a többi gyerek iránt. És nagyon szeretett volna szép lenni.

A többi gyerek nem engedte őt a hintára. De ha olykor-olykor hosszas, erőszakos könyörgés után mégis fölkapaszkodott a hintára, az vagy leszakadt, vagy ő lebillent. De ő mindenestre leesett.

Simon mindenképpen szerencsétlen volt. A többi gyerek gyakran kapott jutalmat, ő sohasé. A tulajdon familiája sem szerette, mert ő volt a legcsúnyább a családban.

Sötét helyeken vezetett a Simon útja tovább is. Az elemi iskolában egyike volt a legrosz-

szabb tanulóknak, akit mindenki útált. Óstoba nem volt, csak a dolgokhoz való felfogása volt gyöngé. A polgári iskola első osztályában megbukott Simon és ekkor mészárosinasnak adták a szülei. Az igazi szenvedések korszaka csak most kezdődött. Simon egymaga annyi pofont kapott, mint öt más mészárosinas. De ügyetlen is volt nagyon.

A legnehezebb terheket neki kellett cipelnie ; következképpen nagymértékben megerősödött. A mestere mindig szokta volt neki mondani, hogy erős, mint egy marha. És Simont nem rontotta meg az erős, nehéz munka ; ellenkezőleg, keskeny teste erőteljes fejlődésnek indult. Az izmai megacélosodtak, a karjai és a lábai kemények, formásak lettek és olyan széles, erős melle lett, mint egy bikának. De nemcsak az alakja egyenesedett ki szélesen, hanem az arca is előnyösen megváltozott. Egészséges pirosság ömlött el rajta és a szeplők is mintha lekoptak volna róla.

Mire Simon mészároslegény lett, izmos, erős, jól megtermett fiatalember volt, akinek az arca is megszépült és szabályos, — bár meglehetősen határozatlan — vonásokat vett föl. De az ügyetlensége, a gyávasága a régi maradt és ez ott ült kifejezéstelen, bárgyu arcán.

A többi legény úgy bánt mindig vele,

mint az alárendeltjével. Mulatni szerettek rajta; s ezért Simon kerülte őket. Sohasem ment el velük lányok közé; Simont egyáltalán sohasem látták lányokkal.

Azonban szorgalmasan dolgozott Simon. Amennyivel ügyetlenebb volt társainál, annyival több volt benne az igyekezet, a mindennel megbirkózó, idomtalan akarat. Dolgozott vas-szorgalommal sokat és pénzt takarított meg. A közérzése lassankint csöndes flegmává alakult ki és gyakran jelent meg duzzadt ajka körül valami melankólikus, bárgyu mosoly.

Kezdett Simon öntudatosan gondolkodni. Sok ideig borongó érzései uralkodtak rajta, de amikor a változatlanul mostoha körülmények flegmatikussá nevelték, gondolkodni kezdett a maga egyszerű eszével. Nagy tulajdonsága volt Simonnak, hogy tudta látni önmagát. Tisztán látta, hogy ő egy erős, ügyetlen, ostoba fiú, aki az eszével bajosan fogja meghódítani a világot. Az erejére van utalva, amivel nagyon tud dolgozni. Össze fogja tehát — gondolta — magának dolgozni az életet. Érezte, hogy sok köze, nagy joga neki az élethez nincs, de — mert mindig félt — tudta, hogy akarni mindig kell. És ő akart. Az öntudatos, akaró gondolkozásának első tárgyi megnyilatkozása volt az a 15 forint, amit a takarékpénztárba tett.

Ennél a ténykedésnél már nagy szerepe jutott a logikának. Jó volt a cipője, ruhája, meg a kalapja, mikor ez a 15 forint a zsebében volt. Éhes sem volt : ellenkezőleg, jóllakott volt. Azt tudta, hogy a pénz nagy érték. Bátorsága viszont nem volt egy kicsit belenézni az életbe. Arra gondolt ekkor, hogy jöhet még neki egy bátorságos perce. Majd, majd . . . milyen jó lesz akkor ! De ötöle elveszik, ötöle ellopják, tőle mindent elvesznek. Sietve szaladt a 15 forinttal a takarékbába . . . Ettől fogva gyakran vitt Simon 15 forintokat a takarékbába. S álmatlan éjszakákon gyakran gondolt remegve arra az eshetőségre, hogy hátha megbukik a takaréka . . .

Ahogy nőtt Simon pénze, azonképen fejlődött a tudása afelől, hogy milyen nagy érték is ez. És késői vágyai is ébredezni kezdtek. A régi, féltő, gyáva ember volt, lelkében azonban titkon bontogatni kezdte szárnyát valami gyöngye önérték, amely aztán szárnyat adott vágyainak is. Érezte, hogy neki az üldözött, megcsúfolt, ügyetlen Simonnak pénze van, míg a többiek élnek, de nélkülözik a fekvő értéket.

Egy percig sem gondolt Simon arra, hogy valakivel találkozni fog. De mert nagyon kezdte kívánni a nőket és mert pénze volt, elhatározta, hogy keresni fog valakit. Erre való tekintettel csakhamar önállósította magát. Huszonhárom

éves korában már mészárszéke volt. Simon önálló mészáros lett. Komolyan most se vette őt senki, de szívesen vásároltak nála, mert tiszta, friss, jó húst árult. És ami a fő: nem tartott legényt, maga szolgálta ki a vevőit.

Simon most már olykor titkos örömöket érzett. Vidám hangulat azonban sohasem alakulhatott ki benne, mert mindig félt. Nem tudta elhinni, hogy neki valami igazán sikerüljön.

S most Simonban mohó gyorsasággal kezdett ébredezni az életéhes férfi. Az ember most is gyáván szunnyadt benne, de a kíváncsi, vágyó férfi egész büszke erejével föltámadt benne. És mert pénze és mészárszéke volt, nem igyekezett lecsitítani a formátlanságukban esetlen, de nagyon erős vágyait, hanem szabadjára engedte őket és reszketve a félelemtől, elindult útnak...

Járt Simon és nem hiába járt. Talált egy nőt. Egészséges, erős leányt; Simon nagyon megkívánta. Nagyon félt, hogy visszautasítják, de megkérte feleségül. Nem akart hinni a füleinek, amikor — ő nem tudta, hogy szívesen — kijelentették azt a bizonyos, ezúttal igazán boldogító igent. Csodálatosan nagy emberi gyönyörűséget érzett Simon. Az együgyű arcára hatalmas öröm ült ki, amely egy pillanatra értelmes kifejezést adott neki. Nagyon vilá-

gosan látta, hogy végtelenül szerelmes abba a leányba és úgy, de úgy szerette volna megölelni. És a legrövidebb időre kérte az esküvő napjának kitűzését.

Boldog, szép napok következtek most Simon életében. A húst mosolygó, derűs ábrázattal — és mindenkinek bőven — mérte. Esténként eljárt menyasszonyához és ilyenkor összecsókolgatta a leánynak meleg, húsos kezét.

Az esküvője előtti nap reggelén túlárado örömmel ment Simon a mészárszékbe. A boldogság fölszabadító érzése tartotta fogva egész valóját. Bűbajos muzsikák zengtek tele a szívet és a menyasszonya egészséges kacagása bódította meg a lelkét. Hatalmasan növekedő vágyait megszelídítette a közeli beteljesülés hullámrezgése és valósággal fizikai gyönyört érzett.

A boldogságban úszva, kötötte fel fehér kötényt és derűs szórakozottsággal vagdalta, mérte a húst. Gyakran tévedett; egy kiló helyett kettőt, kettő helyett egyet adott. A gondolatai és az érzései azt a szélesvállú, erős leányt ölelték körül, aki holnap az övé lesz, egészen az övé. A boldogságnak ez a nagy közelsége megszedítette Simont. Az érzékei eltompultak és holnapra gondolt, a gyönyörű szép holnapra...

De Simon agyán átreszket egyszerre valami

rettenetes didergés. Jéghideg hullámvonal alakjában szalad végig az agyán, a szíven és a lelkén a félelem és lenyűgözi egész lényét. Megborzad a teste ettől az ijedelmes félelemtől. Föltámad benne Simon, a régi, gyáva, félve reszkető Simon. Nagy kételkedések harapdálják, marcangolják össze a boldogságos érzéseit. Az a nagy gyönyörűség, amit már előre is boldogan érzett, a gyáva félelem sírjába hull.

Egy pillanat alatt végigszaladt Simon előtt élete eddigi folyása, szerencsétlen sikertelensége. Látja magát, mint óvodás gyereket, akit mindenki utál. Látja, hogy szakad el a hinta kötele, ha végre hosszú könyörgés után ő ül rá. Maga előtt látja rossz iskolai bizonyítványát, amiért otthon kiüldözik a házból. Dühösen közeledik felé a mestere és hatalmas pofonokat mér az arcára. A társai csúfolják, a fülébe röhögnek.

Simon nagy teste összerándult. Az arca kínosan megvonaglik és látja, tisztán, világosan látja, hogy az a leány távolodik tőle. Hiába nyujtja utána erős karjait, nem éri el... Vad kétségbeesés zuhan a lelkére. Az ő vágyva-vágyott szerelmét elszeretik tőle. Elölelik, elcsókolgatják előle azt a leányt. Viszik... csókolgatják... röhögnek...

...Simon kiejti kezéből a bárdot. Sötét nehézség csap le az agyára és összezúzza gon-

dolatait. Az ideges félelem nekidönti a húsvágó asztalnak, szeme előtt mély feketeség tátong... Nem lát, nem érez semmit és kétségbeesett erőlködéssel cibál le egy nagy darab húst és öröltén csattogó fogakkal harapdálni kezdi...

Benedek fia.

Az öreg Benedeket Budapesten mindenki ismerte. Ebben a lármás nagy városban majdnem mindenkinek szüksége van pénzre és így nem csoda, ha Benedeknek majdnem mindenkivel közvetlen érintkezése volt. Benedek tudniillik nagyon sok pénzzel rendelkezett és az volt a foglalkozása, hogy sok pénze van. Áldott, jó szíve volt ugyanis és a magáéból szívesen adott mindenkinek, aki hozzáfordult és kibirta azt a roppant kamatot, amit az öreg fölszámított. A polgári életben Benedeket uzsorásnak nevezték és nem lehet eltagadni, hogy erre az elnevezésre rá is szolgált. Mert nem ismert irgalmat, amikor a fizetés határnapja elérkezett és a szegény adósból kitérítelte a kölcsönadott összeget a roppant kamatokkal együtt. Ha összetett kezekkel könyörgött is neki az áldozat, Benedek összeráncolta szemöldökét és ridegen mondta :

— Sajnálom, nekem is meg kell élnem és

a gyermekeimmel szemben is vannak kötelezettségeim.

Szólt és küldte a végrehajtót. Benedek a nagyszabású uzsorások között is a legelsőik közé tartozott, aki egész sereg ügynökkel dolgozott és ő maga egy francia diplomata benyomását tette. Elegáns megjelenésű, diszkrét, kellemes modorú úriember volt, aki a klubok és kaszinók előszobáiban nap-nap után megjelent és csendes szivarozgatás közben várta, hogy a bakkasztal mellől letörve kisiessen egy-egy sápadt mágnás, akinek is ő minden alázatosságtól mentes udvariassággal szívesen állott rendelkezésére. Ha valamelyik megszorult gavallér elkövette azt az ügyetlenséget, hogy a nagy kamatból lealkudni próbált, Benedek gúnyos és savanyú mosollyal jegyezte meg:

— Nem lehet, méltóságos uram. Azt a mérhetetlen és behozhatatlan távolságot, amely innen az előszobától a kaszinó kártyázó terméig terjed, meg kell fizetni. Lám, méltóságod kijöhet ide onnan a pénzemért, de én nem mehetek be oda a pénzemmel. Nincs alku.

Megszámlálhatatlan milliókat uzsorázott így össze Benedek de olyan szegényesen és egyszerűen élt, mintha attól kellett volna tartania, hogy egy szép napon elfogy a pénze. Pedig az mindig, minden percben több volt és Benedek

mohón, fáradhatatlanul gyűjtötte. Nagyon öreg ember volt már, de azért nem pihent, hanem ügynökeivel együtt ő is szorgalmasan járt-kelt, dolgozott kora reggeltől késő estig.

*

Pihenőt Benedek minden évben kétszer vagy háromszor tartott. Ilyenkor mindig leutázott abba a kis vidéki városba, ahol a fia élt a családjával. Benedek már vagy tizenöt éve özvegy ember volt és minden öröme és boldogsága a fiában telt, aki maga is nagyon gazdag ember volt és akit a kis városban mindenki becsült és szeretett. Benedek fia ugyanis nem folytatta apja foglalkozását. Jószívű, lelkes embernek ismerték és valóban mindenkinek szívesen és ingyen segített, aki csak bajában hozzáfordult. Jótékony, derék ember volt Benedek fia és bár szerényen el akart húzódni a nyilvános szerepléstől, a város polgársága különböző közéleti pozíciókkal tisztelte meg. Az öreg Benedek imádta a fiát és ez a pénzsóvár, sívárlelkű ember tele volt meghatottsággal, amikor a fiához készült. Ezekben az időkben cserbenhagyta a pénz iránt való rajongó szerelmét és három kis unokájának minden drága játékot és értékes ajándékot vásárolt össze és a gyorsvonat első osztályán sietett örvendező,

meleg érzésekkel az ő jó fiához. Pesten a legtávolabbi utakat is villamoson tette meg, kocsira sajnálta a pénzt, de a fiához első osztályon utazott.

A fiatal Benedek és gyermekei nagy szeretettel fogadták mindig az öreget. Ezer gyöngédséggel és figyelmességgel vették körül és ilyenkor Benedek nagyon boldog volt. Elfelejtette a kaszinók előszobáit, elfelejtette a magas kamatot, a végrehajtót, az ügynökeket, mindent elfelejtett, csak arra gondolt túláradó boldogsággal, hogy neki van egy derék, jó fia, három kedves kis unokája és sok-sok pénze, amelyből nekik életük végéig jutni fog. A fia ilyenkor könyörögve kérte mindig az öreget, hogy hagyjon már föl csúnya mesterségével és vonuljon nyugalomba, hiszen megteheti. Benedek mindig megigérte ezt, de hazatérve Pestre, még fokozottabb erővel látott neki az uzsoraüzleteknek, hogy azoknak az édes gyerekeknek minél több pénzük legyen. A kamatokat még magasabbra szabta, a végrehajtókat még könyörtelenebbül küldte, hogy gyűljön a pénz. Minél több legyen, annyi legyen, hogy ne lehessen megszámolni, mert azok a gyerekek megérdemlik.

*

Benedek lassankint kezdte érezni, hogy mindennap gyöngébb lesz és köhögő rohamai

egyre gyakoriabbak és erősebbek lesznek. Benedek érezte, hogy már nem sokáig élhet, hamarosan elérkezik a nap, amikor meg fog halni. Még lázasabban kezdett dolgozni, hátralevő idejét nagyon föl akarta használni, hogy amit még lehet, összekaparintsa. Egy percet sem hagyott elrepülni, folyton jött-ment, szaladgált, üzleteket kötött és a kaszinók előszobáiban lázasan várta az áldozatokat. Ahogy ott ült az öreg a sarokban, egy széken, arra gondolt, hogy vajjon megtette-e ő az életben a kötelességét és a fiának tudja-e nyújtani azt, amit az megérdemel. És ekkor eszébe jutott Benedeknek, hogy pénze az lesz elég az ő gyermekeinek, azt ő hagy rájuk sokat, de vajjon fog-e rájuk hagyni becsületes nevet? Nem kell-e az ő fiának szégyenkeznie miatta, azt a derék, jó embert, akit mindenki szerét és becsül, nem fogják-e őmiatta igazságtalan vádakkal illetni? Benedek öreg, gyöngülő szíve összefacsarodott. Borzasztó kétségbeesés fogta el és forró fejére szörnyű vád nehezedett súlyosan. Úgy érezte, hogy az életét voltaképen elhibázta, mert a fiával szemben nagy bünt követett el. Egész életére halálosan megbélyegezte azt a jó fiút, akinek — mint neki — sohasem lesz szabad innen az előszobából beljebb jutni a kaszinóba. És ennek ő az oka, mert az a fiú ott lent a vidéken a maga

emberségéből tiszteletet és megbecsülést vivott ki, de itt a fővárosban sohasem lehetne belőle semmi, mert az ő fia. Ugyan hova engednék be jobb körökbe az öreg Benedek fiát?

Állandóan és mindig hevesebben tépdesték agyát ezek a gondolatok és ott a kaszinó előszobájában kialakult benne egy elviselhetetlen érzés, hogy neki valami nagy tartozása van a fiával szemben és ezt sietve, míg el nem késik, le kell rónia. Ködös tervek bontakoztak előtte és legyőzhetetlenné vált benne a vágy: a gyermeke számára jóvá kell tenni egy élet minden tévedését. De hogyan? Mit kellene tennie, hogy a fiára a sok-sok millión kívül becsületes nevet is testálhasson? Amint ezt így gyötrődve fontolgatta magában Benedek, sápadtan, izgatott gyorsasággal érkezik oda hozzá a kártyaszobából a kaszinónak egyik nagyon előkelő tagja. Nagyon sokat veszíthetett, mert rettenetesen földúlt arccal, szinte lihegve jött.

— Sok, sok pénz kell, Benedek úr, — mondotta, — és nagyon gyorsan.

Benedek megzaklatott fejében kúsza, zavaros gondolatok kergetőztek és mintha valami halk, bizonytalan örömmel azt érezte volna, hogy íme, itt az alkalom, most teljesítheti fiával szemben való nagy tartozását. Ez az ember nagyon meg van szorulva, ennek nagy befolyása

van a kaszinóban, be lehet tán most hozni azt a nagy távolságot, amely innen az előszobától a kártyaasztalig terjed. Nem a maga számára, a fia számára. Miért is ne? Hiszen az egy becsületes, jóra való ember, sokkal különb, mint azok, akik odabent kártyáznak és kifogástalanabb gavallér, mint az, aki most itt áll előtte és kéri az ő pénzét. Az ő fia még sohasem kért kölcsön senkitől sem és uzsorakamatot sem szedett még senkitől sem, miért ne kerülhetne be hát a kaszinóba, ahol az urak között a maga pénzével kártyázhatna. Ha bemehetne a kaszinóba, akkor megbocsájtanák neki, hogy az apja uzsorás, elfelejtenék őt, hiszen könnyen tehetnék, úgyis meghal most már; meg, meg kell venni, ki kell fizetni azt a kaszinói tagságot annak a jó fiúnak, ha akármennyi drága, szép pénzbe kerül is. Azoknak az édes, okos kis unokáknak az apja miért ne lehetne tagja a kaszinónak?

Rövidke pillanatok alatt gondolta el ezeket Benedek, de közben elfelejtett válaszolni az előtte álló gavallér pénzt sürgető szavaira. Az megsokalta a hallgatást és idegesen szólt:

— No, mi lesz azzal a pénzzel? Mit gondolkozik, öreg? Odabent várnak a partnereim. Gyorsan, gyorsan.

Benedek felállott helyéről és titokzatos arccal kérdezte üzletfelétől :

— Méltóságos uram, ismeri a fiamat ?

— A gavallér dühös csodálkozással nézett az uzsorásra :

— Meg van bolondulva ? Nekem sürgősen pénz kell, a legkínosabb helyzetben vagyok és maga a családfájáról akar velem csevegni ? Mi közöm a fiához, nekem pénz kell.

Benedek szinte könyörögve szólt :

— Méltóságos uram, csak úgy adhatok pénzt, ha meghallgat és akkor ingyen adok. Sokat, amennyi csak kell. Igérem, hogy röviden fogom elmondani, amit akarok, de hallgasson meg.

A kaszinói kártyást kezdte érdekelni a dolog, sehogy se ment a fejébe, hogy kínálhat ez a vérszopó uzsorás ingyen pénzt. Fölszólította tehát Benedeket, hogy gyorsan adja elő a mondokáját. És az öreg lázasan, hosszan kezdett beszélni az ő fiáról, aki tisztességes, jólelkű, finom úr, amilyen egy sincsen a kaszinóban. Elmondotta, hogy neki minden vágya, hogy a fiát vegyék fel az urak a kaszinóba. Ő tudja a pénz értékét, de ha fél millió az ára, legyen fél millió. Ő annyit is adna annak, aki az ő tisztességes, derék, jó fiát beajánlaná és bevásárlatná. Egy hónapi határidőre hajlandó adni ötszázezer koronát azzal, hogy ha mához egy hó-

napra a fia kaszinói tag, akkor ő lemond az egész összegről, de ha a dolog nem sikerül, akkor hatszázezer koronát követel vissza és egy napi haladékot sem ad. Az üzletet megkötötték és Benedek írást vett róla. A megszorult gavallér mindenbe belement.

Boldogan, szinte megerősödve ment ki az utcára Benedek és a tavaszi ragyogás valósággal megihlette. Sohasem gondolt ő még arra, hogy a májusi napsütés milyen szép, a nyíló virágokat még sohasem vette észre és arról máig semmit sem tudott, hogy a madarak fütyyében dallamosság is zeng. Most haldokolva, fiatalnak és majdnem költőnek érezte magát. Mámoros szívvel ödöngött az utcákon, lázasan és mohón szívta be a tavaszi napfényt és boldogan, reménykedve gondolt arra, hogy egy hónap múlva, ha az ő fia ott ül majd a kaszinó kártyaszobájában, akkor az öreg Benedek nem megy többé az előszobába, nem megy többé sehova, hanem a kis unokáival játszik majd naphosszat és így fogja várni mindennap az ő gavallér, jó fiát. És kivette zsebéből azt az írást, a szebb jövődőknek ezt a drága ígéretét és láztól kicserepesedett szájával csókolgatta...

Azután arra gondolt Benedek, hogy ezzel a fél millióval kevesebbje lesz a fiának, pedig ha az urak közé jár, nagyon sok pénz kell majd

neki. Ezt a hónapot tehát fokozott munkával akarta eltölteni és mindenáron meg akarta keresni még azt a pénzt, amibe a kaszinói tagság kerül. Miután ezt így elhatározta magában, boldogan, fölfrissülve sietett haza az irodájába és míg csöndesen dúdolgatott örömeiben, a legelrejtettebb szekrényébe, a végrendelete mellé zárta a drága okmányt. Majd szorgalmasabb munkára utasítván ügynökeit, telefonált az ügyvédjének, hogy minden árverést kíméletlenül végre kell hajtani és senki számára sincsen halasztás. És föladott egy sürgönyt a fiának, hogy azonnal jöjjön el hozzá. Benedek ezen az éjszakán le sem feküdt, íróasztala mellett ült és lázasan dolgozott és izgatottan várta a fiát.

*

A fiatal Benedek másnap reggel megérkezett és az apját ott találta az íróasztala mellett, a székében ülve — holtan. Az öreg kihült kezében a végrendeletét és a kaszinói írást szorongatta görcsösen. A fiú megcsókolta az öreg Benedek kezét és csendesén sírni kezdett...

Márton és a bolondok.

Márton borbélylegény volt Pesten, ahova egy dunántúli kis faluból kerekedett föl. A mesterségét odahaza tanulta az egyetlen borbélymesternél, aki a hajvágáson és beretváláson kívül még foghúzással is foglalkozott és mindezeken fölül még arra is jutott ideje, hogy kis földjén megkapálja a krumplit. Márton úgyszólván inaskodása első hónapjaitól kezdve egyedül vezette a borbélyműhelyt és a falubeli vendégek ábrázatján gyakorolta magát a magasabb fodrázművészetben. Gyakran megtörtént, hogy Márton beretvája hevesebb lendülettel száguldott a kelletténél és ilyenkor vér szökött ki nyomában a vendég arcán. Persze, hogy ilyen esetekben borraival helyett szitkokat, esetleg pofont kapott Márton. Ő azonban mindezt egykedvűen tűrte, szorgalmasan beretvált, nyírt és tanult a más kárán. Őt esztendeig volt inas és ez idő alatt kitűnően megtanulta a mesterségét és hamarosan belátta, hogy

mint képzett borbélylegénynek nincs mit keresnie tovább Somogy-Mernyén. Elhatározta tehát, hogy fölmegy Pestre, ahol tehetségét érvényesítheti. Nagyon szépnek gondolta el az ő pesti életét. Csak az első sorozást várta még meg, amely után fölkészülődött a fővárosba. A sorozáson nem vált be katonának, mert gyöngé és vézna legény volt és most már semmi sem állt útjában annak, hogy elinduljon. Természetes, hogy Mártonnak is megvolt már az ő kiválasztott nője, akitől nehezebb esett elbúcsúzni. Erzsi azonban okos leány volt és belátta, hogy ez így van rendjén. Megígérte Mártonnak, hogy hűségesen megvárja őt és ezt az ígéretet megerősítette az Erzsi özvegy édesanyja is.

Mártonnak szerencséje volt, mert igen jó állást kapott Pesten. Egy nagyobb, budai fodrászterembe került. Márton szerény föllépésű, szorgalmas ember volt, akit hamar megkedvelt a mestere és amikor egy öregebb segéd kilépett az üzletből, hogy önállósítsa magát, Mártonra igen fontos és kényes természetű föladat teljesítését bízták. Hetenként kétszer, hétfőn és csütörtökön be kellett mennie a lipótmezei tébolydába, ahol könnyebb és nem veszélyes természetű elmebetegeket kellett beretválnia. Hétfőn és csütörtökön egész délután a tébolydában

foglalatoskodott Márton. Eleinte roppant izgatott volt, amikor a szomorú, nagy ház kapuján belépett és egy kicsit félt is a betegektől. Később azonban egészen nekibátorodott és amikor minden vendégét külön megismerte, már egészen jól érezte magát közöttük és már előre örült azoknak a napoknak, amelyeken kedves bolondjai közé mehetett. Márton öröme nem volt egészen önzetlen, mivelhogy a lipótmezei vendégek nagyjából gavallérosan intézték el borraalóját. Egy-egy nagyzási mániában szenvedő beteg olykor egy koronát is adott, amit Márton boldogan sülyesztett zsebébe, mert örömmel gondolt arra, hogy ez is segítségére van abban, hogy mihamarább összekerüljön Erzsivel. Az idő gyorsan telt, Mártont a mestere nagyon megszerette, elég szépen is keresett, Erzsinek minden hónapban írt vagy kétszer és az mindig pontosan és kedvesen válaszolt; azután elérkezett a második sorozás is, amelyre Márton hazautazott a falujába. A viszontlátásnak Erzs is, meg ő is nagyon örültek és amikor a sorozó bizottság másodszor is kimondta rá az untauglichot, elhatározták, hogy egy év múlva, ha a harmadik sorozás is ilyen szerencsésen végződik, megtartják az esküvőt. Ujjongva, frissen, álmódzó szívvel ült föl Márton a vonatra és visszaérkezve

Budapestre, ha lehet, még szorgalmasabban beretválta, nyírta a vendégeket. A tébolydában, ahova ezentúl is bejárt, nagyon népszerű volt. A bolondok megszerették a csöndes, jámbor fiút, akit hangos örömmel üdvözöltek mindig, ha jött.

— Szervusz, Márton! Jó, hogy itt vagy! — kiáltották feléje és amíg az egyiket beretválta, addig a többi barátságosan elbeszélgetett vele. Annyi esze ugyanis mindegyiknek volt, hogy akkor nem szabad beszélni, ha beretválják; mert könnyen megvághatják az arcát. Márton egy-két újságot is szokott bevinni a bolondoknak, akik ezért nagyon hálásak voltak neki és nem győzték köszönni szívességét. Valami nagyon meleg barátság fejlődött ki Márton és beteg vendégei között. Valahogy maguk közé tartozónak tartották ott Mártont és néha ő maga is ijedten érezte, hogy szeret köztük lenni, jól érzi magát velük és ezek az ő legbizalmasabb emberei, akikkel még az Erzsiről is szokott olykor beszélni. Meleg közöséget érzett Márton az ő lipótmezei vendégeivel; szerette ezt az érzését, de meg is ijedt néha tőle, mert olyasmit kellett gondolnia, hogy ő is olyan ember lehet, mint ezek, nincs is tán semmi különbség köztük... Sokat foglalkozott Márton lipótmezei barátaival, már nem-

csak hétfőn és csütörtökön volt közöttük, de gondolatban úgyszólván mindig velük beszélgetett. Azelőtt meglátta, hogy ezeknek az embereknek a tekintete egy kicsit megtört, egy kicsit zavaros; olyiknak a szemében a ravaszság kifejezése lappang furcsán, hátborzongató módon. Mostanában mindezt nem vette észre és úgy látta, hogy ezek az emberek is úgy néznek, mint akiket a budai műhelyben beretvél.

Kártyázni hívták minden alkalommal a betegek. Nagyon szerettek volna legalább egyszer kártyázni Mártonnal; könyörögtek neki, hogy játsszék velük. Márton ezt sohasem volt hajlandó megtenni. Egyrészt a lelkiismeretessége nem engedte, mert mindig csak addig barátkozott velük, amíg dolga volt ott. Amikor mindenkit megberetvált, akkor sietett haza a műhelybe tovább dolgozni Erziért. Ezenfölül még azért sem akart velük kártyázni, mert titokban attól tartott, hogy akkor úgy fog látszani, mintha ő már egészen ezek közé tartozna. Pedig hát, ha ő szereti is ezeket a szegény, jó embereket, azért még ő nem bolond, ő egy egészséges, nőszülni akaró fodrászsegéd. Hiába könyörögtek hát: nem kártyázott...

Elérkezett a harmadik sorozás ideje és Márton néhány száz korona megtakarított pénzzel a zsebében vonatra ült, hogy hazautazzék utoljára mérték alá állni és azután megtartani az esküvőt. Megelőzően Pesten egy kis lakást is bérelt már, amelybe Erzsivel akart beköltözni. A vonaton ragyogó képek özönlöttek körül: viruló színekben látta kibontakozni az ő nyugodt, boldog életét. Nagyon szerette Erzsit, érte dolgozott hosszú éveken keresztül, lankadatlan kitartással és most, amikor már már célhoz ért, elbódította fejét a nagy öröm. Úgy érezte, hogy a vonat minden mozdulattal közelebb viszi őt a boldogsághoz. Azután megérkezett. Nem írta meg, hogy mikor érkezik, tehát a vonathoz nem várta Erzsi. Egyenesen a sorozásra ment, ahol csak ránéztek, vézna, gyöngye testére és máris végleg elbocsátották.

Valósággal röptül Erzsikéhez. Már elgondolta magában, hogy az összeberetvált pénzt milyen szavak kíséretében adja oda Erzsinek:

— Nesze, Erzsi, ebből a becsülettel szerzett pénzből rendezd be az otthonunkat.

Piros volt az arca az örömtől, amikor benyitott. A konyhában Erzsi anyját találta, aki sírásra fakadt, amikor meglátta őt:

— A segédjegyző, az a betyár, gazember mindent tönkretett. Az a szerencsétlen, ostoba

lány... Istenem, istenem... Bocsásson meg neki...

Márton fehérre vált arccal nyitott be a szobába, ahol az asztal mellett megcsúnyult arccal állott Erzsi. Nem volt lányos az alakja; az állapota nagyon előrehaladott volt... Márton nem szólt egy szót sem, csak kimeresztette szemét, azután gyorsan megfordult és valószággal szaladt ki az állomásra. Visszautazott Pestre és másnap már beretvált a budai műhelyben. A munkáját lelkiismeretesen végezte tovább, de ijesztően sápadt és hallgatag volt.

Csütörtök következett és Márton kora délután megjelent lipótmezei vendégei között. A bolondok kiabáltak az örömtől, amikor meglátták és Erzsi meg az esküvője felől kérdezősködtek. Márton nem felelt egy szót sem a kérdezősködőknek, ellenben a beretválást a szokottnál is rendesebben végezte. Amikor elvégezte a munkáját, kezdte összepakolni szerzőszámait és távozni készült. A bolondok megint megrohanták:

— Gyere kártyázni, Márton!

Márton habozott egy pillanatig, azután így szólt:

— Gyerünk...

A bolondok üvöltöttek az örömtől, amikor Márton közéjük telepedett és megkezdődött

a játék. Huszonegyest játszottak. Márton adta a bankot. Belenyúlt a zsebébe, kirántotta onnan keservesen összegyűjtött, néhány darab százast és odavágta az asztalra :

— Itt van ! Ez a bank ! ...

A bolondok meghökkenve néztek Mártonra, aki a következő pillanatban a kártyacsomót a levegőbe hajította, majd az előtte heverő százásokat darabokra tépte.

Az egyik értelmesebb képű elmebeteg — egy nyurga, szőke ember — föleszmélt és hangos örömmel hirdette :

— Márton itt marad köztünk. Márton nem megy többet el innen ...

A bolondok összenéztek, nevettek, azután ölelgetni kezdték Mártont, miközben egyre hajtogatták :

— Jaj, de jó hogy velünk maradsz ! Jó fiú vagy, Márton ...

Pénz.

Már hajladoztak az őszi rózsák, a szelid szeptemberi szél lágyan borzolgatta szirmukat és a nap enyhe verőfénnel öntötte el az utcákat. Géza a pompázó ősz minden szépségét magába szívta és mámorosan csatangolt az Andrássy-úton. A liget sárga fái közül indult befelé és amíg szemeivel belezézett az ezernyi színben csillogó utcába, újongó meghatottságot érzett, valami olyanféle boldog hangulatot, amilyenben a gyöngébb lelkek verset szoktak írni. Géza örült a napsütéses életnek, megrészegette a tiszta, fénylő ősz és úgy érezte, hogy énekelve magához szeretné ölelni most az egész nótás világot. Délelőtt tizenegy óra lehetett és ilyenkor az Andrássy-út tündöklően szép. A kávéházakból nyugodalmas csöndesség árad ki az utcára; az ablaküvegek mögött alig néhányan ülnek és a tükrök ragyognak a tisztaságtól. Ilyenkor még frissek az emberek, nem fáradtak és szo-

morú arcot is kevesebbet látni. Az omnibusz kocsisa is jókedvűen hajtja a lovakat, amelyek egyáltalában nem látszanak megütödni azon, hogy automobилоk száguldanak el mellettük.

Géza meg-megállt a kirakatok előtt és a napsugárban fürdő üvegeken át álmatagon nézegette a kimosolygó tarkaságot. Csöndes, jóleső elbágyadással merengett a kirakatok előtt és nem gondolt semmire, csak arra, hogy az élet mégis csak gyönyörű és ez a verőfényt árasztó ősz tele van melegséggel, jósággal és szépséggel. És tovább ballagott az Andrássy-úton és úgy érezte, hogy ő most a legboldogabb ember Budapesten. Halk fájdalmak tértek vissza olykor egy-egy pillanatra Géza szívébe; elmúlt szerelmek és bús csalódások visszatérő szomorú emlékei. Mert Géza életében is szerepeltek nők és akinek valaha nővel volt dolga, annak bánata is volt. Gézának most még a szomorúság is jól esett; mindent szépnek látott és mindenkinek megbocsátott. Pedig egy nő, nem is olyan régen, nagyon megszomorította. Azt a leányt Géza nagyon szerette. Meg tudott volna halni érte. Sokáig tartott ez a történet, akkor ő majd belepusztult. A leány is szerette őt, de — ahogy már történni szokott — máshoz ment feleségül. Azt mondta a leány édesapja, hogy ő nagyon rokonszenves, finom-

lelkű ember, de szegény, még saját magát sem tudja eltartani, nem hogy egy asszonyt. Nagyon kegyetlenek és vérengzők voltak ezek a szavak és annál lesujtóbbak voltak, mert igazak voltak. Azt hitte akkor Géza, hogy mindennek vége, pedig túlélte a leány esküvőjét is, már egy kicsit el is felejtette, nem is halt meg, él, beszél, jár és most milyen gyönyörű a sugárzó Andrássy-út és ő boldogan megy a fényes üvegtáblák előtt, a sárgalevelű fák alatt.

Pillanatra viharzott csak föl Géza lelkében a mult, azután már megint örült az életnek és ment tovább. Minden nőt megnézett az útjában, nagyon szerette a selyemben pompázó, kíváncsatos, tiszta nőket. A csipkék illatát szomjasan szívta magába és annak külön tudott örülni, hogy már nem egy nőt, hanem minden nőt szeret. Azért szeretett az Andrássy-úton járni, mert ott sétálnak a legszebb pesti asszonyok. Ha egy leánynál nem sikerült neki, akkor — gondolta — sikerülni fog minden asszonynál; úgy járt az Andrássy-úti asszonyok között, mintha mind az övé lenne, mintha valamennyihez köze volna. Melegen és kíváncsozva nézett az asszonyokra, úgy hitte, hogy azok szeretik őt. Gézának ahhoz nem igen volt bátorsága, hogy közeledjen az asszonyokhoz, őt az is boldogította, hogy az utcán a közelük-

ben lehet, együtt sétálhat az úton velük, hallhatja selymeik suhogását, érezheti csipkékük parfümjét. Ma azonban — ebben a meleg, színes őszi csillogásban — Géza különös bátorságot érzett magában. Úgy érezte, hogy ő most tudna és merne közeledni valakihez, aki egy biztató tekintetet vetne rá. Ma elegáns, finom úri kaland után vágyakozott Géza és erősen hitte, hogy az Andrássy-úton találkozni fog valakivel. Ez a buja, viruló ősz azt súgta Gézának, hogy ma meg kell ölelnie valakit. Mindegy, hogy kit, csak tiszta, szép, selyemruhás asszony legyen.

Az egyik feltűnő kirakat előtt sokan állongáltak, köztük néhány nő. Géza is megállt a kirakat előtt és nézte a nőket. Mindegyik tetszett neki, hiszen csupa szín volt a ruhájuk és ahogy körülragyogta őket az őszi napsugár, egytől-egyig szépek voltak. Géza úgy szeretett volna mindig köztük maradni, pedig tán még sohasem látta őket. Az egyik karcsú, szőke asszony észrevette, hogy Géza elmélázva, szinte meghiúsultan legelteti rajta szemét. Tetszhetett neki ez a kitartó érdeklődés és kedves kacérsággal rámosolygott Gézára. A következő pillanatban azonban már ringó járással sietett be a boltba. Géza álmatagon nézett az asszony után. Ilyen szőkének és ilyen formásnak

kellett lennie annak, akivel ő ma találkozik. Hiszen többen állottak ott a kirakat előtt és éppen ez a nő mosolygott rá és csak őreá mosolygott. Ez a mosoly melódiák szárnyára kelt és telemuzsikálta Géza ujjongó lelkét. Úgy érezte Géza, hogy ez az egész bágyadt ragyogás őmiatta van és a körülötte hullámozó meleg fényességben fürödve, zenévé finomul körülötte minden hang és sírni szeretett volna a boldogságtól. Pár percig állott így Géza. Akik mellette voltak, nagyjából továbbmentek már és egyszer csak kis csomaggal a kezében kijött a boltból a szőke nő. Amikor még mindig ott látta állani Gézát és annak sóvár tekintete ráfonódott, az előbbi szeretetreméltó, könnyed mosoly ismét elsuhant a szája körül és azután hajlékony teste elindult az Andrássy-úton a déli napsütésben. Géza utána. Megrészegülten, szinte támoalgó léptekkel követte az asszonyt és érezte a haja illatát. A szőke fürtök aranyos fényben úsztak és Géza ment és azt a karcsú derekat nagyon meg akarta ölelni...

Az asszony egyszer hátranézett és amikor látta, hogy Géza nyomon követi, most már biztatón és félreérthetetlenül ránevetett. Géza most már egészen biztos volt a dolgában és a boldog beteljesülést már közvetlen köze-

leben látta, szinte érezte. A következő pillanatban az asszony benyitott egy fényes üvegajtón. Az ajtóból még egy hívogató tekintetet vetett Gézára. Géza habozás nélkül követte az asszonyt és a kezét már rátette az ajtókilincsrre, amikor észrevette, hogy az egyik legelegánsabb Andrásy-úti vendéglőbe akar bemenni az asszony után. A káprázatból hirtelen lezuhant, ijedten kapta le kezét a kilincsről és egy önkéntelen mozdulattal a zsebéhez nyúlt. Hiszen ő nem mehet be oda, neki nincsen egy krajcár pénze sem, nem is tudja, hogy mit fog ma ebédelni. Egy pillanat alatt végiggondolta ezt és amíg ez tartott, ott állt a vendéglő ajtajában, meg sem mozdult. Néhány bemenni szándékozó vendég már türelmetlenkedni kezdett, mert Géza elállta az útjukat. Azután föleszmélt Géza. Borzasztó szégyenérzet fogta el és keserves erőfeszítéssel szaladt a legközelebbi homályos mellékútcába, ahol fiakkeres lovak és kocsik háta mögött menekült a ragyogó Andrásy-útról, a szőke asszony hívogató tekintete elől...

Dániel élete és szenvedései.

Kávéházakban élt, füstös, fullasztó pesti kávéházakban, amelyeket imádott. Boldogan könyökölt naphosszat a márványasztalon, órákon keresztül belebámult a szálló füstkarikákba, nem szólt semmit, csak nézett, nézett. Azután az ujságokba temetkezett, végiglapozta a pesti lapokat, átböngészte a vidéki ujságokat, belepillantott a német, francia és angol lapokba is, pedig csak magyarul tudott és egyetlen szót sem értett a külföldi ujságokból, de azért mégis mindennap áttanulmányozta a külföldi sajtót. Szóval, úgynevezett kultúréletet élt Dániel, olyat, amelyet Budapesten nagyon sokan élnek. Hosszú éveken keresztül így ment ez. Dániel lassanként harminchárom éves is elmúlt, erősen kezdett kopaszodni is, de határozott foglalkozása nem igen volt. Senki sem tudta, hogy miből él, pedig a kávéházban mindennap rendelt egyszer, sőt gyakran kétszer is, a pincérnek pedig csak igen ritkán maradt adós, legtöbbször fizetett. Nagyon szerette,

ha hírlapírónak nézték és ha valaki szerkesztő úrnak szólította, — ami elég gyakran megesett, — ő nem tiltakozott. Pedig minden hírlapírói tevékenysége egész életében az volt, hogy egyszer néhány hétig Párisban csatangolt és akkor leveleket írt a pesti lapoknak és a leveleiből közöltek is vagy kettőt. A lelke mélyén azóta mindig írónak érezte magát és amikor a kávéházi füstbe órákon át belebámult, egyre Párisról álmodozott, ahol csak egyszer volt, de ahova mindig visszavágyott.

Dánielnek volt egy színésznő-huga. Kedves és szép leány volt, alig huszonhárom éves és vidéki színpadokon sikereket aratott. Dániel rajongott a nővéréért, aki gyakran feljött hozzá Pestre és ilyenkor büszkén és boldogan jelent meg vele a kávéházban. Ezekben a napokban Dániel jól élt, mert a huga fizetett mindenütt, mivelhogy a leánynak mindig volt pénze; némelyek szerint vidékről is szokott pénzt küldeni a fiúnak, állítólag ez lett volna Dániel titkos létalapja, legalább egy idő óta. A leány nagyon jószívű teremtmény volt, aki szerette a bátyját és kitűnő írói tehetségnek tartotta. Arról a kedves vidéki színésznőnek sejtelve sem volt, hogy Dánielen mulatnak a teljesen kezdő pesti hírlapírók is, a kávéházi asztaltársai sem tartják őt írónak. Sőt a leány mindig azt remélte, hogy

Dániel az ő nagy befolyásával előbb-utóbb bejuttatja őt valamelyik fővárosi színházba. A fiú maga gyakran ígérte, sőt hitte is ezt, mert huga színésznői képességében nagyon bízott. Amikor Pesten együtt lehettek, akkor zavartalan volt a boldogságuk. Egymásról a legszebbeket gondolták és nagyon büszkék voltak egymásra.

Dániel legnemesebb gondolatai a nővérének finom és karcsú alakja körül szövődtek, a maga elrontott életének szent és tiszta korrekturáját látta a leányban és úgy érezte, hogy minden pillanatban meg tudna érte halni. A lelke mélyéig hitte, hogy az ő hugához nem érhet föl semmiféle tisztátalan szándék, nem olyan az, mint a többi színésznő: megmaradt érintetlennek, tisztának és ez sohasem is lehet másként. Hogy miért volt Dánielnek hite az, hogy a leány megőrizte ártatlanságát, ő maga sem tudta, de érezte, hogy borzasztó dolog lenne, ha nem így volna, ha másként volna. Hiszen ő pénzt fogad el a hugától és szörnyűség volna, ha az a pénz homályos eredetű lenne. Lehetetlen, teljességgel lehetetlen, — dünyögte magában Dániel és hevesen belemélyedt az előtte heverő angol ujságba, amelyből egy szót sem értett.

Az egyik délután kicsit elkésve érkezett

Dániel a kávéházba és ezen a napon életének legtragikusabb eseménye játszódott le. Ahogy szokta, csöndesen, nagyon halkán közeledett megszokott asztalához, amelynél néhány ismerőse ült együtt. Nem vették észre, hogy közeledik, Dániel ellenben meghallotta, hogy éppen az ő hugáról beszél az egyik fiatal siheder, azt ujságolja, hogy vidéken volt és ott arról értesült, hogy a kis színésznőnek igen gazdag kitartója van, sokat keres tőle és ugyanakkor egy fiatal színésszel is viszonyt folytat a kedves, kis bestia...

Az asztaltársaság tagjai igen nagy érdeklődéssel hallgatták a pletykálót és csak akkor vették észre a közeledőt, amikor Dániel halottsapadt arccal, vonagló ajakkal ott állt az asztalnál. Röstelkedve, majdnem ijedten néztek föl rá és Dániel, aki legjobban azt szeretette volna, ha észrevétlenül eltűnhetne, érezte, hogy itt valamit cselekednie kell. Szó nélkül neki-rontott a fecsegőnek és az öklével többször az arcába sujtott. Nehezen tudták csak kivenni a kezéből a fiút, mire Dániel halálos szégyentől gyötörve, földre szegezett tekintettel, sietve elhagyta a kávéházat, amelyet — életében először — a szíve mélyéig útált.

Céltalanul bolyongott órákig az utcán Dániel és tépelődött magában: most mit kellene

csinálni. Biztosan tudta, egész szomorú lényével érezte, hogy nem lehet az igaz, amit az a tacsó ott a kávéházban fecsegett, de látni, látni akarta, hogy nem igaz; a kezével meg kellett simogatni a huga szűzi tiszta homlokát. Kibandukolt a pályaudvarra és a legelső vonattal leutazott a kis vidéki városba és éjféltután érkezett meg. Az utcák csendesek és néptelen voltak, a gázlámpák sápadtan és gyéren pislogtak, itt is, ott is muzsikusznyok bukkantak föl, hónuk alatt hegedűjökkel, odébb egy álmos kucséber baktatott színes, kis cukorskatulyáival; bús és sivár kisvárosi éjszaka volt. Az egyik kávéházból világosság és muzsika szűrődött ki az utcára. Dániel betért oda és egy üveg sört rendelt. A kávéházban néhány színészen, egy-két színésznőn kívül alig lézengett vagy tizenöt-húsz vendég, földült és fáradt vidéki bohémek, némelyik csöndesen szunyókált; lassanként fölemelkedtek és egymásután tántorogva elhagyták a helyiséget.

Rövid félórai időzés után Dániel is fizetett és ment. Úgy gondolta, hogy legjobb lesz, ha most mindjárt fölkeresi hugát, ebben az időben legjobban meggyőződhetik, hogy az a gazember ott a pesti kávéházban gonoszul rágalmazott. Elindult hát a leány lakása felé. A ház kapuja nyitva volt, akadálytalanul be-

jutott az udvarba. A lakás ajtajához, majd az egyik ablakhoz lépett és halkán, gyöngéden kopogni kezdett. Izgalmas pillanatok rohantak el és Dániel ujjongva hallotta a szoba mélyéről kicsendülni huga kedves, lágy leányhangját :

— Ki az ? Ki zörget odakint ?

Dániel boldogan akarta épen azt felelni, hogy ő van itt, amikor belülről, a huga legközvetlenebb szomszédságából kiordított egy mérges férfihang :

— Micsoda disznóság ez ! Elkotródj, mert póruljársz ! ...

Dániellel forogni kezdett a világ, kopogtató keze bénultan lehanyatlott, feleletre nyíló szája némán lezárult és lábujjhegyen kifutott az udvarról, rohant ki az állomásra és hajnalban, az első vonattal visszautazott Pestre. Sohase tudja meg az a leány, hogy ő kopogtatott éjjel az ablakán.

Dániel más kávéházat keresett Pesten és még mélyebben beletemetkezett az ujságokba és még szomorúbban bámulta órák hosszat a kávéházi füstfelhőt. Amikor legközelebb ismét feljött hozzá a huga, Dániel az új kávéházba vitte el ; már nem olyan büszkén, de még ragaszkodóbban simult mellé és fájdalmas szeretettel, gyönyörködve, szomorúan úgy elnézte finom, szent arcát ...

A művész huga.

Nincs szomorúbb dolog a világon, mint egy hervadó leány. A leányok, amíg fiatalok, olyan gyönyörűen gondolnak el mindent és minden úgy elcsúnyul körülöttük, ha hervadni kezdenek. Mindenki megcsalja, mindenki elárulja szegényeket és a szájuk — valamikor a vágy festett rá halvány piros, reszkető ígéretek — keserű ízű mindig. Napsütéses, tavaszi délutánon, amikor a köruti lármában szédelegni látok sápadt, sovány, szomorú nőket, akiknek szája körül ráncba fut finom bőrük és tompa fényű szemük is fonnyadó rámból tekint felétek: ha láttok ilyen elhervadt szegény virág-szálakat, gondoltok-e arra, hogy mennyi könnyet sírtak el ezek, amíg elszállt róluk a fiatalság búbája, amíg lehámlott testükről minden varázs és szemük lobogó tüzének helyét öreges fáradtság tompa fénye foglalta el. A vénleány a legszomorúbb teremtés a világon.

Valamikor — mint minden öreg leány — Márta is fiatal volt. Mártának nem is kellett volna megvénülnie, olyan leány volt ő, aki egészen simán férjhez mehetett volna. Elég csinos és kedves leány volt, akivel egy hozzáillő, szegény kishivatalnok esetleg nagyon boldog lehetett volna. Márta szülei maguk is végignyomorogták az életet, — az ügynökök bizony nem élnek grófi sorban. Nem is számítottak másra, mint valami derék kishivatalnokra, de leány már egészen másképen gondolkozott. Szegény Márta életét elrontotta, fantáziáját megmérgezte — a bátyja, aki művész volt. Nem volt túlságosan nagy tehetség a fiú, de a vásznai lassanként mégis bekerültek a tárlatokra, délutánonként a Japán-kávéház művészasztalához járt, este a Fészekbe vagy a Művészházba, mindenütt nagyon szívesen látták; szóval, Márta bátyja művész volt és olyan életet élt, mint általában a pesti művészek. Eleinte koplalt, csavargott, később elég szépen keresett, szerény műtermet is tartott a művész, sőt utóbb meg is nősült, feleségül vette az Operaház egyik finombokájú, szép, kis ballerínáját, szóval, megcsinálta azt a kellemes és sablonos karriert, amit a közepes pesti piktorok szoktak. Márta imádta a bátyját, nagy embernek tartotta, égett a büszkeségtől, ha meg-

jelenhetett vele a művészek társaságában, festők, szobrászok, írók és színészek között. Márta rajongott a művésznépért, bátyján keresztül maga is vonzódott a pályához, de semmihez nem volt tehetsége, csak mindenért lelkesedett, mindenért rajongott és ez volt minden.

Otthon, kis kétszobás lakásukban nem is élt Márta, fuldokolt a szegényes levegőben és minden sóvárgása a művésznép közé ragadta, ahol mindenki kedves volt hozzá és a fiatal újságírók szépeket mondtak neki. Amióta a bátyja megházasodott, Márta úgyszólván mindig ott volt náluk, színésznőkkel barátkozott és írókba volt halálosan szerelmes. Azt nem vette észre, hogy a kedvesség és figyelmesség, amivel elhalmozzák, tulajdonképpen a bátyjának szól, nem őt magát, hanem a művész hugát illeti mindaz, amiben része van. Márta egészen a művészek közé tartozónak érezte magát és a világ legtermészetesebb dolgának hitte azt, hogy az Andrássy-úton barátságos mosollyal üdvözli őt az ünnepelt drámai szende és a színházban a színészek páholyából kedvesen látcsövezi őt a tenorista. Otthon behunyta szemét, hogy ne lássa a szegényes szürkeséget, befogta a fülét, hogy ne hallja szülei panaszos pörlekedését és éjszaka szépeket álmodott arról, hogy a fiatal szobrász megszorítja a kezét, oda-

hajlik kipirult arcához és megkérdezi, ahogy régi regényekben szokás:

— Akar a feleségem lenni?

Ébren ezt a kérdést még soha senki nem intézte Mártához, pedig ő gyakran lángolt a társaság egyik-másik nagyhajú tagja iránt és olyan szépen elgondolta a dolgot: milyen jó-ságos, megértő felesége tudna ő lenni a férjének, hogy inspirálná, hogy buzdítaná alkotó munkára a férjét. Gyakran csodálkozott, hogy bár mindenki nagyon szeretetreméltó hozzá, soha senki nem kérte még feleségül. Ebben a meddő sóvárgásban, ebben az édes, fájdalmas álmodozásban telt el Márta fiatal élete és közben röptültek feje fölött az évek és egy sugaras, fénylő tavaszi napon arra ébredt, hogy betöltötte a huszonhetedik évet. Ijedten nézegette az arcát, amelyen enyhén és lopva bár, jelentkezni kezdett a hervadás. Elszállott a rugalmas frissesség finom arcéből és homloka simaságán barázdák jelentkezték. Márta érezte, hogy ha nagyon hamar férjhez nem megy, mindeknek vége. Épen volt is valaki, akiért rajongott. Egy harmincöt esztendőös színész, aki elvált az első feleségétől. Márta hevesen vetette magát legújabb szerelmére, aki — ez volt életében az első eset — találkozót kért tőle. Idáig csak a bátyja társaságában találkozhatott ilyen

emberekkel, most végre akadt valaki, aki vele, csak vele akart találkozni. Ez csak szerelem lehet, — gondolta Márta, — és izgatottan, hófehérben, finoman beparfőmözve jelent meg a kis ligeti vendéglőben, ahol már várta a színész. A színész nagyon kedves volt és Márta folyton várta, csak várta a kérdést:

— Akar a feleségem lenni?

A kérdés egyre késett és a színész a langyos, tavaszi estén sétálni indult Mártával. Bódultan lépkedett a leány a férfi mellett és reszketve, mohó türelmetlenséggel várta, várta, hogy kérje meg a kezét. Az egyik mellékutcában hirtelen megállott a művész.

— Nos? — kérdezte Márta, várakozásteljesen, szinte lelkendezve.

— Itt lakom, ebben a házban, mindjárt a lépcsőházban van a bejárat. Föltűnés nélkül, nyugodtan bejöhet. No, jöjjön...

A színész hívogató szavaira elhalványult Márta. Ő, egészen másképen képzelte azt a pillanatot, amikor ez a férfi — vagy valaki más — feleségül kéri. Halálosan szégyenkezett, amikor halkán ismételte:

— Arcátlan... arcátlan...

Azután megfordult és csendesen, szédelegve ment hazafelé. Útközben sok minden világos lett előtte, lefoszlott életéről minden álom,

rohanva úsztak el illúziói és végül, csöndesen könnyezve arra gondolt :

— Tán föl kellett volna menni a lakására. Ki tudja, fog-e még egyszer engem valaha valaki a lakására hívni? ...

*

Ezekén a napos, gyönyörű tavaszi délutánonkon Márta is szédelegve, sápadtan, soványan és szomorúan sétál a körúton. Mindig egyedül.

Flóra mama.

Flóra mamának nevezte, aki ismerte, mivel-hogy Flórának hívták, valamikor sok leánya volt és ezenkívül egy idő óta nem volt egyéb, mint anya, rajongó, szerelmes mamája egyetlen fiának. Nagyon közönséges, fecsegő teremtes volt, de a fiával való vonatkozásaiban megható és magasztosult, akinek pufók arca átszellemült, sárga szeme kigyulladt és a hangja remegni kezdett, ha az ő Róbertjéről beszélt. És mindig róla szeretett beszélni, más nem érdekelt, ha a jelenlétében másról beszéltek, akármiről is volt szó, nem tudott figyelni, szórakozottan elnézett, a tekintete támpont nélkül révedezett és mindig csak a fiára gondolt.

Flóra mama multja nem nevezhető épen ideálisan tisztának. Fiatalabb korában leányokkal kereskedett, hirhedt pesti »mama« volt, találkahelytulajdonosnő, aki — így beszélték — a jobb vendégeknek saját magát is odaadta, amíg el nem hízott és akadtak, akik megkívánták. Nyugodt lelkiismerettel tette

ezt Flóra mama, mert az urát, azt a részeges, korhely semmiházit, őszintén és lelkéből útálta. Nem is esett nagyon kétségbe, amikor hites férje egy téli délután gutaütésben pihenőre tért.

Hanem csúnya mesterségével hamarosan föl-hagyott most már Flóra mama, amit annál könnyebben tehetett, mert két emeletes bér-házra és tekintélyes összegű készpénzvagyontra támaszkodva vonulhatott vissza a közszerepléstől. Ettől kezdve nem volt más gondolata, mint egész harminchatesztendős életét arra akarta szentelni, hogy a fiából nagy embert neveljen. Nem látszott nehéznek a dolog, mert a fiú valóban értelmes és tehetséges gyereknek mutatkozott, aki a főgimnázium első osztályában a legelső diák volt. Flóra mama minden reggel személyesen kísérte el fiát az iskolába és előadás után már ott várta a kapuban. Büszkén és boldogan vezette a fiát, minden percet vele akart tölteni és hogy ő is ugyanazt az életet élhesse, amit a fia, megtanult mindent, amit a fiának kellett tanulnia, ő hallgatta ki minden nap a leckéjéből és viharos multja után Flóra mama nekiállt a latin deklinációnak. És mert azt akarta, hogy a gyerek lehetőleg minden nyelvet tudjon, házi nevelőkkel taníttatta a fiát angolul és franciául és vele együtt tanulta, törte a franciát és az angolt ő

is. Amíg a fiú az iskolában volt, ő odahaza tanult szorgalmasan és nehezen bár, de együtt haladt, lépést tartott a fiával és rövidesen csak angolul vagy franciául beszélgetett vele; a világért sem szólt volna hozzá egyetlen magyar szót sem. Ha a fiú magyarul kérdezett, ő franciául felelt, majd a beszélgetés során átcsapott az angolra és senki sem volt olyan boldog Pesten, mint ő.

Flóra mama legszebb álma az volt; hogy a fiából mindenekfölött művész legyen. Ő a zenét imádta különösképen és ezért hatalmas zongorát vásárolt, elsőrangú mestert fogadott és minden erejével azon volt, hogy a fiából zongoraművész legyen. A fiú azonban se kedvet, se hajlandóságot nem érzett a zongorához és hosszú időn keresztül nem ment semmire, pedig Flóra mama folyton mellette volt, buzdítgatta, biztatgatta és közben már ő maga is játszott a zongorán. Kétségbe volt esve és szent meggyőződése volt, hogy vagy a mesterben vagy a zongorában van a hiba és ezért a mestert is, a zongorát is kicserélte. Ám az új mester és az új zongora sem tudtak művészt csinálni a fiúból és akkor Flóra mama arra gondolt, hogy bizonyosan a hegedűhöz van tehetsége Róbertnek. És hegedűt és hegedűtanárt vásárolt, de a fiúnak ehhez sem volt kedve és sehogy sem akart belelele-

gedni a dologba. Flóra mama azonban itt már nem tágított, elszántan, a végsőkéig kétségbeesve vetette rá magát a hegedűre és addig erőltette a dolgot, addig cserélgette a hegedűket és a tanárokat, amíg a fiú végre is kedvet kapott a dologhoz, mindjobban kezdett érdeklődni és lassan, de kétségtelenül bontakozni kezdett benne a szunnyadó muzsikustehetség, amely talán sohasem ébredt volna föl benne, ha Flóra mama verejtékes munkával, önfeláldozó szívóssággal ki nem kaparja, ki nem verekszi. A fiú szépen haladt, egyre biztosabban kezelte a vonót, később az akadémiára került és ott is figyelmet keltett maga iránt. Flóra mama verejtékezve és fáradhatatlanul dolgozott tovább, ő maga tűrhetően muzsikált és álmaiban ott látta már a fiát, az ő szép, okos művész-fiát a ragyogóan kivilágított hangversenyerem dobogóján, amint hegedűjével könnyeket csal a szemekbe, a közönség tombol, a nők virágokat dobálnak és a fiú leszáll a pódiumról, mosolyogva feléje jön, átöleli és megcsókolja az ő hűséges, jó édesanyja homlokát . . .

Flóra mama így lelkendezve, örök mámorban élte a fia életét; ő maga külön nem is élt, mindig csak azt akarta látni, tudni, érezni, amit a fia. Nagyon szeretett volna még a fiának jóhangzású nemesi nevet szerezni. Fürgén áttért

tehát Kálvin hitére és azután férjet keresett magának, cifra nemesi előnévvel rendelkező magyar dzsentrit, szegényt, mint a templom egere, akármilyen korút, a fő, hogy nemes legyen és adoptálja az ő fiát. A házasságközvetítők végre hoztak egy lerongyolódott, öregedő dzsentrit, kettős nemesi előnévvel. Flóra mama kifizette a korhely magyar adósságait és boldogan nyújtotta neki a kezét. Nem sokáig élt együtt az új házaspár. A férfi ugyanis nem szerette Flóra mama elkényeztetett fiát, hallani sem akart arról, hogy adoptálja, sőt durva volt hozzá. Flóra mama egy ideig tűrte, küzdött az adoptálásért, majd amikor látta, hogy a harc kilátástalan és egy napon a férje a szeme látára kezét emelt az ő fiára, rárohant a dupla előneves magyar nemesre és egyszerűen kipofozta a házból.

A nemesi címről vérző szívvel le kellett mondania, de csöndesen megvigasztalódott (csak azt a sok pénzt sajnálta, amit arra a gazemberre ráköltött), mert a fia nőtt, szépült, haladt és művészhajlandóságai egyre biztatóbb formát öltöttek. Flóra mama mindig fokozódó gyönyörűséggel nézte, nézegette az ő nagy fiát, aki a gimnázium nyolcadik osztályába járt már és az anyja most is mindennap elkíserte az iskolába és előadás után már várt rá a kapu előtt. Percre

sem hagyta magára, most már nemcsak az imádata tartotta mellette, hanem vigyázni akart rá, őrizte, mert a fiú nagy volt, fejlett, erőteljes kamasz és senki sem tudta jobban, mint Flóra mama, hogy ebben a korban micsoda veszedelmek környékezik az ártatlan és védtelen fiúkat. Meg akarta védeni a fiát minden rossztól, minden veszélytől és mert mind a két háza olyan pesti utcákon volt, amerre tömegesen tanyáztak a kokottok, elhatározta, hogy elköltözik a házából, mert az ő fia csak nem lakhatik ilyen környéken, azt a drága gyermeket nem érheti ezeknek a lányoknak fertőző lehellete. Tiszta és finom szűzek fognak versenyezni ezért a fiúért és egy gyönyörű, szőke grófkisasszony lesz az a boldog, akit ő feleségül fog venni. Meg kell tehát őrizni tisztának és romlatlannak az ő fiát. Sietve vásárolt Flóra mama egy kis házat a Fasorban, hogy legyen hol lakni Róbertnek. És boldog volt, amikor az átköltözés megtörtént és ha az ablakból kinézett az utcára, autók és fiakkerek röpítettek ott selymes, csipkés dámákat és finom, frakkos urakat és nem járkált arra egy piszkos utcai lány se...

Napfényes májusi délután volt és Flóra mamának váratlanul sürgős dolga akadt az egyik takarékpénztárban, ahova a betétje és az értékpapírai ügyében megcitálták. Hívta

a fiát, hogy menjen vele, de az nem akart, azt mondta, hogy ma nagyon sokat akar muzsikálni, készülnie kell a vizsgai koncertre, ahol neki fontos szerepe lesz. Flóra mamának fájt a szíve, de a világért sem akarta volna megakadályozni a fiát egy pillanatra sem abban, hogy művész-pályájára előkészüljön. Beletörődött hát a megváltozhatatlanba és úgy búcsúzott a fiától, mintha hosszú időre válnának el, mintha ő valami nagy útra menne. És futott a bankba, ott igyekezett nagyon hamar végezni és sietett haza a fiához, akire már bizonyosan vár az ő szőkehajú, szépséges grófkisasszonya. Hazakerve halkán nyitotta ki az ajtót és lábujjhegyen közeledett a fia szobájához, mert nem akarta megzavarni ihletett művészmunkájában. Pillanatig csudálkozott, hogy nem hall hegedűszót, azután belépett a szobába.

A diványon találta fiát a legborzasztóbb helyzetben — javakorbeli, tagbaszakadt szakácsnőjével. Flóra mama úgy érezte, hogy a mennyországból a pokolba zuhan és körülötte egy világ dől össze. Hevesen zokogni kezdett, azután megfordult, kiment a szobából, az ajtót ösztönszerű gondossággal hirtelen betette maga után és keservesen hullatván könnyeit, arra gondolt, hogy neki ugyan nem volt érdemes a Fasorba költözködni...

Péter álmai.

A Józsefváros egyik homályos, piszkos utcájában lakott Péter, messze a körúttól és majdnem egy órajárásnyira az asztalosműhelytől, ahol már negyedik éve volt inas. A kétemeletes házban volt egy kis kocsmá is és a hátulsó udvarban nyáron úgynevezett kerthelyiség volt, ahol a vendégek ingujjra vetkőzve fogyasztották el a vacsorájukat és itták a vendéglős savanykás borát. Régi, rozszant, pesti ház volt, amelyet állandóan nehéz ételszaggal árasztott el a kocsmá konyhája. Zúgolódtak is eleget a lakók, hogy drága házbérükért még egy kis friss levegőt sem szívhattak. Aki hangosan mert méltatlankodni, arra fölkiáltott ám az udvar közepéről a házmester, hogy akinek nem tetszik, az elköltözhét, senkit sem tartanak erőszakkal. Péter a második emeleten lakott és a konyhában aludt harmadmagával. Egy fiatal süteménykihordó és egy öreg hordár aludtak még a konyhában és Péter

mindig azt hallotta a süteménykihordótól, hogy minden másképen lesz, ha megházasodik, ha feleségül veszi azt a kedves, szőke leányt, aki egy gőzmosodába jár dolgozni. Az öreg hordár nem igen szokott beszélni, inkább sokat köhögött és legföljebb csak annyit motyogott néha, hogy még sohasem voltak ilyen smucigok az emberek, mint mostanában. A lakás főbérloje, egy vasesztergályos-segéd öregedő özvegye, a szobában aludt két fiával, egy lányával és még három kvártélyossal.

Péter már tizenhétéves volt és még egy éve hiányzott, hogy segéd legyen belőle. Tizenhároméves koráig iskolába járt egy dunántúli kis városban és a gimnázium harmadik osztályából ki kellett maradnia, mert az apja — egy részeges városi díjnok — otthagyta az anyját, összeállt mással és vége volt Péter otthonának. Fölkerült Pestre asztalos-inasnak és a józsefvárosi ház piszkában kellett minden éjjel hemperegnie és korán reggel szinte örömmel sietett a műhelybe, mert ott mégis csak jobb volt. A mestere mogorva és zsarnoki hajlamú ember volt ugyan, aki minden kicsiség miatt leszidta, de a segédek jól bántak vele és a mesterben is volt annyi tisztesség, hogy sohasem ütötte meg. Péter ettől írtózott volna legjobban, tán nem is tudta volna túlélni, ha

megütik. Ő úgyis másképen gondolta el valamikor az életét és még most is, amikor a gyaluforgácsok közül, a nehéz enyvszagtól megült fojtó levegőből kibámult szomorú szeme a nap-sütéses utcára, szebb világról, más életről álmodott.

*

Péter sokat szomorkodott magában, titokban könnyezett is néha, siratta azt a másik életet, amely elveszett számára. Az iskolában a legértelmesebb diákok közé tartozott, aki mohón olvasott el minden könyvet, ami a kezeügyébe akadt. Azóta nem igen jutott könyvekhez, ideje sem volt az olvasáshoz, mert kora reggeltől késő estig kellett dolgoznia, nemcsak a műhelyben, hanem a konyha körül is, a mesterné nagyon szeretett parancsolgatni, fát és szenet kellett fölhordania a pincéből az emeletre, a vásárcsarnokba, a mészáros-hoz és a fűszereshez kellett szaladgálni, söpörnie és súrolnia kellett a lakást. Keserves, nehéz élet volt ez, de tán mégis jobb volt, mint a piszkos konyhában a köhögő hordár és a házasodni készülő süteménykihordó között hemperegni. Péter a hétnek egyetlen délutánján volt boldog, vasárnap délután. Ilyenkor kiment a ligetbe és a nagy, árnyas fák között késő estig elbarangolt egyedül. Ilyenkor szabadnak és boldognak

érezte magát, úgy érezte, hogy lerázta magáról az egész heti szemetet és megtisztulva, neki-tüzesedett fantáziája röpiült árkon-bokron keresztül, azok felé a tiszta, szép szigetek felé, ahol Andersen szivárványos meséi pörögnek le. Valamikor ismerte mind ezeket a mesebeli embereket és azóta, hogy eltávolodott az ő sugárhozó fényességüktől a józsefvárosi kis konyha szemetes, dohos homályáig, azóta minden gyermekes, mély vágya a tiszta felé ragadta, ki ebből a fojtogató szennyből a szabad levegőre. Csak vasárnap, délután szívhatta teli tüdővel a szabad levegőt, a liget bódító nagy fái között.

Több mint három évig egyedül bolyongott itt, ismerte és imádta a liget minden fáját, bokrát és pihent már annak minden festett padján. Körülbelül egy esztendő óta már nem egyedül járt ki Péter a ligetbe. Egy hajlékony testű, finomarcú, szép, barna leánnyal találkozott Péter a legutóbbi tavasz óta minden vasárnap délután és vele együtt kóborgott egészen estig. A fekete szemű, fiatal nő Péter mesterének tizenhat éves leánya volt, Péter vagy két évig néma félelemmel, lopva nézett föl a nevető szemű, fejlődő leányra, nem merte hinni, hogy az még észre is vegye őt, a szurtos, nyomorult inast, a műhely legutolsó, szegény páriáját,

Péter még nem igen nézte a lányokat, a férfi szendergett még benne és a mester tiszta, gyönyörű leányára is csak úgy nézett föl, mint Andersen meseországának egyik tündérére. A leány sokáig nem nézett vissza rá.

A legutolsó tavasz összehozta őket. Péter életének ez volt az egyetlen nagy boldogsága, ez volt a gyöngéd, simogató napfény, amely elkísérte őt a józsefvárosi konyha sötétjébe is, ahonnan az egyik ragyogó reggelen holtan cipelték ki mellőle az öreg hordárt. Minden vasárnap találkozott Péter a leánnyal, mert a műhelyben és a lakásban nem mertek beszélgetni. Ott nagyon messze voltak egymástól. Hanem a liget árnyas fái között...

*

Szeptembervégi délután volt, a nap fáradtan mosolygott le, sugarai már nem hoztak meleget, csak hűs verőfényt hintettek szét. A liget sárga fénybe látszott merülni, a fák alatt sárga levelek heverték, az ágakon csak ritkásan zizegtek a levelek, olyik már kopaszon, árván meredt a gyöngye őszi fénybe. A ligetben már csak kevesen jártak, pedig tán ilyenkor a legszebb. Péter és a leány ott ültek egy padon, nem igen beszélgettek, csak néztek egymásra. A szemükből boldogság ragyogott

ki, olyan jó, olyan szép volt most minden. Péter megfogta a leány kezét. Egyszerre csak, — ahogy így önfeledten egymás mellett ülnek, — elébük toppan a mester a feleségével. A következő pillanatban a mester öklével többször az arcába vágott Péternek, aki lezuhant a padról a sárga falevelekre. Amikorra szédülő fejjel föltápáskodott, az asztalosmester és felesége már eltűntek és magukkal vitték a leányt is.

Péter csak nézett, nézett, azután csöndesen megindult a józsefvárosi bérház szomorú konyhája felé...

Béla élete.

Béla kedves és finom ember volt, nyurga, vézna alakjáról szinte leáradt a gyöngédség és a jóság. Azt hiszem, hogy Béla volt idáig a legjobblelkű ember, akivel életemben találkoztam. Ő is a Malom-utcában lakott, abban a házban, ahol engem a diákévek színes romantikája borított valaha édes ellágyulásokba. Ahol az első kerek szemű lány és az első szerelmes vers jelentkezett. Bruck néni fűszeres boltjának meleg homályából lépett ki reggelenként Béla és ment a nagy szeszgyárba fölügyelni a szeszmérőnél. Bruck néni fia volt Béla és a gyár igazgatója testvérébátyja volt Bruck néninek és szegény Béla mégis a legutolsó hivatalnok volt a gyárnak. Már a huszonhatodik életévét taposta és még mindig neki volt a hivatalnokok között a legkevesebb fizetése, pedig képzett, tanult, okos ember volt, aki szorgalmasan elvégezte a dolgát és sohasem akart visszaélni azzal, hogy a gyárban a nagybátyja

a hatalmas vezérigazgató. Az alázatosságig szerény volt Béla és így nem csoda, hogy mindenki a fejére nőtt. Nem volt semmi kemény vonás az egyéniségében, csupa megbocsátás és csupa bocsánatkérés volt az egész ember. Sohasem haragudott semmiért, senkihez nem tudott erős hangon szólni, csak a szemüvege alatt ijedten pislogó, szomorú, sárga szeme árulta el, hogy befelé folyton vérzik.

Tán még soha senkinek nem fájt úgy a megbántás, mint Bélának és tán soha senki nem részesült annyi megbántásban, mint ő. Nem tudom miért, de Bélát soha senki komolyan nem tudta venni, mindenki félvállról és csúfolódva beszélt vele. Pedig biztosan tudom, hogy a Malom-utcában nem volt még egy olyan finomlelkű ember, mint ő. És mégis! Amikor álmos, hosszú alakja megjelent rendes posztján a gyárban, mindenki szemtelenkedett vele, még a portás is megengedett magának vele egy-egy durva viccet. Mindig járnak közöttünk emberek, akik soha senkit nem bántanak és akiket mégis mindenki bánt. Béla ilyen volt, egyenesen arra született, hogy mások ráhágjanak és igazán csak vele lehetett megtenni azt, hogy amíg vörös, kimeredő szemekkel figyelte a szesz hullámvázát, a felső emeletről hideg vizet zúdítottak a nyaka közé. A Perl-gyerek,

egy tejfölös-szájú, kezdő hivatalnok gyakran megcsinálta ezt a kegyetlen tréfát Bélával, aki pedig közeli rokona volt az igazgatónak és más az ő helyében már régen vezető tisztségviselője lett volna a gyárnak. Béla nem vághatta pofon a Perl-gyereket, egyrészt mert finom ember volt, aki irtózott a brutális cselekedetektől, másrészt nem is volt fizikai ereje a verekedéshez, így csak a szemét emelte föl a magasba, ahonnan a víz zuhogott le rá és dideregve törülközni kezdett. Ilyenkor röhögött a Perl-gyerek, röhögött az öreg Perl, a fiú apja, aki fölöttese volt Bélának, röhögtek a hivatalnokok, röhögött az egész gyár, túlröhögték a gépek zakatolását...

Akivel így el tudtak bánni a férfiak, képzelhető, hogy bántak vele a nők. A gyár rezőntő mesterének egyik lánya színésznői pályára lépett, kardalosnő lett. Béla egy naiv, kis diák minden rajongásával szerette ezt a lányt, verseket írt hozzá, virágcsokrokat küldött neki és a nyurga, sápadt, szemüveges fiú reszketett a boldogságtól, ha a lánnyal beszélhetett. A kórista-kisasszony mulatott Bélán, a költeményeit és a virágait és egyéb ajándékait elfogadta és közben bankfúkkal kötött rövidlejáratú viszonyokat. Mindenki hozzáférhetett, csak Béla nem, aki ilyesmire

különben gondolni sem mert, mivelhogy úgy nézett föl a lányra, mint egy szentre. A nőkkel való vonatkozásai különben is szármalmasak voltak. Szerelmi igényei egy igen közepes éjszakai mulatóhelyen nyertek örömtelen kielégítést. Ott is a leghervadtabb és legkellemetlenebb külsejű lány, bizonyos Naca nevezetű bódította el a kegyeivel. Ez a Naca, szegény, nagyon öreg és nagyon csúnya volt, nem igen kért a szerelméből senki, ha valakihez közeledni próbált, gorombán és röhögve kergették el. A vendégek általában mulattak Nacán, aki így nem igen keresett, egyedül Béla volt az, aki soha nem tudott neki ellenállni. Nem volt szíve Bélának visszautasítani az öreg, csúnya leányt, meg is hatotta őt annak hízelkedő ragaszkodása és utóbb már nem is mert az éjszakai ház szalonjában más lányra nézni. A mulatóban mint szegény ostoba balekot mosolyogva emlegették a lányok és vendégek Bélát, aki csúfolódó barátai előtt mentegetőzve dicsérte Nacát, hogy nagyon kedves, nagyon jószívú és nagyon ügyes lány...

*

Otthon Bruck néni mellett egészen más volt Béla. Bruck néni reszkető szeretettel vette körül a fiát, aki az anyja közelében egészen átalakult, egyéniségéből eltűnt az az ijedtséget

tükröztető lágy vonás, hajlott alakja is kiegyenesedett, biztos, bátor emberré vált, aki mert hangosan beszélni. Otthon nem bántották Bélát, ott nem félt és ilyenkor lehetett látni, hogy milyen finom tehetség szunnyad elnyomva ebben a törött, nemes emberben. Szegény Bruck néni csak így látta Bélát, nyugodtnak, biztosnak, fölényesnek és nem tudta, hogy mihelyt elmegy az ő oltalmazó közelségéből, mihelyt kilép a kis fűszeresbolt csengős ajtaján az utcára, mindjárt félénkké és alázatossá lesz, akit bántanak és akin mosolyognak. Bruck néni nem is sejtette, hogy az ő okos, kiváló fiát mindenki milyen másnak látja, mint ő. Úgy gondolta, hogy Bélából okvetlenül lesz valami egyszer, váratlanul különös szép dolgot fog csinálni. Hogy mit, azt a jó Bruck néni nem sejtette, de érezte, hogy valaminek, valami szépnak, valami jónak történnie kell egyszer az ő Bélájával.

És egyszer valóban derengeni kezdett Béla életében valami. Megjött az első siker, egy mosolygó, kedves, tiszta masamód-lány képében. A lány jónak és hűségesnek mutatkozott, Béla életében az első igazi nő volt és így örvendező szívvel tartotta meg az eljegyzését. Természetes volt, hogy Béla feleségül veszi az első nőt, aki kedvesen

szól hozzá. Mámoros szívvel készült Béla az esküvőjére és arra a napsugaras, gyönyörű, új életre, ami ezután következik. A szemüvege mögött már nem pislogott olyan ijedten két szomorú, sárga szeme, inkább mindig mosolyogni látszott. A folytonos ujjongás azonban kimerítette. Egyik nap egészen elborította a fáradtság és a magas, sárga ember reszketve feküdt az ágyba, hogy kipihenje magát. Nem szeretett lefeküdni, de már nem bírta tovább.

Néhány nap múlva esküvőt akart tartani Béla, de a lappangó tüdővész türelmetlen, mohó iramban rohanta meg és alighogy lefeküdt, egy ragyogó, tavaszi délutánon csöndesen meghalt. Olyan halkan ment el, mint amilyen halkan járt könnyes, szomorú életében az emberek között.

Szegény Bélával tehát — jól gondolta Bruck néni — mégis történt valami. Sohasem tudta meg, hogy menyasszonya, akivel esküvőre készült, még ez a kedves, tiszta lány is megcsalta őt. A temetés után derült ki, hogy a mosolygó szemű masamód-kisasszony éveken keresztül szeretője volt — a Perl-gyerekeknek.

Vizner, a szabó.

Vizner, a szabó, keskeny, furcsa, kis ember volt, a jobbválla majdnem egy fél arasszal magasabban állott, mint a balválla, mindig rekedt volt kicsit a hangja ; általában nem volt szép férfi Vizner, inkább csúnyának lehetett mondani. Mint szabó határozottan az ügyetlenek és tehetségtelenek közé tartozott Vizner többnyire elrontotta a ruhákat, amelyeket csinált. Úgy látszik, soha életében nem vette észre azt, hogy neki egyik válla magasabban áll a másiknál, nyilván azt hitte, hogy ő a leg-tökéletesebb termetű férfiú, mert mindenkinek úgy szabta a ruháját, hogy a jobbválla jóval magasabban álljon. Alighanem itt hibázta el Vizner a mesterségét, egész pályájának, sikertelen, szomorú életének ez volt tán a titka. Öntudatlanul az a meggyőződés alakulhatott ki benne, hogy az a természetes és az a szép, ha a vállak nem egy vonalban állnak. És Viznert

mindenki nagyon rossz szabónak tartotta, csak ő hitte magáról, hogy művésze a mesterségének és nagyon tudott gyönyörködni azokban a lehetetlenül szabott ruhákban, amelyeket ő csinált. Ha a megrendelőnek kifogásai voltak, Vizner lelkesülten kezdett beszélni a művéről, majd három-négy lépést hátrálva megállott és kimondhatatlan élvezettel szemlélgette az éppen most hazaszállított ruhát, elragadtatással kiáltván föl:

— Ide tessék állni, innen tessék nézni, ebből a távolságból milyen szép...

A vevő azután alig tudta megmagyarázni a lázban égő Viznernek, hogy saját magát nem nézheti négy lépés távolságból. Hiába volt Vizner a legszorgalmasabb szabó a világon, hasztalan dolgozott éjjel-nappal, hiába vitte haza személyesen az elkészített ruhákat: nem tudott boldogulni, nem ment semmire. Lassanként már negyvenéves lett, vagy tizenöt esztendeje dolgozott már mint önálló szabó Pesten és mégsem tudott kikerülni kender-utcai, sötét, kis műhelyéből. Pedig nagyra-törő tervei, gyönyörű, messzi céljai voltak. A belvárosban akart egyszer üzletet nyitni. Amikor lankadatlan szorgalommal, szinte soha el nem fáradva szabott és varrt a sötét Kender utcában, a lelke már ott járt valahol a legfé-

nyesebb belvárosban, odaálmodta magát egy Kossuth Lajos-utcai nyitott, szép műhely ragyogó kirakatüvegei mögé. Vizner volt az az ember, aki életében nem csüggedt el egy percre sem, az ő kitartásán nem fogott ki a hosszú sikertelenség, nem kedvetlenedett el, mert rendületlenül hitt önmagában, a jövőjében és vörös szemeivel mosolygott azokon, akik őt nem tartották jó szabónak. Mit értenek ezek a dologhoz — gondolta magában és szabott, varrt tovább.

*

Egyszer azután mégis csak megérkezett a siker. Vizner diadalmasan újságolta egyre fogyó megrendelőinek, hogy augusztus elsején az Andrássy-úton is lesz műhelye. Nyitott üzlete lesz az Andrássy-úton, amire olyan régen vágyik. Tudta ő mindig, hogy előbb-utóbb el fogja ezt érni, hogy ez így lesz, mert nem is lehet másképen; utóvégre egy olyan elsőrangú szabó, mint ő, nem maradhat örökké a Kender utcában. Ilyen égbekiáltó igazságtalanság mégsem történhetik az életben. Még a szokottnál is vidámabban magyarázgatta most már Vizner a félvállas és tökéletesen elrontott ruhákról, hogy milyen kitűnően állnak és közben lelkesülten egyre arról beszélt, hogy milyen nagy-

szabású tervei vannak neki az Andrássy-úton, ahová a társával, — mert az üzlethez társat is szerzett, — augusztus elsején be fognak vonulni. Hogy üzlete iránt minél nagyobb érdeklődést támasszon, az egyik kirakatát bérbe akarta adni egy fővárosi lapnak, hogy a legfrissebb híreket és reklámokat oda függesszék ki. Így legalább lóversenyek és futballmérkőzések alkalmával sok ezer ember fog szorongani az ő műhelye előtt; úgyszólván az egész főváros fogja látni és ismerni a »Vizner és Társa« céget. Milyen szép is lesz az, hogy föl fog lendülni az üzlet és nemsokára mindenki megtanulja ismerni és becsülni a Vizner nevet. És Vizner halkán és fönhangon álmodozván a szebb jövőről, az utcán, ha nagyritkán egy megrendelője elhaladt mellette abban a ruhában, amelyet ő készített, megállott és hosszasan, lelkesen, izgatottan, zavartalan gyönyörűséggel nézte, nézegette az egyre távolabb mozgó ruhát. És arra gondolt: nemsokára úton-útfélen találkozni fog az ő ruháival az Andrássy-úton, ma-holnap mindenki abban a ruhában fog sétálni, amelyet ő szabott és amelyet az ő híres műhelyében varrtak. Milyen elegáns emberek fognak akkor az Andrássy-úton sétálni. . . .

És augusztus elsején beköltözött Vizner új üzletébe. A kirakatot ugyan nem sikerült bérbe-

adnia, mert kiderült, hogy az ő üzlete Andrássey-
 úti házban van ugyan, de az óriási épületnek leg-
 végén úgy van elhelyezve, hogy jó mélyen a
 mellékutcába nyílik. Vizner ezt — nagy lázában
 — észre sem vette, őt elszédítette az, hogy az
 üzleti reklámcédulára azt nyomathatta rá:
 Andrássey-út. Ő azt hitte, hogy üzletének
 ajtaja tulajdonképen az Andrássey-útra nyílik
 és amikor kiállt a boltja elé a szűk, kis mellék-
 utcába, úgy érezte, hogy szinte látja, hogy a
 széles Andrássey-út hömpölyög előtte színesen.
 És amikor csak percnyi ideje volt, Vizner min-
 dig kiállott a boltajtóba és oldalt fordulva, csil-
 logó, boldog szemekkel pislogva nézett ki az
 Andrássey-útra.

Három hónapig tartott ez a boldog, büszke
 élet. A legközelebbi házbért már nem tudta
 kifizetni a »Vizner és Társa« cég és november
 első napjaiban a háziúr bezárta a boltot és
 Viznerék szerszámjait is ottfogta. Szertefoszlott
 minden álom és Vizner összetörve, csöndesen
 visszaosont a Kender-utcába. Mosolya vala-
 mivel bágyadtabb lett, de azért mosolygott
 tovább és — amennyire fogyatékos fölszerelése
 megengedte — szabott, varrt tovább. Hanem
 reklámcédulákon, a megrendelők jelenlétében
 meg kellett korrigálni reszkető kézzel a címet.
 Az Andrássey-út helyett azt kellett írni, hogy

Kender-utca. Ez borzasztó volt. Ezt Vizner nem bírta ki, ehhez nem volt elég ereje. És a mindig mosolygó, sohasem csüggedő Viznert az egyik novemberi reggelen egy kötélén lógva, holtan találta az inasa a kender-utcai műhely reménytelen homályában...

Jónás és családja.

Jónásnak már erősen szürkült a haja, alacsony, karcsú testét hiába hordozta feszesen, bizony öreg ember volt már ő. A hitközség templomi énekkarának másodkántora, ha úgy tetszik, másodkarmestere volt, aki különösen arról volt nevezetes, hogy éneklés közben olyan gömbölyűvé puffadt az arca, mint a földgömb. Egyszerre minden hangot ki akart magából eresztetni azzal a jóságos gondolattal, hogy hadd élvezzenek a jámbor hívek. Mert Jónásnak szép, csengő hangja volt, amely a templom cifra boltívei és aranyos oszlopai között zendülve szárnyalt és mintha csöndes bánatot, halk szomorúságot harmatozott volna maga körül. Jónás dallamos éneke könnyeket szitált a templomban szerte és ez nagyon különös dolog volt, mert Jónás máskülönben vidám embernek látszott, akiben duhaj hajlandóságok szunnyadoztak. Mindig feszesen tartotta alacsony termetét, fejét is lelógó, szőke bajuszával mereven

fölfelé emelte. Igyekezett ruganyosan lépkedni és egész egyéniségéből mérges dac áradt. Mintha folyton erőlködne, úgy járt-kelt Jónás az emberek között. Kicsit kómikusan hatott Jónás feszesen álló feje, amelyből úgy nézett ki a sötét, zöldes szem, mintha hadat üzenne az egész világnak. Valóban Jónás folytonosan harcban állott az étellel, mert minden ellene esküdött. Nagyon szerencsétlen flótás volt szegény és semmi sem sikerült neki ezen a világon. Pedig rendszerint jól, sőt okosan gondolta el a dolgokat, de amikor megcsinált valamit, az mindig siralmasnak látszott, valami ügyetlen grimász követte Jónás minden lépését. A hangjára nagyon büszke volt, de ezzel sem volt szerencséje, mert furcsa szájmozdulatai és éneklés közben gömbölyűvé dagadó arca miatt mindig megmosolyogták és ily módon megrontották legszebb és legfájdalmasabb melódiáit.

Jónás azonban csak azért is énekelt. Lakodalmon és keresztelőkön különösen szerette megmutatni, hogy mit tud. Ilyenkor mérges tekinteteket vetett a hivatalból éneklő főkantor felé és elvegyülve az ünneplő emberek közé, lehajtotta dühös, kis fejét, hogy meg ne lássák és mint egy elkeseredett hasbeszélő, belesüvöltött az ünnepi zajba:

— Halljuk Jónást! Halljuk Jónást!

Ilyenkor már mindenki tudta, hogy tulajdonképen Jónás az, aki önmagát hallani akarja, de természetesen akadtak mindig jó emberek, akik a lehajolva, titokban bömbölő Jónás után kiáltozták :

— Halljuk Jónást ! Halljuk Jónást !

Jónás nem kérte magát, fölkapta fejét és feszes tartással kiugorva a szoba közepére, gömbölyűvé puffadó arccal énekelni kezdett. Énekelt elszánt kitartással és ilyenkor bizonyára elfelejtette azt a nagy szégyent is, ami vele vagy tizenöt esztendővel ezelőtt megesett. Csúnya dolog volt az, évekig beszéltek róla az emberek. Az történt, hogy egy szép napon Jónás csinos, kövérke felesége, akivel vagy tizenkét év óta élt már akkor együtt zavartalan szerelemben, megszökött egy fiatal segédkántorral. Öt gyermeket hagyott az a hűtlen asszony Jónás nyakán, aki szégyenletében és fájdalmában a föld alá szeretett volna bújni. Szerette is a feleségét és sajnálta anyja nélkül maradt gyerekeit, de leginkább az fájt neki, hogy egy közönséges segédkántor kedvéért hagyta ott az asszony, egy huszonötéztendőös tacsizóért, akit ő tanított énekelni és akinek vékony, gyöngye hangjából sohasem lehet semmit sem csinálni. Hónapokig élt szerencsétlen, özvegyi életet Jónás, aki ez alatt az idő alatt nem mutatkozott az emberek kö-

zött és a templomi énekkarba is mindig a leg-hátulsó lépcsőn kullogott föl. Nem nézett senkire, mert úgy érezte, hogy mindenki őrajta nevet és amikor énekelt, máskor büszkén csillogó szemeit lehunyta. Mondják, — de azt nem látta soha senki, — hogy otthon a gyermekei között mindig sírt. Egyszer azután elutazott és pár nap múlva a feleségével együtt érkezett haza. Hol találta meg az asszonyt, hogy vette el a fiatal segédkántortól, erről soha senkinek nem beszélt, az emberek csak azt látták, hogy Jónás visszahozta a feleségét. Nagy nyomot hagyott Jónás érzékeny lelkén ez a csapás és a hatodik gyermekét azóta is, megszületése pillanatától kezdve utálja, nem tud ránézni.

Az asszony azután megbecsülte magát, nem hallott róla többé senki semmi rosszat. Ám kezdődött a baj a gyerekekkel. Szép, nagy leányai voltak Jónásnak, jó hangja volt valamennyinek, egymásután be is vitte Jónás mindegyiket a karba. Szombatonként most már Jónás egész családjá ott énekelt a templomi énekkarban, ami módfölött büszkévé tette. De kezdett baj lenni a leányokkal, akik, úgy látszik, az anyjuk csintalan, rossz vérét örökölték. Jónásnak nem igen tetszett, hogy leányai igen körülvéteik magukat fiatalemberekkel, sőt még éneklés közben, a karból is lemosolyognak a férfiakra,

Jónás jól tudta, hogy a legtöbb férfi nem egészen tisztességes szándékkal járkál a leányai után, próbált is néhányszor rendet csinálni, de odahaza nem igen hallgattak a szavára. A leányai így egymásután buktak el, mindegyik szeretője lett valakinek, hogy azután máshoz menjen feleségül. Mert azért férjhezment egymásután Jónás mindegyik leánya, kedves és ügyes leányok voltak ezek, nem ártott meg nekik egy kis házasságelőtti szerelem. Egy leánya volt már csak Jónásnak otthon, ez az egy különb volt valamennyinél, egészen más volt, mint a többi, alighanem a Jónás álmatag vérét örökölte. A Jónás legkisebb leánya — a hetedik gyerek — már tizenennyolc esztendő volt és még nem törődött a férfiakkal, holott a többiek már tizenöt éves korukban elkezdtek. Jónásnak minden öröme és boldogsága ez a leánya volt, ezt öregedő szíve minden megmaradt melegével szerette és ujjongva gondolt arra, hogy ez a leány megmenti a család becsületét.

*

Jónás minden vágya most már csak az volt, hogy — öregségére — főkéntor lehessen belőle. Vagy harminc év óta énekelt már a hitközségnek egyfolytában és még mindig csak másodkántori rangja volt. A főkéntor, legalább

hetvenhárom éves volt, éneklés helyett úgyszólván csak hápogott, de nyugdíjba még mindig nem akart menni csak azért, hogy Jónás főkántor ne lehessen. Nem lehet hát csodálkozni, hogy Jónás, aki pedig jóérzésű ember volt, csöppet sem szomorkodott, amikor a főkántor egy napon nem ébredt föl többé az ágyában és harmadnap szép csöndesen kikísérték a temetőbe. Jónás számára egy új élet színes virágai nyiladoztak, ezernyi ábrándja, hosszú évek óta rajongó hittel ápolt minden álma készült megvalósulni. Megcsúfolt és összetört életének annyi sok keserűségéért kárpótolni fogja őt az a nap, amelyiken főkántori díszruhában vonulhat be a templomi énekkarba. Annyi szegény és megaláztatás után Jónás úgy várta ezt a gyönyörű elégtételt; fejét még feszesebben hordozta a vállán és szeméből kiragyogott a hivalkodó érzés: végre győzni fogok!

És itt, ebben az ünnepélyes, megváltó pillanatban megint belenyúlt végzetes kezével Jónás életébe a család.

Most, amikor már minden sikerülni látszott, ellene fordult Jónás szerencséjének a legkisebbik leánya, akiben pedig a legjobban bízott és akiről azt hitte, hogy meg fogja menteni a család becsületét. Jónásnak ebben a hitében is csalódnia kellett. A kántorválasztás előtt vagy három

hétrel ugyanis a leány rövidesen bejelentette neki, hogy egy fiatal keresztény építész feleségül óhajtja venni és ő hozzá óhajt menni. Kéri tehát, hogy az apja egyezzen bele a házasságba, az anyja már úgyis beleegyezett. Jónás elképedve látta, hogy már megint csináltak valamit a háta mögött, borzasztó, hogy ő semmit sem vesz észre, ő mindenről utoljára értesül. Szinte fuldokolt az izgatottságtól, amikor kijelentette a leányának, hogy teljesen lehetetlen, hogy keresztény emberhez menjen feleségül. Meg is mondta Jónás, hogy miért. A hitközség nem tűrhetné el, vége akkor a főkántori állásnak, sőt. rögtön nyugdíjba kellene mennie és vége mindennek, vége az egész életnek. Ő tehát nem egyezhetik bele ebbe a házasságba soha. A leány belátta, hogy az apjának igaza van, nem szólt tehát egy szót sem és öt nap múlva megszökött a keresztény építésszel.

Egy napon lett vége a családi becsületnek és a főkántori állásnak. Jónás harcos tekintete megbágyadt, mindig feszesen tartott feje lehanyatlott. Belátta, hogy nem lehet tovább verekedni és hadakozni az élettel, a csatát örökre elvesztette. Tollat vett elő, belemártotta a tintába és megírta nyugdíjazás iránt való kérvényét és utána nyomban megírta az apai beleegyezést.

Kávéház.

Az utcán fehéren ragyogott a frissen hullott hó, amelynek még mindig szállingozó, selymes pihéi meg-megcsillogtak az esti szürkületben. Csöndes téli este volt, az emberek sietve jártak az utcán, a hideg kipirosította azoknak az arcát is, akik máskor sápadtan járnak-kelnek a nagyvárosi élet forgatagában. Kellemes, téli frissesség ömlött el mindenkin és az esti villanyfény világánál Budapest vidám és gondtalan világvárosnak látszott. A körúti kávéházak ablakai mögött százszámra szorongtak a vendégek, akik az estilapokba mélyedve szívták a nehéz, fojtó levegőt és fújták a kéken szálldosó szivarfüstöt. Ilyenkor a kávéházban jobban összebújnak az emberek, odakint szeliden havazik, bent az üvegtáblák mögött, a tükrök alatt jól esik ez a füstös meleg, amelyben annyi minden történik naphosszat. A pesti kávéháznak külön egyénisége van, lelke van a pesti kávéháznak, amelyet

egész titokzatosságában csak azok ismernek, akik benne élnek le az életüket. Regények játszódnak le csöndesen egy-egy kávéházi sarokasztalnál és ezeknek a történeteknek néma, szomorú szemlélője a pincér. A pincér mindent lát, de semmit sem szabad észrevennie, mindent tud, de semmiről sem szabad tudomást vennie, a pincér legjobban benne él a kávéházi életben és mégis örökre ki van onnan rekesztve. A pincér a legszomorúbb pesti ember.

A havas este beterelt a körüti nagy kávéházba mindenkit és így a márványasztalok körül, a villanyfényben úszó csillárok alatt teljes erővel zsong a kávéházi élet. A pincérek lótnak-futnak, gépiesen helyezik el az asztalokra a habos kávét, a pikkológyerekek az ujságokkal röpködnek ide-oda, a szivaros némán szaladgál cigarettáival, odább monoton egymásutánban koccan a billiárdgolyó, a kávéház homályosabb sarkaiban könnyedén ropog jobbra-balra a kártya. Itt csöndesen beszélgetnek, ott lármáznak, káromkodnak, odébb csörömpölnek, verik az asztalt és a főpincér éppen azon mérgeződik, hogy megint fizetés nélkül távozott egy vendég. Ebben a szabályosan hullámzó, meleg zajlásban Sándor melen, árván vetődik ide-oda. Imbolygó, vékony alakja mintha nem tudna elhelyezkedni a kávéházi légkörben,

valahogy kiütözik a környezetéből. Pedig Sándor is olyan pincér volt, mint a többi, sőt ő majdnem a legrégebb pincérje a kávéháznak, ma holnap tíz éve lesz már, hogy itt szaladgál a kapucinerrel éjszakáról éjszakára. Húszéves korában került a kávéházba és itt lett száradt, nyurga férfivá, itt tűnt el arcából az utolsó csöpp vér is, kemény, izmos lábai itt rogytak meg és lettek reszketők. Harmincéves korában Sándor szomorú, öreg emberré vált, akinek fakó arcáról kimondhatatlan fáradtság és végtelen csüggedtség tükröződött, amíg egyik asztaltól a másikig támolygott a párolgó feketékel. A pincér-sorsnak minden tragikuma ránehezedett Sándorra, mert ő minden percben átérezte életének keserves reménytelenségét. Szótlan, zárkózott ember volt Sándor, de néhány régi törzsvendége előtt megnyílt és ilyenkor nem titkolta, hogy belül folyton vérzik:

– Nagyon keserves élet ez, nagyságos úr. A mi foglalkozásunk a legutolsó ezen a világon. Borzasztó mindig a mások kényelméért szaladgálni, fáradni. Itt mindenki szórakozik, mindenki pihen, csak mi dolgozunk, mi fáradunk. Ez a fehér kabát, amibe belebujtatnak, ez a mi bús pincér-egyenruhánk azt jelképezi, hogy mi itt nem vagyunk embe-

rek. Itt rajtunk kívül mindenki ember. Hej, hogy szeretnék én egyszer kávéházba menni és nem pincér lenni. Mi, akik annyit fáradunk, annyit verejtékezünk, mi tudjuk legjobban, hogy milyen jó is lehet kávéházi vendégnek lenni. De nekünk nem lehet. Mi életünk végéig csak pincérek lehetünk a kávéházban, mert én vendég csak akkor lehetnék, ha facér volnék. Akkor meg nem mehetnék kávéházba, mert nem volna egy krajcárom se. És sohasem aludhatja ki magát rendesen az ember. Tessék elhinni, hogy én tíz év óta, amióta itt vagyok, nem aludtam ki magam. Undok egy élet...

Sándor így szokott keseregni azok előtt, akiket arra érdemesnek tartott. Ezen a havas téli estén Sándor még tán a szokottnál is mélábbnak látszott. Akik az ő életének titkaiba be voltak avatva, azok az utóbbi hetekben finom és jó-akarátú mosolyok közben olyasmit suttoztak, hogy Sándor eseménytelen életében regény szövődik. Kedves, szőke leányt emlegettek, aki mindennap megjelenik a kávéházban és Sándor asztalainak egyike mellett foglal helyet. Sándor néhány napig nem tett mást, mint hogy előzékenyen kiszolgálta a nőt. A leányon azonban különös dolgot kellett észlelnie: nem adott borravalót. Ez eleinte furcsának tűnt fel Sándornak, de azután örült a dolognak, boldoggá

tette őt, hogy egy szőkehajú, finom szép leány mindennap meglátogatja őt a kávéházban és nem lök oda neki három krajcárt, nem alázza őt meg, hanem kedvesen mosolyogva köszön, amikor elmegy. Kimondhatatlanul jól esett ez Sándornak, aki úgy értelmezte, nem is értelmezhetette másképen ezt a dolgot, mint hogy a leány érdeklődik iránta, hiszen mindennap eljön, mindig az ő asztalánál fogyasztja el a kávéját, biztos, hogy az ő kedvéért jár a kávéházba és egy idő óta barátságosan, — mintha régi kedves ismerősök volnának, — elbeszélget vele. Sándor idáig csak egyszer volt életében szerelmes, egy kacér, formás kaszirnő hódította meg évekkal ezelőtt és azután csúnyául megcsalta. A csalódás nagyon fájdalmas volt, sokáig keserű maradt utána a szájaíze Sándornak, aki pedig feleségül akarta venni a hűtlen kaszirnőt.

Azóta nem igen érdeklődött Sándor a nők iránt, — ideje sem igen volt rá, álmos és fáradt is volt rendszerint, — hanem ez a titokzatos, egyedüljáró kávéházi vendég, aki nem adott borravalót és aki mindig jóságosan mosolygott rá, ez a kedves, szőke leány a vékony, szomorú pincérben kigyujtotta a férfit. Sándor fonnyadó életének minden erejével szerette a leányt, reszketett érte és amíg roskadozva járt a kávé-

házi asztalok között, egyre arra gondolt szomjas vágyakozással:

— Vajjon eljön-e ma?

És a leány eljött mindennap már öt hét óta. Sándor szentül hitte most már, hogy ő érte jön el naponta, legtitkosabb álma, leghevesebb vágya az volt, hogy egyszer megmondhassák egymásnak, hogy szeretik egymást. Amikor a kávéházi tükrökben váratlanul meglátta a maga fehérkabátos, hajlott alakját, kételkedő érzései támadtak; lehetetlen, hogy őt, a fáradt, szomorú pincért megszeresse egy olyan leány. De azután eszébe jutott a legbiztosabb jel, hogy nem ad borravalót és újból mindent hitt. És amikor esténként megjelent a leány a kávéházban, élet szállt Sándor roskatag testébe, fakó, szomorú arca egyszerre kiragyogott.

És a leány eljött ma is. Frissen, kedvesen, mosolyogva tartott szokott asztala felé, barátságosan mondott jóestét az ujjongó Sándornak, aki röpülve hozta a habos kávé és várta, hogy a leány — azon az édes, csengő hangon — megszólítsa. Hiszen mindig erről a percről álmodott, ez volt az ő sivár életének tartalma. A leány elfogyasztotta a kávéját és azután így szólt:

— No, ma utoljára vagyok itt. Mert én vidéken lakom és csak a tanítónői vizsgára jöttem föl Pestre, ahol senkim sincs. Most már szeren-

csésén túl vagyok a vizsgán és megyek haza az én szegény, jó édesanyámhoz. Magának megköszönöm, hogy mindennap olyan előzékenyen elhozta az én uzsonnámat. És egyúttal bocsánatot is kérek valamiért. Én nem voltam még soha kávéházban, — most vagyok először Pesten, — és igazán nem tudtam, hogy borraivalót is szoktak adni. Majdnem egy hétig jártam már ide, amikor észrevettem, hogy a szomszéd asztaloknál mindenki hagy néhány krajcárt. Akkor kérdezősködtem a kolléganőimtől, akik fölvilágosítottak. Ekkor azonban már zavarban voltam, rösteltem magam és nem tudtam, hogy mit csináljak. Maga azonban nagyon kedves volt, nem törődött ezzel és engem mindig előzékenyen szolgált ki. Nagyon köszönöm és ha egyszer megint Pestre jövök, mindig itt fogok uzsonnázni. Most pedig egy összegben megfizetem a tartozásomat. Isten vele ...

Szólt és a sárgává vált, remegő Sándornak átnyújtott három koronát. És eltűnt, mint egy álom. Sándor másnap már nem jelent meg a kávéházban, ahol tíz évig hordozta a kapucniert. Kilépett az üzletből.

Neki sem sikerült.

Tapolca szomorú, elhagyatott kis falu volt még abban az időben, amikor a Wachsmann-család minden tagja ott élt. Szegénysorsú, egyszerű család volt a Wachsmann-familia, nem is kellene hétköznapi történetüket elbeszélni, mert nincsen benne semmi érdekes, semmi elmondani való. Hogy mégis elbeszélem, ez azért van, mert utóvégre Wachsmann Sándor is a családhoz tartozott és az ő sorsában olyan sok a szomorúság, hogy valakinek egyszer mégis el kell beszélni. Wachsmannék igen egyszerű falusi emberek voltak, az öreg Wachsmann ruhát szabott és varrt, amíg bírta, azután, amikor már nem bírta, lefeküdt és örökre lehunyt a egyik szemét a másik mellé, amelyet már nem kellett lehunyni, mert félszemére vak volt az öreg. A derék szabó halálát Tapolcán senki sem tekintette csapásnak, mert a gyerekek már mind nagyok voltak, valamennyinek volt foglalkozása ; egy kis ház, kert és egy

tenyényi föld a határban maradt Wachsmann után: ebből élete végéig eltengődhetett az öreg Wachsmanné. Nem sok öröme telt az öreg Wachsmannak az életben, mindig küzödni kellett, sokat dolgozott, az éjszakai munkába vakult meg a félszemére. De nem ez volt a baj, hanem az búsította Wachsmann Sándor tapolcai szabómestert, hogy gyermekei nem igen sikerültek. Öt gyermeke volt és egyikük sem szerzett neki az életben semmi örömet.

Wachsmann maga sem volt valami nagyon okos ember, de annyi esze mégis volt neki, amennyivel megtudta állapítani, hogy az ő két fia nagyon ostoba ember és azt félszemével is jól látta, hogy a két leánya bizony csúnya teremtés, hogy melyik csúnyább, nehezen lehetne eldönteni. Az egyik Wachsmann-fiú a szabóságot tanulta ki, de, — mint az öreg gyakran hangoztatta, — semmi tehetsége nem volt hozzá, a másik borbélylegény volt, de akiket megborotvált, azok nem nagyon dicsérték a keze ügyességét. Mind a két fiú fölkerült idővel Pestre, az egyik közben meg is házasodott, de nem sok jót hallhatott róluk Wachsmann, akinek a leányai is korosak lettek, de férjhez nem lehetett őket adni. Az egyik varrónő volt a fővárosban, a másik otthon maradt és a ház körül dolgozott, ügyetlenül, esetlenül. Sándor volt a leg-

idősebb fiú, de őt már alig lehetett a családhoz számítani, mert amióta kikerült az iskolából, feléje sem nézett Tapolcának. Ő lett volna az egyetlen sikerült tagja a Wachsmann-familiának, de ő hűtlenné lett, otthagyta Tapolcát, nem törődött az apjával és az anyjával, lenézte a testvéreit, akiket túlságosan együgyűeknek tartott és egy nagy vidéki városban élte a maga külön életét.

Úgy látszik, hogy mind az a tehetség, ami a család többi tagjaiból hiányzott, Sándorba szorult. Ő korán kikíváncozott a tapolcai légkörből, messze túlnőtt családján és nagy képességeivel hamarosan föltűnt új környezetében. Wachsmann Sándor a vidéki város legelső bankjának vezető tisztviselője lett, akit nagy képességei miatt csodáltak és úgynevezett szaktekin-télynek tartottak a városban. Szép felesége és két iskolás gyermeke volt már, amikor először látogatott el Tapolcára, akkor is az apja temetésére érkezett. Az öreg Wachsmann temetésén együtt volt az egész család, de Wachsmann Sándor másnap már otthagyta a síró familiát. Nem bírta ki tovább őket, mert fájt neki, hogy testvérei olyan messzeségben vannak tőle. Özvegyé lett édesanyját sajnálta, de sietve ment haza, mert fojtogatta az a levegő, amelyből már kisgyermek korában is olyan sóvárogva

vágyakozott el. Tapolcán az öreg Wachsmanné egyedül maradt a leányával és Wachsmann Sándor tovább vezette a bankot az ő otthonában. Hanem, úgy látszik, őt is nyomta valami a Wachsmannok végzetéből és az élet neki sem sikerülhetett. A feleségével támadtak zavarai és lehet, hogy emiatt, de lehet, hogy családi terheltségtől űzve, — inni kezdett Wachsmann Sándor. Beteg rabja lett az alkoholnak, éjszakáról éjszakára holtrészegre itta magát és csodálatos, amikor átdorbézolt éjszakák után, mámoros fejjel támolygott be a hivatalba, akkor is olyan kitűnően és pontosan végezte a dolgát, mint kivüle senki. Évekig tartott ez így. Wachsmann Sándornak rossz híre kelt a városban, családi élete teljesen tönkrement és a bankban, ahol még mindig nagyszerűen dolgozott, üldözni kezdték. Mindenkinél különb volt, tehát mindenki ellensége volt és akik az állására törtek, azok kegyetlen hajszát indítottak ellene. Wachsmann Sándor tehetséges ember volt, becsületes ember volt, de volt egy sebezhető oldala: szerette az italt. Kis városokban ráúnnak az ilyen emberre és előbb-utóbb legyűrik.

Wachsmann Sándorral nehezen lehetett elbánni. Ő részeg állapotban is olyan erős volt a bankjában, hogy ott nem bírtak vele. Valaki,

aki nagyon szeretett volna az állásába jutni, egy napon fölfedezte, hogy Wachsmann Sándor — bolond. Akire vidéken egyszer ráfogják, hogy bolond, az — elveszett. Hónapokig sutogták a városban, hogy Wachsmann bolond, az utcán ujjal mutogattak rá az emberek, minden lépését gyanusnak találták és mosolyogtak azon, amit mondott. Wachsmann maga is észrevette, hogy az utcán furcsán néznek rá, valahogy nagyon különösen bánnak vele és a kávéházban senki sem ül le az asztalához. Érezte, hogy kezd összeomolni körülötte minden és kicsúszik lába alól a talaj, amelyen pedig — dülingözve is — erősen állott. Kétségbeesett kísérletet tett hát, hogy megelőzze a nagy össze-roppanást. Wachsmann Sándor az életöszöntől kergetve egy napon abbahagyta az ivást. Nem ivott egy korty italt sem többé, mindig józan volt és az elméje élesebb, tisztább és világosabb volt, mint valaha.

Nem használt semmit, már nem lehetett rajta segíteni. Egy reggel rendőrök rontottak be a lakásába és a helyi rendőrkapitány utasítására a hatósági orvos véleményére támaszkodva, kényszerzubzonyba bujtatták és felvitték Pestre, az angyalföldi tébolydába. A felesége, a két gyereke, mindenki elhagyta Wachsmann Sándort, aki három hónapig sinylődött a bolondok

között. A két öccse járt be hozzá a tébolydába, ezek szaladgálták ki, hogy nagynehezen, az ő felelősségükre elbocsátották. És Wachsmann Sándor letiporva, megtaposva, hazautazott Tapolcára, édesanyja és öreg, csúnya nővére mellé. És azóta a tapolcai takarékpénztárban irnokoskodik....

A Malom-utca meséiből.

A diákkorom a váradi Nagymalom-utcában telt el. Omladozó vársáncok vezetnek el ehhez a környékhez, amely egész külön kis világot rejteget. A Nagymalom-utca legfőbb érdekessége az a vizimalom, amelyet mi tityogó-malom néven ismertünk és szerettünk. A tityogó-malom lomha kerekeit szürkés víztömeg hajtogatta és nyáron a környékbeli gyerekekkel tutajoztunk, sőt gyakorta meg is fürödtünk a sekélyes vízben. Váradon csak a Pece-patak vize volt piszkosabb, mint a tityogó-malomé, de mi azért vidáman és szégyenkezés nélkül lubickoltunk a vízben, hiszen a Pece zúgójában is fürdöztek a belvárosi fiúk. A Malom-utcában peregtek le életemben a legkedvesebb és legnaposításesebb idők. Ott voltam tizenegyéves és ott lettem tizennyolc esztendős, ami e között a két életkor között végbemegy, az énvelem mind itt történt meg. Itt voltam kis diák és itt lett belőlem nagy diák is, itt labdáztam,

verekedtem és itt voltam először szerelmes.
A matematikai füzetembe itt írtam az első szerelmes verset.

*

Jóravaló, derék emberek laktak a Malom-utcában, olyanok, akik esténként ki szoktak állani a kapu elé és mint egy nagy család, barátságosan elbeszélgettek egymással. A váradi élet erőteljes hullámváza idáig nem igen ért el; itt csöndesek és békések voltak az emberek és kicsi, földszintes házak egymásutáni sorakozásából formálódtak a kezdetlegesen kövezett, kanyargós utcák. Egyetlen magas kémény emelkedett ki a házsorok közül: a malomútcái szeszgyár kéménye. Nagyobb szabású gyár volt ez és nem csoda, ha az utcabeliek titokban egy kicsit büszkék is voltak rá. Reggel hat órakor a gyár sipolására ébredtek a malomutcai varrólányok, akiknek hosszú útjuk volt, míg beértek a város belső területén levő munkahelyükre. Délben szintén a gyári kürtszó jelezte az ebédidőt, úgyszintén este is a gyár szavára szállingóztak haza a munkából az emberek. A Malom-utcának megvolt a maga külön, színes romantikája, ez a kisvárosi csendes világ a maga álmodó életét belevéste örökre emlékezetembe. A kedves, meleg képek vissza-vissza-

térnek hozzám, színük friss, tónusuk eleven és az egész villódzó panoráma sohasem fog elmosódni, ha a múlt idő akármennyi ködöt permetez is rá...

*

Én nem tudom, hogy mi fogott úgy meg. A szelid, hangos kapualjak, amelyeknek naponként szívesen látott vendége voltam. A derüs udvar, amelynek kerekas kútját, lombos akácfáját és széles tornácát mindig úgy szerettem. Jó volt napos délutánokon kiülni a csöndes tornácra és elnézni, ahogy öreges emberek járnak-kelnek az udvaron, beszélgetnek mindenféléről, a sorsról, a szegénységről, az időjárásról és a gyerekekről, akik jól viselik magukat, dolgoznak a városban, a főnökük meg van velük elégedve és akik, ha estére kelve hazajönnek, megelégnék az élet a Malom-utcában. Az udvarokból ilyenkor már kimennek a kapuk elé, az utcán csoportok képződnek, a lányok nevetnek, a fiúk udvarolnak, az öregek mosolyognak és csöndesen duruzsolnak egymás között. Meghatóak, szépek és kedvesek voltak ezek a malom-utcai esték; sohasem fogom őket elfelejteni.

*

Bruck néni jóságos alakja gyakran megjelenik előttem. Bruck néni házában lakott a

nagyanyám és én az ő lakója voltam. A házban volt egy kis szatócsbolt, amely szintén a Bruck nénié volt és amelyben ő maga szolgálta ki a vevőket. Ez a kis bolt, amely reggeli öt órától este tízig nyitva állt, kedves találkozóhelye volt a malom-utcaiaknak. Afféle kis házikaszinó volt ez, ahol a rizskásás zsákokra támaszkodva naphosszat elálldogáltak az utcabeliek, mindig érkeztek a távozók helyébe mások, akik nemcsak vásárolni akartak, de szívesen elbeszélgettek a jó, öreg Bruck nénivel, meghallgatták okos tanácsait, jószágos, vigasztaló szavait. Mert bölcs és művelt asszony volt az öreg Bruck néni, aki ötvenhároméves, fehér fejével, higgadtan és józanul tudta elgondolni a dolgokat. A Malom-utcában mindenki őt tartotta a legokosabbnak és aki bajban volt, elpanaszkodott neki és aki nem tudta, hogy mit csináljon, az őtőle kért tanácsot. És mert Bruck néni nagyon sokat szenvedett az életben és mert a sorscsapások rákényszerítették, hogy bölcs nyugalommal fogadja és viselje a szenvedéseket: mindenkihez volt vigasztaló szava, mindenkit meg tudott nyugtatni. Abban a kis szatócsboltban a fűszeresfiókok és petróleumos hordók között komoly, szép és emberi dolgok történtek hosszú esztendőkön át.

Bruck néni boltja befelé üvegajtón át egy úgynevezett előszobába nyílt. Télen, amikor a bolt hideg volt, ebben az előszobában az ajtóval szemközt levő asztalnál ült és ha csilingelve nyílt a bolt utcai ajtaja, fürgén sietett kiszolgálni vevőit. Téli estéken az előszobában szoktak összejönni az utcabeliek és míg a vaskályhában vidáman bűgött a tűz, a kellemes melegben elbeszélgettek sok minderről. Ezeken a téli estéken együtt ült Bruck néni egész családja. A legidősebb fia, Béla már huszonhat esztendő elmúlt, magas, sápadt fiú volt és hivatalnok a szeszgyárnak, amelynek dús gazdag és hatalmas igazgatója testvérbátyja volt Bruck néninek. Szerény, finom és fáradt ember volt Béla, akinek a gyárban, ahol kishivatalnok volt, nem ment valami jól a dolga. A huga, Jolán gyönyörű, huszonkét-esztendő leány, akire, ha ott ült himzésével az asztal mellett, öröm volt ránézni. De ha fölállt és elindult bicegve, szomorúan összeomlott az illúzió: sánta volt szegény. A legfiatalabb Bruck-gyerek, a húszesztendő Jenő, egy kicsit könnyelmű, kedélyes fiú volt, aki, ha este hazajött az üvegkereskedésből, ahol segéd volt, földerült Bruck néni arca. Bruck néni ura, a család feje, már nem élt. Vagy tíz esztendővel előbb tragikus körülmények között ment el

szegény Bruck. Egészen ártatlanul orgazdaság gyanujába keveredett és a szégyent nem bírta el. Kődös, fojtogató éjszaka volt, nem tudott aludni, fölkelt az ágyából, lábujjhegyen, — hogy a felesége föl ne ébredjen, — kiment az udvarra és beleugrott a kútba. Bruck néni reggel tudta meg, hogy mi történt és ettől kezdve nem igen tudott mosolyogni.

Árnyék vonult meg a szatócsbolt minden zugában; az előszoba levegőjében szomorúság reszketett és én mégis szerettem megbújni a duruzsoló kályha mellett. Bruck néni csöndes szomorúsága senkit nem zavart és én a boltajtó csilingelésére mindig kíváncsian néztem be az üvegajtón: vajjon ki jött. És izgatott öröm fogott el és pirosság öntötte el arcomat, ha a malom-utcai rendőrbiztos kerek szemű lánya jött be a boltba. . . .

*

A malom-utcai rendőrbiztos lánya nagyon szép és nagyon szomorú lány volt. Nekem akkoriban minden nő túlságosan tetszett, de az igazi, egyetlen szerelmem, Mária, a rendőrbiztos lánya volt. Igaz, hogy nálam pár évvel idősebb volt, mert már húszéves is elmúlt, de azért én kitartóan szerettem és mindig meg akartam neki mondani, hogy ha elvégzem az

iskolát és kapok valami állást, feleségül veszem. Különösen olyankor bátorodtam föl nagyon, amikor virágot adott nekem és sokszor olyan kedves volt, hogy kopott kabátom gomblyukába tűzte a virágot. Boldoggá tett, hogy egy ilyen szép leány, akinek finom testéhez selyemruha tapad, olyan jó egy szegény, féltandíjmentes diákhoz, mint amilyen én voltam. Hányszor szerettem volna megmondani neki, hogy ne menjen máshoz férjhez, én el fogom venni, de amikor ezt akartam mondani, mindig olyan izgatott lettem és a torkomba hirtelen olyan forróság csapott, hogy a szavam elakadt. Egy szót sem tudtam szólni.

Sokáig csak Bruck néni fűszeresboltjában találkozhattam vele. Majdnem mindennap eljárt oda, mert ő is szeretett Bruck nénivel beszélgetni. Ha szép fejét megláttam az ablaküvegen keresztül, akkor hirtelen megigazítottam a nyakkendőmet, lesimítottam a borzas hajamat és izgatottan mentem ki a boltba, ahol Bruck néni megértő, jóságos mosolya volt a támasztékom, az erőm, amely egyenesen tartott, mert az érzéseim szerint le kellett volna feküdni oda, a lábai elé az első nőnek, akihez verseket írtam. Szépek voltak ezek a napok nagyon. Ahogy a leány ott állott mellettem a kicsi fűszeresboltban és kerek, szomorú szemé-

vél szelíden rámnézett, úgy éreztem, hogy nincsen a Malom-utcában senki, akinek boldogsága az enyémhez fogható lenne. A petróleumos hordót illatosnak, a rizskásás és liszteszsákokat kedveseknek, karcsúaknak, a kicsi fűszeresfiókokat sugárzóan szépeknek láttam. A homályos kirakatüvegen át az apró skatulyák között besugárzott a boltba a nap, táncolt a fény a pulton és orgonaillatot sodort be az enyhe, tavaszi szél.

*

Sokáig nem tudtam, hogy miért néz a rendőrbiztos-kisasszony mindig olyan szomorúan. Mi oka lehet az ilyen szép lánynak a szomorúságra? Azután, — amikor egyszer elmentem hozzájuk, — megtudtam mindent. Az öregedő rendőrbiztos épen bort ivott, amikor beléptem. Mária egy másik szobába vezetett és én látva, hogy szégyenli magát, zavaromban megkérdeztem:

— Ugy-e, a biztos úr csak ritkán iszik bort?

Mária elpirult s azután nyugodtan mondta:

— Bizony, nem ritkán; az apám szereti az italt.

Éreztem, hogy ostobaságot kérdeztem, de már nem tudtam segíteni. Hirtelen az is eszembe jutott, hogy a rendőrbiztos felesége mindennap

meg szokott jelenni Bruck néni boltjában és pálinkát vásárol, sőt gyakran az is megtörtént, hogy ott a pultra támaszkodva ivott meg egy kupicával, azonkívül hogy a magával hozott üveget is teleöntette. Szégyenkezve éreztem, hogy ennek a finom, szép lánynak nagyon fájhat az, hogy az apja is, meg az anyja is szeretik az italt és sokszor lerészegednek. Úgy gondoltam, hogy most már értem a szomorú tekintét, hiszen fájdalmas dolog lehet is az: egy ilyen nőnek durva és pálinkázó szülők körében élni.

Leültünk az egyik szobában és a rendőrbiztos-kisasszony megmutatta nekem a könyveit. Én szép fehér kezét, finom ujjait néztem, amíg a könyvekben lapozgatott. Néhányszor benézett a szobába a rendőrbiztosné s míg vaskos, durva alakja támolyogni látszott, morgott egyet-kettőt és végtelen megvetést kifejező tekinteteket vetett felém. Máriát ez nem igen zavarta, ő változatlan kedvességgel beszélt hozzám és én olyasmiket gondoltam, hogy most már valósággal kötelességem megmenteni ezt a leányt szomorú környezetéből. Ahogy ott ültem a szobában és megint azon gondolkodtam, hogy kellene neki megígérnem, hogy feleségül veszem, egyszerre kopogtatás hallik, az ajtó föltárul és egy magas, fekete-

bajuszos férfialak lép be rajta. A harmincöt évesnek látszó erős, szép férfi könnyedén meghajolt Mária előtt és átsietett a belső szobába, amelynek ajtaját becsukta maga után. Én kérdőleg néztem Máriára, akinek hirtelen elfehéredett az arca és izgatott remegés futott át gyöngéd, hajlékony alakján. Egyszerre fölállott és hozzám fordulva így szólt:

— Jöjjön, menjünk kicsit sétálni.

Elindultunk és a tavaszi napsütésben Mária nagyon szép volt, selymes haja ragyogott, sápadt arcára valósággal árnyékot vetettek nagy kerek szemei. A tityogó-malmon túl nagyobb rét terült el, odamentünk. Kis ideig hallgatott Mária, azután beszélni kezdett:

— Tudja, ki volt ez az ember, aki az előbb átment a szobán? Mindennap eljön hozzánk, a testvérnénémhez jön és ők ketten nagyon szeretik egymást. Furcsa, hogy erről beszélek magának, de érzem, hogy valakinek el kell már egyszer mondanom. Emiatt az ember miatt nem ment még férjhez a néném, pedig már huszonhét éves lesz nemsokára. Mindennap együtt van ezzel az emberrel, aki sohasem veheti feleségül, mert ő maga már régen családos ember, felesége és három gyermeke van. És mégis van arca minden nap idejönni és szegény nénémet bolondítja. Kettőt csal meg egy-

szerre, a feleségét és az én testvéremet. Évek óta így megy ez, a Malom-utcában mindenki erről beszél, nincsen senki, aki a nénémet tisztességes lánynak tartaná és én emiatt kimondhatatlanul szégyenlem magam, azt a lelketlen embert pedig egész szívemből gyűlölöm. Az egy gazember.

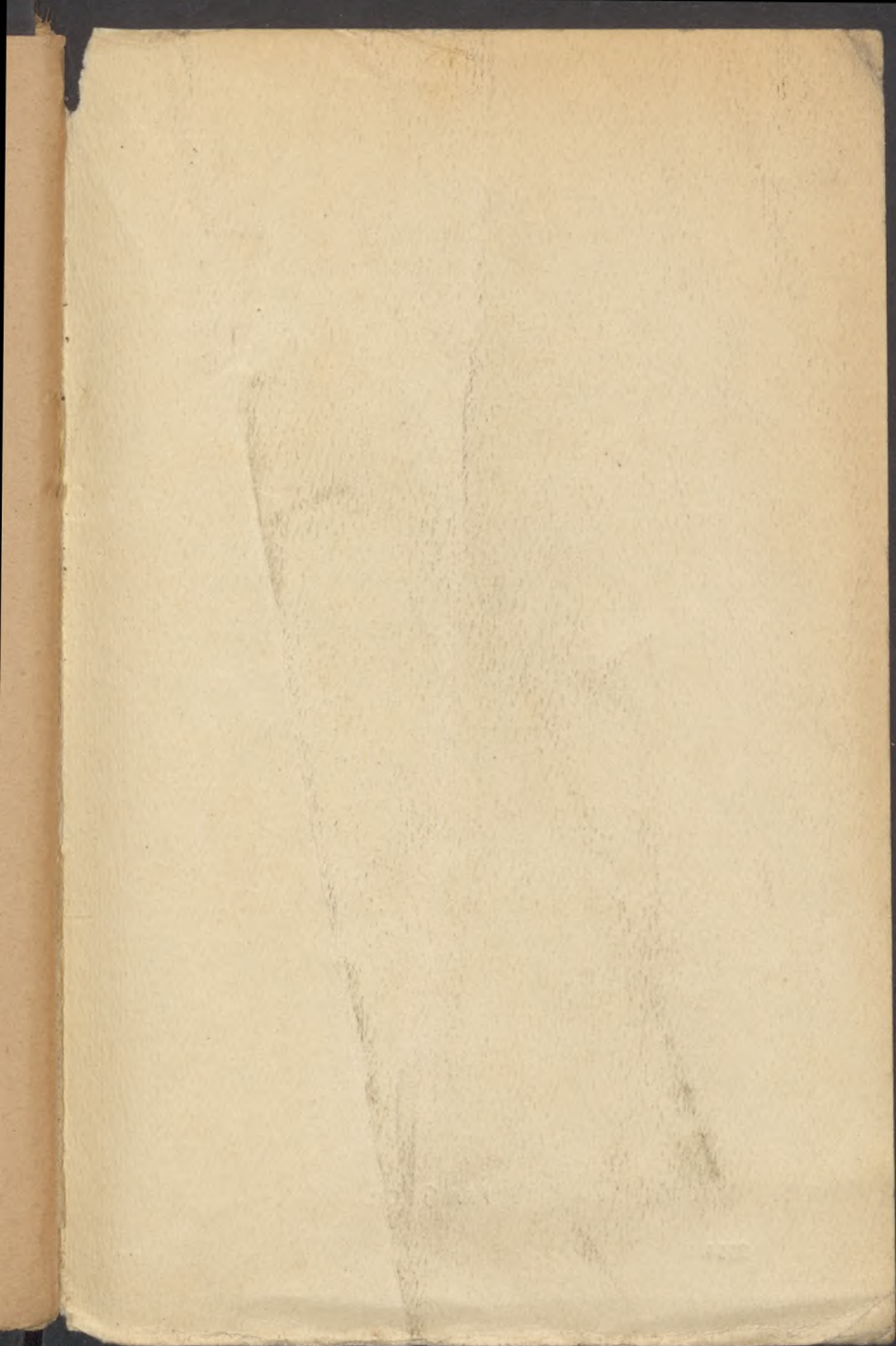
A haragtól valósággal szikráztak a szemei, amíg beszélt. Én áhitattal hallgattam minden szavát és ezerszer megesküdtem magamban arra, hogy ezt a szenvedő, szép leányt mindig szeretni fogom és kiszabadítom ebből a fojtogató körből. Diák szentebb akarattal még sohasem akart valamit.

Egy hónap telt el az emlékezetes délután óta, amikor én a rendőrbiztosnál láttam a feketebajuszú, magas embert, akit én is végtelenül gyűlöltem, mert Máriának állandó szomorúságot okozott. Tavaszi este volt és én végigmentem a malom-utcai kapuk előtt álldogáló emberek között és egyedül bolyongtam tovább a tityogó-malom partján, ki a rét felé. Mindig csak Máriára gondoltam szerelmesen, vágyakozva és a fülemben a legutolsó hozzáfűt versem rímei csöngtek. Gyönyörű este volt, a réten nem járt senki és én csendesen álmo-

dozva csatangoltam, cél nélkül, tétován. Fejemet lehorgasztottam és méla tekintetemmel mindig a fűbe meredtem. Ahogy így mentem mindig beljebb a rétre, egyszerre csak a közelben halk férfihangot hallok. Félig suttogva mondja valaki:

— Mindig csak téged szerettelek!

Fölvetem a tekintetem és látom, hogy néhány lépéssel előttem egy férfi átölelve tart egy nőt és szerelmes szavakat suttog a fülébe. A rémület majd hogy földhöz vágott. A fekete-bajuszos, magas ember ölelte az — én Máriámat.

ÁRA 6 KOR.

3554

9210

GÖMDÖR FERENC: IL OMKA